

MINISTERUL EDUCAȚIEI, CULTURII ȘI CERCETĂRII
AL REPUBLICII MOLDOVA

CURRICULUM NAȚIONAL

GAGAUZ DİLİ HEM LİTERATURA

Clasele X-XII

- Curriculum disciplinar
- Ghid de implementare

Chișinău, 2020

CURRICULUM DISCIPLINAR

Aprobat:

- Consiliul Național pentru Curriculum, proces-verbal nr. 22 din 05.07.2019
- Ordinul Ministerului Educației, Culturii și Cercetării nr. 906 din 17.07.2019

COORDONATORI:

- **Angela CUTASEVICI**, Secretar de Stat în domeniul educației, MECC
- **Valentin CRUDU**, dr., șef Direcție învățământ general, MECC, coordonator al managementului curricular
- **Ala NIKITCENKO**, dr., consultant principal, MECC, coordonator al grupului de lucru

EXPERTI-COORDONATORI:

- **Vladimir GUȚU**, dr. hab., prof. univ., USM, expert-coordonator general
- **Ion GUȚU**, dr. conf. univ., USM, expert-coordonator pe aria curriculară *Limbă și comunicare*

GRUPUL DE LUCRU:

- **Anna STOLETNEAIA** (coordonator), lector superior, US din Comrat
- **Oxana CONSTANTINOVA**, grad did. întâi, IPLT „M. Guboglo”, r. Ceadâr-Lunga
- **Lidia IUSIUMBELI**, grad did. întâi, IPLT „B. Yanakoglo”, s. Copceac, r. Ceadâr-Lunga
- **Anna SUCMAN**, grad did. întâi, Colegiul „Mihail Çakir”, Comrat

Gagauz dili hem literatura : Curriculum național : Clasele 10-12 : Curriculum disciplinar : Ghid de implementare / Ministerul Educației, Culturii și Cercetării al Republicii Moldova ; coordonatori: Angela Cutasevici, Valentin Crudu, Ala Nikitcenko ; grupul de lucru: Anna Stoletneaia (coordonator) [et al.]. – Chișinău : Lyceum, 2020 (F.E.-P. "Tipografia Centrală"). – 80 p. : fig., tab.

Referințe bibliogr.: p. 79-80 (71 tit.). – 100 ex.

ISBN 978-9975-3436-7-1.

373.5.091:[811.512.165+821.512.165](073)

G 13

GHID DE IMPLEMENTARE

Elaborat în conformitate cu prevederile Curriculumului disciplinar, aprobat la ședința Consiliului Național pentru Curriculum, prin ordinul Ministerului Educației, Culturii și Cercetării nr. 906 din 17.07.2019

COORDONATORI:

- **Angela CUTASEVICI**, Secretar de Stat în domeniul educației, MECC
- **Valentin CRUDU**, dr., șef Direcție Învățământ General, MECC, coordonator al managementului curricular
- **Ala NIKITCENKO**, dr., consultant principal, MECC, coordonator al grupului de lucru

EXPERȚI-COORDONATORI:

- **Vladimir GUȚU**, dr. hab., prof. univ., USM, expert-coordonator general
- **Ion GUȚU**, dr. conf. univ., USM, expert-coordonator pe aria curriculară *Limbă și comunicare*

GRUPUL DE LUCRU:

- **Anna STOLETNEAIA** (coordonator), lector superior, US din Comrat
- **Oxana CONSTANTINOVA**, grad did. întâi, IPLT „M. Guboglo”, r. Ceadâr-Lunga
- **Lidia İUSIUMBELI**, grad did. întâi, IPLT „B. Yanakoglo”, s. Copceac, r. Ceadâr-Lunga
- **Anna SUCMAN**, grad did. întâi, Colegiul „Mihail Çakir”, Comrat

ÖNSÖZ

Gagauz dilinin hem literaturasının üüretmäk/üürenmäk proçesinin baş neeti, ki etişmää Moldovadaki hem Evropadaki üürenmäk uurlarına, tamannamaa gagauz dilinin standartlarını. Bu diştiplinanın konçeptiyyasında isteniler, ki ana dili üürenilsin diil sade orfografiya kurallarını bilmäk için, ama taa çok *sözleşmäk* için, taa çok sözü kullanmak için, *komunikativ kompetençiyasını* tamannamak için. Gagauz dili läüzüm üürenilsin ölä, ki olsun nicä kullanmaa onu praktika işlerindä, yaşamanın herbir situatçiyasında.

Gumanitar diştiplinaların arasında gagauz dili önemni eri kaplêêr, çünkü üürenicinin büütmäk, terbiyetmäk, üüretmäk hem becermeklerini kurmak proçesindä ana dilindän paalı yoktur. Ana dili üüreniciyi bilgi-terbiyetmäk tarafından ilerleder, hazırlêêr onu insan arasında yaşamaa, biri-birinnän annaşmaa.

Onun için gagauz dilinin hem literaturanın üürenilmesindä liçey klaslarında te bu kompetençiyaları olur noktalayım: ***serbest hem kolay sözleşmäk, annamak, becermäk kullanmaa, lingvistika kompetençiyaları, kultura hem etiket kompetençiyalarını.***

Üürenicilerin hem üüredicilerin heberina: enilenmiş kurikuluma görä önemni diişilmeklär oldu:

- Gagauz dilinin hem literaturanın kompetençiyaları (5 kompetençiya) kuruldu eni kurikulununun istediklerinä görä.
- Kompetençiyaları tamannamak için subkompetençiyaları düzüldü, speçifika terminleri hem da produktlar verildi.
- Kompetençiyalara görä enidän bakıldı gagauz dilinin hem literaturanın standartları.
- Yılın sonunda genel bilgilär, becermeklär hem da paalılıklar belli edildi.
- Literatura tekstleri teklif etmäk uurunda verildi.
- Gagauz dili hem literatura predmetin başka okul predmetlerinnän baalantıları uygulandı.

Kurikulum geniş maanalı bir laftır, angısı bilim-metodika terminologiyasına girdi da büünkü gündä genişän kullanılêr. Bu termin latin dilindän gelir da onun maanasıdır „yol, çevrä”. „Şkola kurikulumu”, „predmet kurikulumu” deyeräk, onun maanası metafora gibi kullanılêr. „Üürenmäk programası”, „Metodika teklifleri”, „Metodika önetmesi” lafbirleşmelerinä bakarak, bu annamanın taa çok aspekti var. Var nicä demäâ, ki bu kurikulumda taa genişän gösteriler önemni ideyaların hem neetlerin sisteması. Bu üzerä kurikulum bir ii orientir gibi üürenmäk kiyatlarını, testleri hem başka da metodika materiallarını hazırlamaa deyni büyük yardım verir.

Gagauz dili hem literatura kurikulunun davaları X-XII-ci liçey klaslarına deyni bunardır:

- artistik tekstlerini bellietmäâ;
- literaturanın ilerlemesindä fenomenlerin maanasını hem önemniliini açıklamaa;

- literatúra üüretmesinin etaplarında üürenicilerin logika fikirini, oluşturmak yollarını bellietmää;
- uşakların yaradıcı iřindä aktiv kolaylıklarını bulmaa da onnarı kullanmaa;
- genel prinđiplerini bellietmää hem lişey klasların üürenicilerindä gagauz literatürasında bilgileri hem becermekleri oluşturmaa.

Bu kurikulumda verilerlär predmetin metodologiya temelleri hem konęeđiyalar, gagauz dilin hem literaturanın üüretmäk strukturası hem sisteması, o bellieder üürenmäk materialının temel uuruunu, verer üüretmenin temel tehnologiyalarını, işlendirir bilgi kantarlamasının hem becermeklerin normalarını hem çeşitlerini.

Lişey klaslarının gumanitar profilindä, gagauz literatürasının üüretmesi dominanttır. Hep bu zamanda, belli bişey, literaturayı derindän hem geniřtän üürenmää. Gagauz dili tekstlerin yardımınnan tekrarlanêr, başka laflan, gagauz dili hem literatúra integrir veriler. Bu üzerä verili kurikulumda gösterili, ki dil teoriyası hem söz teoriyası literatúra tekstlerin kolaylınnan, üüreniler. Gagauz dilinin büünkü gündä en önemli fonkđiyaları:

- komunikativ fonkđiyası;
- kognitiv (informativ) fonkđiyası;
- estetika fonkđiyası.

Buna bakarak, taa çok önemlilik veriler estetika fonkđiyasına, neçinki o gagauz literatürasının hem bütün gagauz halkının kulturasını gösterer.

Verili kurikuluma görä üüreniciler kendi bilgilerini hem becermelerini gagauz dilindä hem gagauz literatürasında oluřturêrlar. Haliz büük fayda o üüredicilerä verer, neçinki onun yardımınnan türlü-türlü kullanmak kolaylıkları esaba alınêrlar, yıllık hem hergüncü urok plannarını kurmaa deyni. Bundan kaarä, bu kurikulumdan üürediciler genel hem aradaki neetlerini kullanêrlar, urokların davalarını taa doludan gerçekestirmää deyni, üürenicilerin bilgilerini hem becermelerini taa üüsek uura kaldırmama deyni.

Gagauz dilini hem literaturayı, ana dili hem literatúra gibi üürenmää pek önemlidir, neçinki onnar yardım ederlär üürenicilerä, kendibaşına yaşamayı başladıynan, üüsek bilgili insannar olsunar, cana yakın, ii ürekli, kendi ana dilini, vatanını, anaları-bobaları, gagauz kulturasını sevän insannar olsunar, kendi halkının istoriyasını aaraştırsinnar, gagauz kulturasını ilerletsinnär hem zenginnetsinnär.

Kurikulum düzöldü Moldova üüretim kanunnarın uurunda, nağional hem uluslararası politikanın üüretim programaların normativ dokumentlerin temelindä (Üüretim stratejiyaları „Üüretim 2020” (2014 y.), TEMEL KURİKULUM, Üüretim Kodeksi – 2014 y., Genel üüretim için kompetenđiyaların sisteması – 2018 y., Dillär için Evropanın genel bakışları, 2018 y.

Kurikulum eni içindekiliinä hem düzölmesine görä normativ bir dokumenttir, angısında efektif metodikalardan material verildi hem da sayêrı, ki o üüredicilerä kolaylık verecek, yaradıcılık uurunda çalışmaa deyni.

Kurikulum – bu bir dokument, angısını esaba alıp, herbir üüredici iřindä kendi metodika yolunu bulacak, taa üüsek uurda bilgileri verecek.

I. „GAGAUZ DİLİ HEM LİTERATURA” PREDMETİN DİDAKTİKA KONTEPTİYASI

Gagauz dilin hem literatura lişeylerdä üüretmesinin konteptiyası belliediler gumanist pedagogika paradigmasının yardımınnan. Onun en önemni davası: üürenicilerdä üürenmeyä interesi uyandırmaa, işbirliini, saburluu, improvizaşıya zenginniini, aaraştırmayı hem dooruluun bulmasını esaba alarak.

Üürenicilerin bu klaslarda dil hem literatura üüretmesindä ana literaturasından karä bütündünnä klasika literaturasının büyük eri var, neçinki o lişeyistleri hem estetika, hem ruh tarafından terbieder. Lişey klaslarında ana dili hem literaturanın üüretmesi taa üüsek uurda geçiriler: yaradıcı işlerin burada büyük rolü var (üürenicilər tekstlän işleerlär, kendi düşünmeklerini hem bakışlarını açıklayarak, biri-birinnän fikirlerini yaraştırêrlar, okunmuş yaratmalarına hertaraflı derin analiz yapêrlar). Yaratmaya analiz yaparkan, onun formasının hem içindekilerin arasında birliini, yaratmanın janrasını, avtorun pozitiyasını, yaradıcının individual stilini esaba alêrlar.

Gagauz dili hem literatura X, XI hem XII-nci lişey klaslarında kurikulumu göre üürenileceklär bir predmet gibi. Ama burada açıklayalım, ki ana dili hem literatura integrir predmet gibi verilecek.

Uroklarda gagauz dilinin teoriyası hem gagauz artistik yaratmaları barabar (integrir) verileceklär, ama üüretmäk taa üüsek uurda olacak. Literatura tekstlerin yardımınnan dillän baalı material tekrarlanacak.

Gagauz literaturasının yaratmaları hem derin bilgilär üürenicilerä vererlär, hem onları estetika tarafından terbiederlär. Artistik literaturası büyük yardım verer lişeyistleri üüretmää ii ürekli, cömert, doorulukçu, esaplı, zengin ruhlu olsunnar; kendi ana tarafını, ana dilini, dolay dünneyi sevsinnär hem korusunnar; gagauz halkının hepsini var olan paalılıklarını ilerletsinnär hem zenginetsinnär, gelän evladboylarına onları etiştirsinnär.

Üüretmäk plannarında gagauz dili hem literatura ana dili hem ana literaturası gibi verilerlär. Bu taraftan literaturanın hem dilinin büyük **komunikativ rolü** var, neçinki üürenicileri läüzim üüretmää gagauzça dooru hem gözäl lafetsinnär, türlü-türlü literatura kolaylıklarını, lafçevirtmelerini hem orfografiya kurallarını dooru kullanarak.

Artistik yaratması, angısı geçiler uroakta, läüzim üürenilsin otakım, ani üürenicilər ne kadar taa derindän annasınnar onun öz maanasını hem öz fikirini. **Bu üüretmäk neetiyyedir.** Yaratmanın maanası üürenicilerä läüzim paalı olsun onun terbietmäk kuvedinnän dä. Sade bu türlü seçili yaratmalar dooru yola koymaa kişiyi yardımcı olabilirlär – ilik yapmayı yaşamanın başına, temelinä koyêr. **Bu terbietmäk neetiyyedir.**

Hepsini bu üüretmäk, terbietmäk hem **ilerletmäk** neetlerini tamannamaa var nicä sade ozaman, açan alınacak esaba diil sade bütünnä klasın başkalıklı, ama herbir

üürenicinin çalışması, havezlii, bilgi derinnii, fikir kaavilii h.b. Hem bu iştä hepsindän paalı olêr üüredicinin metodları hem büünkü günün istedikleri.

Artistik yaratmaları lişey klaslarında teklif uurunda sıralanêr, ama genä dä onnar aşadadı printiplerä görä ayırıldılar:

- lişeyistlerin yaşlarına görä;
- tekstin üüsek ruhlu hem üüsek estetika uurlu paalılına görä;
- janraların çeşitliinä görä;
- lişeyistlerä deyni annaşılınan tekstlär.

Gagauz literaturasının üürenmäk obyektleri bunnardır:

- gagauz literaturasının artistik yaratmaları;
- başka dillerdän çevirmä literaturasının artistik yaratmaları;
- artistik sözünün teoryiasından haberlär;
- literatura teoryiasından materiallar.

X-XII-nci lişey klaslarında işlärkän, üüredici läüzim aşadadı printipleri esaba alsın:

- bilim printiğini;
- perspektiva printiğini;
- teoriyanın praktikaylan baalantısı printiğini;
- yaşamanın hem incäzanaatın baalantısı printiğini;
- yaratma formasının hem onun içindeki maanasının arasında uygunluk printiğini;
- göstermäk printiğini.

İlk printipä görä artistik yaratmaların analizi hem dil teoryiasının materialları läüzim bilim tarafından bakılsınar, üürenicilerin bilgileri üüsek uurda olsunnar deyni. Buna deyni üüredicilerin dä bilgileri läüzim kaavi hem derin olsunnar, angısına büyük yardım bu kurikulum verer.

Perspektiva printipinin davasını çözmä deyni, üüredici läüzim uroklarda devamni işlesin o üürenicilärlän, angıları kendi yaşamasını ana dilinä baalayaceklar, angıları gelän zamannarda gagauz dili hem literatura üüredicisi olaceklar, angıları ana dili problemlarının çözmäsine katılacaklar, dil hem literatura uurunda araştırmalarla zanaatlanacaklar.

Teoriyanın praktikaylan baalantısı printipi ozaman gerçä çıkacak, açan kabul edilmiş teoriya bilgileri praktikada kullanılacaklar, açan üürenicilär onnarı hergünkü lafetmesindä kullanacaklar, dooru yazmaa bilecekler hem becerecekler. Sade praktika sözündä bü-tündän lafların maanası açıklanêr, söz payların funktiyası, cümlelerin içindekilii belli olêr.

Yukarda verili didaktika printiplerinin arasından göstermäk printipi en önemlidir. Burada yakışêr bir faydalı rus söyleşini analım: „Taa ii bir sıra görmä, nekadar üz sıra işitmä”. Üüredici kendi uroklarında olur türlü-türlü resimnär, dergilär, gazetalar, kiyatlar, çetvellär, shemalar kullansın. Bu printipä görä üüredici hem şkolacıların sözlüünü zenginleder, hem onnarı estetika tarafından terbiyeler, hem üüredir kendi düşünmelerini, bakışlarını, fikirlerini serbest hem logikayca dooru açıklasınar.

Gagauz literaturanın urokları lüüzim sıkı baalı olsunnar gagauz dilinin üürenmesindä, çünkü onnar integrir verilecek. Literatura yaratmanın dilinä analiz yaparkan, üüredici gagauz dilinin bütün spektorunu gösterer, gagauz dilinin gramatikasını tekrarlayarak.

Dil üüretmenin kimi davaları:

- lafları yardımınnan lişeyistlerin bakişlarını dooru düzmää, ruh tarafından onnarı zengin yapmaa, dünnedä insannarın kultura paalılıklarınnan tanıştırmää;
- üürenicilerin bilgilerini dil için taa yukarı kaldırmää;
- şkolacılar bilgi sınışlarını (kiyatlan işlemää, konspekt yazmaa, bilmää kullanmaa sözlükleri, türlü soylu yaratmaları yazmaa h.b.) vermää;
- baalantılı söz bilgilerin oluşturması, onun yardımınnan üürenicilär dili hem sözleşmäk kultasasını dooru kullanmaa üüreneceklär;
- dil sistemasi için bilgilär hem becermeklär, orfografiya hem punktuatıya kurallarını dooru kullanmaa.

Gagauz dili, ana dili olarak, kişinin hertarafılı terbietmesindä bir büyük faktordur. O lişeyistlerdä söz hem komunikativ becermeklerini oluşturêr, angıları yaşamanın türlü-türlü sferalarında läüzim. Bu becermeklär, korunmuş informaşıya kolaylıkları gibi, yardım edlerlär evladboyların arasında baalantıları oluşturmaa, insannarda dil uurununu, adamın soşial üzünü, onun soşial aktivliini, kultura hem intelektual uurununu, ruh dünnesinin oluşturmasını gösterer. Bu üzerä predmetin içindekiliindä çok informaşıya gagauz halkının etnogenezi için, onun kultasası için var. Haliz dildä görüner halkın kultasası, istoriyası, adetleri, tradişiyaları hem mentaliteti. Bundan kaarä, gagauz dili predmetinin içindekiliindä var çok material gagauz halkının hem Gagauz Erindä, Moldova Respublikasında yaşayan başka halkların da istoriya ilerlemesi için.

Verili printşiplärlän üürenicilär läüzim yavaş-yavaş tanışsinnar da onnarı bilsinnär

Predmetlärarası kompetenşiyalar gagauz literaturasının üüretmesindä oluşturulêrlar birkaç yola görä:

- 1) gagauz literaturası hem gagauz dili (gagauz literatura dilinin söz ilerlemesi alayında, yazıcının hem şairin stilini hem yaratmanın dilini esaba alarak, yaratmalarda artistik kolaylıkların kullanması, yaratıcının fikirlerini açıklamak h.b.);
- 2) gagauz literaturası hem istoriya (yazıcının hem şairin biografiyasını üürenmesindä, yaratmanın kurmasında zamannarın karakteristikasında, insan topluluun istoriyası hem literaturanın aralarında baalantılarında istoriya bilgilerin rolü);
- 3) gagauz literaturası hem resimcilik (artistik süretlerin benzeşmesi hem farklılı, portret yazmasının özellikleri, gagauz literaturasında peyzajın eri);
- 4) gagauz literaturası hem muzıka;
- 5) gagauz literaturası hem dünnä literaturası.

Başka taraftan, gagauz literaturasının başka predmetlärlän dä baalantıları var: rus literaturasının, neçinki bizim ana tarafımızda çok rus yaşêr hem bizim okullarımızda hem lişeylerimizdä üüretmäk dili rus diliydir; moldovan literaturasının, neçinki biz Moldova

Respublikasında yaşêêrız. Bu predmetlârlân lâázım da baalantılar olsunnar, zerâ Gagauz Erindâ kanuna görâ üç dil bir uurda kullanılêr: rus dili, gagauz dili hem moldovan dili.

Büünkü gündâ gagauz literaturasının üüretmesindâ predmetlârarası kompetençiyalar yardım ederlâr üüretmenin kompleks metodunu kullanmaa, hepsindâ predmetlerdâ üürenicilerin bilgilerini zenginnederlâr hem derinnederlâr, onnarın meraklını predmetlerin üürenmesinâ uyandırêrlar.

Üürenmâk tehnikası hem predmetlârarası baalantılarında görüm kolaylıkların kullanılması oluşturrêrlar predmetlârarası kompetençiyalarını. Videofilmalar, CD-disklâr yardım ederlâr liçeyistlerâ taa ii annamaa yazıcıların hem şairlerin yaşamak hem yaratmak zamanını, onnarın dil hem stil özelliklerini. Görüm işlerini kullanarkan, üüredicinin kolaylı var üüretmektâ diferençiaçiya yapsın, koyulu davaları çözmââ deyni hem neetleri gerçââ çıkarmaa deyni.

Liçeylerdâ gagauz dilinin üüretmesindâ lâázım esaba almaa aşaadakı predmetlârarası baalantıların soylarını:

- *genetika baalantılarını*, angıları yardım ederlâr açıklamaa dil olayların neredân gelmesini hem onnarın maanasını;
- *yaraştırıcı baalantılarını*, angıların temelindâ üürenilân obyektlerin benzeyân tarafları bulunêrlar;
- *funkçional baalantılarını*, angıları göstererlâr, nicâ teksttâ dil özellikleri „yaşêêrlar”.

Gagauz dilinin üüretmesindâ *genetika* karakterindâ *baalantıları* gagauzların istoriyasına (kulturanın istoriyasına) baalı. İstoriyadan informaçiya kolaylık verer büünkü gagauz dilinin leksikasında hem frazeologiyasında özelliklerin çoyunu açıklamaa.

Baalantılar var nicâ iki taraftan olsunnar:

- bilim istoriyasınnan;
- dilin istoriyasınnan.

Bu baalantılara görâ var nicâ:

- dilbilginin istoriyasından informaçiyayı kullanmaa (lingvistika terminerinin açıklaması, bilgiç filologların yaşamak hem çalışmak yolların annatması);
- dil sistemasının ayırı uurlarında diişilmeklerin karakteristikası (sinonim davranmakları, leksika sistemasının çeşitleri, türlü formalarda işliklerin diişilmesi h.b.);
- ayırı lafların, frazeologizmaların açıklamasında etimologiya sızıntıların kullanması.

Yaraştırıcı karakterindâ *baalantıları* kullanılêrlar üürenân obyektlerin benzeşmesindâ, analogiyalarında. Taa ii gagauz dilinin özelliklerini annamaa deyni, başka dillerin dâ özellikleri esaba alınêrlar. Yabancı dillerini gagauz dilinnân yaraştırarkan, liçeyistlâr taa ii annayaceklar kendi ana dilinin leksika hem frazeologiya zenginniini. Bu baalantı soyu yardım eder üürenicilerâ bilginin dünnesinâ “dalmaa”.

Resimciliin hem muzıkanın büyük rolü gagauz dilinin üüretmesindâ var, neçinki bu predmetlârlân ana dilini yaraştırarkan, liçeyistlerdâ fantaziya, estetika dadı, emoçiyalı duygular ilerleerlâr.

Funkcional baalantıları yardım ederlär liıeyistlerä dilin stillerinnän tanışmaa. Onnar türlü janrada artistik tekstlerini üüenerlär. İstoriyadan, geografiyadan, himiyadan üürenmäk kiyatların materiallarından üüenicilär bilim hem ofiıial-izmetıılık stillerindä (dokumentlär, izinnär, gramotalar) kendi bilgilerini oluıturêrlar.

Yukarda verili baalantılar aktiv kullanılêrlar hem teoriya olaylarını üüenerkän, hem önemli praktika becermeklerini oluıturarkan.

Predmetlärarası baalantıları üürenmäk proıesini taa ıeıitli yapêrlar hem liıeyistleri komunikativ ıalıımasına yaklaıtırêrlar. Bu baalantılar üüenicileri hem üüederlär, hem terbiederlär.

Predmetlärarası baalantılar yardım ederlär ozaman, aıan üüredici kritikayca üürenmäk kiyatlarını kableder hem onda logikayca dooru, düıünceli didaktika plannarı var.

Predmetlärarası kompetenıiyalar göstererlär türlü-türlü predmetlerin arasında baalantıları.

Didaktika neetlerinä bakarak, predmetlärarası kompetenıiyalarını var nicä birkaç aspektä görä açıklamaa:

- metodların genellii yada birlii;
- bilgi vermesinin formaları;
- becermeklerin oluıturması;
- liıeyistlerin becermeklerini oluıturmaa deyni predmetlerin birlii;
- üürenmektä yaratıcı aktivliin hem kendibaıılıın terbietmesi.

Buna görä üüredici lääzım didaktikalarda verili predmetlärarası baalantıların tiplerini esaba alsın, neıinki onnar kolaylık vererlär bakılan kompetenıiyalarını oluıturmaa.

Didaktikalarda aıaadakı predmetlärarası baalantıları teklif edilerlär:

- sinhron baalantıları, eer türlü predmetlerin materialları paralel üürenilärseydilär;
- diahron baalantıları, eer bir predmetin üürenmesindä baıka predmettä üürenilmiı materiallar kullanarsaydılar;
- perspektiv baalantıları, eer üüenicilerä baıka predmettän taa üürenilmedik materiallar verilärseydilär.

II. „GAGAUZ DİLİ HEM LİTERATURA” PREDMETİN ADMINİSTRATIYA ETMESİ

„Gagauz dili hem literatura” predmetin statusu	Üretmək projesində kullanmak	Klas	Saatların sayısı haftada		Yıllık saatların sayısı
			real	gumanitar	
Programaya görə mutlak öğrenilən	Dil hem sözleşmək	X	3	4	102/136
		XI	3	4	102/136
		XII	3	4	99/133

2.1. „GAGAUZ DİLİ HEM LİTERATURA” PREDMETİNDƏ KLASLARA GÖRƏ TEMALAR HEM SAATLAR

Klas	Temel/integrir birimlerin içindekilii	Saatların sayısı	
		Real	Guman.
X	<i>Sözleşmək kulturası.</i> Leksika kaynakları. Dooru sözleşmək özellikleri (komunikativ kompetençyanın normaları). Sözlüklerin tipleri. Sözlüklerin kullanması. Elektron hem internet sözlükleri.	5	6
	Önemni soñial dokumentlerin kurması. SV-i. Bildirim. Ofiñial yazışmak. Yazmaa/doorutmaa kendi tekstini. Tekstin doorutmasında türlü kolaylıklar.	8	10
	<i>Stilistika.</i> Gagauz dili hem onun funkñional stilleri (bilgilerin aktual etmesi). Artistik stilindä dilin özellikleri (bütündän bakış). Laf zenginiiin stilistika kaynakları.	5	9
	<i>Fonetika.</i> Vokal hem konson armoniyası. Laflarda fonetika analizi. Vokal hem konson donmesi. <i>V, H, Y (lafın çeketmesindä)</i> konsonnarın dooru yazılması.	5	7
	<i>Söz teoriyası.</i> Tekst hem onun nişannari. Tekstin kurulması. Tekstin kurulmasında dil kolaylıkları. Cümlelerin arasında maana hem gramatika kolaylıkları. Tekst çeşitleri (söz tipleri): annatma, yazdırma, fikirlemä.	5	8
	<i>Literatura.</i> Literatura – kulturenin bir payı hem lafın incäzanaatlılı (ustalılı). Literatura nicä bir ilerleyän fenomen. Okuyucu – te o, kim kableder hem interpretañiya literatura yaratmasına yapêr.	5	6
	<i>Gramatika.</i> Laflar dilin gramatika sistemasında. Gagauz dilinin orfo-grafiya hem orfoepiya kuralları.	3	5
	<i>Folklor.</i> Halk masalı hem artistik masalı (var avtoru): yaratmanın speñifikası, büülü hem fantastikalı elementlər, personajların tipleri, leksikanın zenginii. Balada. Legenda. Dastan. Mif.	8	12
	<i>Leksikologiya.</i> Lafın leksika maanası Birmaanalı hem cokmaanalı laflar. Lafların öz hem ikincili maanaları. Omonimnar. Sinonimnär. Antonimnär. Eski laflar. Neologizmalar. Profesional lafları. Frazelogiya çevirtmeleri.	6	8
	<i>Literatura janraları.</i> Artistik yaratmaların janraları: epika, lirika, dramatika. Lirika janrası, onun özellikleri. Poetika tekstin elementleri: tema, motiv, leytmotiv, şiirin strukturası (<i>rifma, ritm, şiirin sıracı, adetçä sölpet, biyaz şiir</i>). Lirika yaratmasında artistik kolaylıkları (<i>epitet, metafora, tekrarlamak h.b.</i>).	7	9

	<i>Lafkuruluşu.</i> Lafın morfemaları – kök hem afiks. Afikslerin çeşitleri. Afikslerin dooruyazılması. Lafkuruluşu analizi.	6	8
	<i>Literatura janraları.</i> Epika janrası. Bu janranın dominant çizgileri (bilgilerin aktualizasyonu, bilgilerin derinnetmesi). Yaratmanın ideyası hem tematikası. Yaratmanın problematikası. Süret sisteması. personajlar. Annatma janrası.	9	13
	<i>Sintaksis.</i> Lafbirleşmesi. Lafbirleşmelerin bölümneri. Belliedici lafların maanalarına görə lafbirleşmelerin çeşitleri. Bellilikçi lafbirleşmelerin soyları. İzaftelär. İzaftelerin özellikleri. Lafbirleşmelerindä hem cümledä lafların baalantısı. Lafbirleşmelerinä analiz.	7	10
	<i>Şkola yaratmaların soyları.</i> Yaratma – lirika tekstinä komentariya.	4	4
	<i>Yaratma – personaja karakterisitka.</i>	4	4
	<i>Yaratma-yazdırma.</i>	4	4
	<i>Yaratma – analiz (yaratmanın okumasından sora).</i>	4	4
	Üredicinin bakışına görə saatların kullanması.	7	9
XI	<i>Sözleşmək</i> kulturası. Tekstin kurulmasında babalantılık. İnternet-saytların kullanması informatiya hem dokumentatiya erleştirilmesi için.	3	4
	<i>Stilistika.</i> Yazıcının individual stili. Uygun söz, şitata, frazeologizm teksttä.	6	7
	<i>Morfologiya. Adlık.</i> Adlıkların nişannarı. Adlıkların kurulması. Adlıkların sayısı. Adlıkların hallanması. Adlıkların saabilik forması. Adlıkların sintaksis funktiyası. Adlıkların morfologiya analizi.	8	12
	<i>Söz stilleri.</i> Söz stillerin janraları. <i>Lafetmək stilin janraları:</i> günnük, mektup.	5	8
	<i>Nişannık.</i> Nişannıkların kurulması. Nişannıkların yaraştırma uurları. Nişannıkların cümledä funktiyası. Nişannıkların morfologiya analizi.	4	6
	<i>Literatura janraları.</i> Epika janrası. Bu janranın dominant çizgileri (bilgilerin aktualizasyonu, bilgilerin derinnetmesi).	4	5
	<i>Sayılık.</i> Sayılıkların bölünmesi. Sayılıkların dooruyazılması.	5	7
	<i>Aderlik.</i> Aderliklerin çeşitleri. Üz aderlikleri. Hatırlık aderlikleri. Gösterici aderliklär. Soruş hem ilişki aderlikleri. Bellilikçi aderlikleri. Bellisiz aderlikleri. İnkär aderlikleri. Saabilik aderlikleri. Aderliklerin morfologiya analizi.	6	9
	<i>İşlik.</i> İşliklerin temel forması, gramatika nişannarı, sintaksis funktiyası. İşliin infinitiv forması. İşliin inkärlik forması. İşliklerin düzülmesi. İşliin çalınarı. İşliin izin çalımı. İşliin oluşluk çalımı. İşliin sadä hem katlı zaman formaları. Şindiki zaman. Mutlak gelecek zaman. Bellisiz gelecek zaman. Mutlak geçmiş zaman. Bellisiz geçmiş zaman. İşliin sankilik çalımı. İşliin isteyişlik çalımı. İşliin morfologiya analizi.	12	14
	<i>Literatura janraları.</i> Roman janrası. Yaratmanın ideyası hem tematikası. Yaratmanın problematikası. Süret sisteması. personajlar.	6	11
	<i>İştennik.</i> İştenniin laf çevirtmesi. İştenniklerin sintaksis funktiyası. <i>Hal iştennii.</i> Hal iştenniinkli laf çevirtmesi. Hal iştenniinkli sintaksis funktiyası.	4	6
	<i>Publiştika stilin janraları:</i> reportaj, statya.	8	10
	<i>İşhallık.</i> İşhallıkların bölümneri. İşhallıkların gramatika formaları. İşhallıkların dooruyazılması. İşhallıkların sintaksis funktiyası.	4	6

	<i>Yardımcı söz payları.</i> Baalayıcılar. Baalayıcıların çeşitleri. Ardlaflar. Modal laflar. Paycıklar. Duygucular.	4	6
	Şkola yaratmaların soyları. Yaratma-fikirlemä.	4	4
	<i>Yaratma-sintez.</i>	4	4
	<i>Yaratma-literatura patredi.</i>	4	4
	<i>Yaratma – baalantılı analiz (yaratmanın okumasından sora).</i>	4	4
	Üredecinin bakışına görä saatların kullanması	7	9
XII	Sözleşmäk kulturası. Sözlüklerin hem internetin kullanması informatiya hem dokumentaşıya erleştirmesi için. Türlü stillerdä tekstlerin yazması.	5	6
	<i>Sadä cümlä.</i> Neetä görä cümlelerin soyları: annatma, soruş hem izin cümlelär. Duygulu hem duygusuz cümlelär. Sadä cümleyä sintaksis analizi.	5	6
	<i>Ofişial-izmetçilik stili.</i> Yalvarım. Kurikulum Vitae. Teklif. Reklam yazması.	8	10
	<i>Cümlelerin baş payları.</i> Subyekt. Sadä predikat. Katlı predikat. Adlardan predikatların şindiki hem geçmiş zamannarda afiksleri. Bir başpaylı cümlelerin soyları.	7	8
	<i>Bilim stili.</i> Anotaşıya. Bilim-informatiya.	5	8
	<i>Cümlelerin ikincili payları.</i> Tamannık. Bellilik. Eklembellilik. Hallıklar. Cümlelerin ayrırlı ikincili payları.	6	8
	<i>Birsoy paylı cümlelär.</i> Birsoy paylarda baalayıcılar. Birsoy paylarda bütünleştirici laflar. Birsoy paylı cümlelerdä durguçluk nişannarı.	5	8
	<i>Cümlä paylarınnan gramatikayca diil baalı laflar.</i> Koyulma laflar hem cümlelär. Danişmak.	4	6
	<i>Literatura janraları.</i> Dramatika janrası, onun ozellikleri.	10	14
	<i>Katlı cümlä. Dalsız katlı cümlä.</i> Baalayıcısız dalsız katlı cümlä. Baalayıcısız dalsız katlı cümledä durguçluk nişannarı. Dalsız katlı cümlelerin sintaksis analizi.	6	8
	<i>Dalı katlı cümlä.</i> Dalı katlı cümlelerin sintaksis analizi. Bellilikçi dal cümlä. Tamannıkçı (annadıcı) dal cümlä. Hallıkçı dal cümlä. Erlik dal cümlä. Zaman dal cümlä. Neetlik dal cümlä. Sebeplik dal cümlä. Nicelik dal cümlelär. Nekadarlık dal cümlä. Yaraştırma dal cümlä. Sankilik dal cümlä. Brakım dal cümlä. Dalı katlı cümlelerin sintaksis analizi. Birkaç dal cümleli katlı cümlä.	10	12
	<i>Punktuaşıya.</i> Virgül hem noktaylan virgül baalayıcısız katlı cümledä. İki nokta baalayıcısız katlı cümledä. Çizgi baalayıcısız katlı cümledä.	5	7
	<i>Doorudan söz.</i> Doorudan sözdä durguçluk nişannarı. Doorudan sözün kınaş sözü çevirilmesi.	3	6
	Şkola yaratmaların soyları. Yaratma-paralel.	4	5
	<i>Yaratma-literatura patredi.</i>	4	5
	<i>Yaratma – baalantılı analiz (yaratmanın okumasından sora).</i>	4	5
	<i>Yaratma – kinonun hronikası, spektaklinin hronikası.</i>	4	5
	Üredecinin bakışına görä saatların kullanması	7	9

III. „GAGAUZ DİLİ HEM LİTERATURA” PREDMETİN SPEŢİFİKA KOMPETENŢİYALARI

1. Verbal işbirleşmesindä kendilik, üüretim (proşesindä) hem cümnä kullanmasında aazdan türlü söz situaŢiyalarında sözüñ ilerlemesi, konstruktiv davranmasını hem kanaat olmasını göstereräk.
2. Gagauz ruh-kultura mülkündä literatura-artistik tekstlerinä interpretaŢiya yapması, kritika düşünmeklerini, milli hem cümnä paalılıklarına baalantısını göstereräk.
3. Aazdan hem yazılı tekstlerin kurması, dil (gramatika, leksika, stilistika) uurunda güvenniini, kendibaşına işlemesini hem özelliini göstereräk.
4. Avtorlarların yaratmalarına hem literatura kaynaklarına dayanıp, bütün yaşamasının süresindä kendi ilerlemesi için lingvistika hem okumak görgüsünün kullanması, sorumnuunu, estetika meraklıını, paalılıını kablederäk.
5. Evropa hem global kontekstindä kendi dil hem kultura özelliin açıklaması, çok dilli hem çok kulturalı dünneyä meraklıını hem tolerantlıını, kişiliin bütünnüünü, kıymetliini göstereräk.

IV. „GAGAUZ DİLİ HEM LİTERATURA” PREDMETİN ÜRETİM BİRİMNİERİ

X KLAS

Kompetențiya (subkompetențiya) birimnieri	İçindekiliiin birimnieri	Üretim işleri hem produktlar
<p>1.1. Okunmuş hem annadılmış millet kontekstin içindekiliiin özeiliini, originallıını annayıp-kabletmää.</p> <p>1.2. Lääzıını terminnieri kulanıp, literar hem nonliterar tekstlerä interpretatıya yapmaa.</p> <p>1.3. Türlü sözleşmäk komünikaıyasında kişiliin bütünnüünü, kıymetliini hem tolerantlıını göstermää.</p> <p>1.4. Söz zenginiini ilerletmesinde sözlüklerin kulanmasınin faydalını duymaa .</p> <p>1.5. Kendi sözünde epika, lirika janraların terminnieri kulanmaa.</p>	<ul style="list-style-type: none">• Dooru sözleşmäk özellikleri.• Epika, lirika janraları hem onnarın özellikleri.• Baalantılı söz tipleri.• Söz stilleri. Artistik stili.• Artistik yaratması hem onun analizi.• Şkola yaratmaların soyları.• Dialoglar sözleşmäk situatıyalarında.• Elektron hem internet sözlükleri. <p>Speıfika terminnieri:</p> <ul style="list-style-type: none">- epika, lirika janraları;- halk masalı;- lirika yaratması;- annatma;- poema;- interpretatıya;- gözletmäk proıesi.	<p>Sözleşmäk hem işlerin çeşıtleri:</p> <ul style="list-style-type: none">- tekstin stilistika özeiliini, originallıını görsünnär, açıklasınnar;- konkret literatura yaratmasını yazıcı yaratmasının belliiledili perioduna ilişkiik göstereinnär;- nonverbal elementlerini adekvat kulanınnar;- literar hem nonliterar tekstleri işletsinnär;- verili kontekstä muzika avasını uydursunnar;- okunmuş hem annadılmış tekstlerdä ana dilin artistik strukturasının ayrıı elementlerini nişannasinnar;- literatura yaratmasına incäzanaatin başka soylarınnan (resimciliikän, muzıkaylan) interpretatıya yapısinnar;- halk yaratmaların (folklorun), baladaların, dastannarın özelliklerini bilsinnär. <p>Produktlar:</p> <ul style="list-style-type: none">- gözletmäk proıesi;- türlü informaatıya kaynaklarınnan iş;- dialog;- diskusiya;- bilerim/isteerim bilmää/üürendim;- söz temalara görä sözleşmäk situatıyaları.

<p>2.1. Folklor, lirika, epika yaratmaların özelliklerini, dominant çizgilerini belli etmää, argument getirmää.</p> <p>2.2. Kendi bakışını personajların yaptıklarına, türlü olaylara gösterip, onları biri-birinnän araştırıp, kendi pozitifasını argumentlemää, inandırmaa.</p> <p>2.3. Seslenmiş tekstlerin içindekiliini sıradan, plana görä, ayrımsız anlatmaa.</p> <p>2.4. Yaratmalarda kultura hem etika paallıklarını tanımaa, araştırmaa.</p> <p>2.5. Lafedän kişinin informatifasından temayı, öz fikiri, informatifanın neetini annamaa.</p> <p>2.6. Dilin stilistikasının, gramatikasının kurallarını hesaba alıp, dialoglarda, sözleşmää situatıyalarında, proekt korumasında pay almaa, kendi pozitifasını argumentlemää, inandırmaa.</p>	<ul style="list-style-type: none"> Literatura tekstlerindä stilistika elementleri. Poetika tekstin elementleri. Dildä zenginnetmää kolaylıkları. Tekstin kurulmasında dil kolaylıkları. Söz kultura. Dialog. Monolog. Proekt kurması. Proekt: Literatura – kulturaanın bir payı hem lafın incäzanaatlılı (ustalı). <p>Speşifika termineri:</p> <ul style="list-style-type: none"> stilistika; artistik stilin özellikleri; leytmotiv; personajların tipleri; leksika kolaylıkları; morfolojiya kolaylıkları; sintaksis kolaylıkları; informatifanın neeti. 	<p>Sözleşmää hem işlerin çeşitleri:</p> <ul style="list-style-type: none"> lirika, epika yaratmalarına analiz yapıp, yaratmanın strukturasının elementlerini açıklasın, artistik kolaylıklarını kullansın; darüşmalarda kendi fikirini serbest açıklasın; seslenmiş tekstlerin olaylarına karakteristika versin; kabedilmiş bilgileri kullanıp, literar/nonliterar tekstlerä interpretatıya yapsın; yaratmalarda kultura hem etika paallıklarını tanısin, yaraştırın; seslenmiş tekstlerin içindekiliini sıradan, plana görä, ayrımsız anlatın; lafedän kişinin informatifasından temayı, öz fikiri, informatifanın neetini annasın, sözleşmeyä katılın; ayrılmış temaya kendi proektini aazdan korusun; türlü dialoglarda, sözleşmää situatıyalarında pay alsın, kendi pozitifasını argumentlesin, inandırın. <p>Produktlar:</p> <ul style="list-style-type: none"> grupalarda intervyu; grupalarda konsultatıyalar; diskusiya bir belli edili temaya; debatı; cuvaplı nota; rollara görä oyunlar; aazdan prezenatıyaların/proektlerin koruması (7-10 min aazdan sözü veriler).
<p>3.1. Artistik tekstlerindä türlü okumak strategiyaları kullanıp-ilerletmää.</p> <p>3.2. Tekstleri dooru, çabuk, duygulu hem demekli okumasını ilerletmää.</p>	<ul style="list-style-type: none"> Sözleşmää kultura. Dilin laf zenginlii. Okumak strategiyaları. Stilistika. Gagauz/ana dili hem onun funktional stilleri. 	<ul style="list-style-type: none"> personajın karakteristika vermesindä önemli lafları teksttän göstereyin, kendi asoatıyalarını versin; literatura kritikasını işlesin; literatura yaratmasını başka incäzanaat soyunna yaraştırın;

<p>3.3. Okumakta tekstin kurulmasında maana hem gramatika kolaylıklarını bulmaa.</p> <p>3.4. Sintez hem analiz logika profeslerin yardımından artistik yaratmasının içindekiliini annamaa hem kritika düşünmeklerin yardımından açıklamaa.</p> <p>3.5. Artistik yaratmasına interpretatıya yaparkan, literatıra teoriyasından terminneri kullanmaa.</p> <p>3.6. Kendibaşıına okumayı ilerletmää.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Tekstin kurulmasında maana hem gramatika kolaylıkları. • Sintez hem analiz nicä logika projesi. • Literatıra teoriyasından terminnär. • Literatıra kritikası. • Kendibaşıına okumak. <p>Speşifika terminneri:</p> <ul style="list-style-type: none"> - literatıra kritikası; - artistik teksti; - annamaklı okumak; - pozitiv, negativ personajlar; - kultura hem etika paalılıklarını; - maana hem gramatika kolaylıkları; - koyulma laflar; - yarı cümleläär. 	<ul style="list-style-type: none"> - başka-başka yaratmalarda personajları yaratırsınнар, parallel yapısınнар; - analiz hem sintez artistik yaratmalarına yapısınнар; - kendibaşıına okumayı ilerletsinnär; - tekstin kurulmasında maana hem gramatika kolaylıklarını bulsunнар. <p>Produktlar:</p> <ul style="list-style-type: none"> - sintez; - analiz; - debatalar; - diskusiya; - argumentläär hem onnarın dooru sıralılı.
<p>4.1. Aazdan hem yazılı tekstlerdä gagauz dilinin orfoğrafiya kurallarını, literatıra dilini, gramatika hem punktuatıya normalarını korumaa, kullanmaa.</p> <p>4.2. Tekstin temel janra nışannarını/özelliklerini koruyarak, temellenip kendi yaşamak/üretim bilgilerinä, temalara görä türlü yaratmalar, ese, yaradıcılık işleri, proektläär, referatlar düzmää, yazmaa.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Gagauz dilin orfoğrafiya hem punktuatıya prinşipleri. • Soşial dokumentleri: SV-i, bildirim, ofşial yazışmak. • Argumentli tekst. • Fonetika, lafkuruşu, lafbirlemelerin analizleri. • Estetika hem ritorika elementleri • Komyuter. Microsoft Office Word. • Türlü yaratmalar, ese, yaradıcılık işleri, proektläär, referatlar h.b. <p>Speşifika terminneri:</p> <ul style="list-style-type: none"> - üüsek moral kalitelär; - yaratma-sintez; - yaratma – lirika tekstinä komentariya; 	<ul style="list-style-type: none"> - lingvistika hem literatıra analizi yapısınнар; - verilii algoritmaya türlü tekstläär yazısınநar; - tekstlerdän türlü laflara fonetika, lafkuruşu, lafbirlemelerin analizlerini gerçekleştirsinnär; - soşial dokumentlerin strukturasını kullanarak, SV-i, bildirim, ofşial yazışmak yapısınநar; - dooru yazmak için dilinin orfoğrafiya kurallarını, literatıra dilini, gramatika hem punktuatıya normalarını kullanısınநar; - türlü yaratmalar, ese, yaradıcılık işleri, proektläär, referatlar kursun, yapısınநar; - problemalı soruşu (moral-etika problemasına), argumentläär getirip, genişän açıklasınநar; - annatma, fikirlemä, yazdırma tekstläär yapısınநar.

<p>4.3. Taa uygun, taa efektiiv yazıları olsun deyni, türlü estetika hem ritorika elementleri kullannmaa.</p> <p>4.4. Yazmak ustalını, kırınlınlı ilerletmää.</p> <p>4.5. Soşial dokumentlerin strukturasını kullannarak, SV-i, bildirim, ofişial yazışmak kurmaa, yazmaa.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - yaratma – personaja karakteristika; - yaratma-yazdırma; - yaratma – analiz (yaratmanın okumasından sora); - estetika hem ritorika elementleri; - annatma, fikirlemä, yazdırma tekstleri; - SV-i; - bildirim; - ofişial yazışmak. 	<p>Produktlar:</p> <ul style="list-style-type: none"> - komentariyalı yazmak; - sumativ testläär; - formativ testläär; - individual iş (portfolio); - yaratma-sintez; - yaratma – lirika tekstinä komentariya; - yaratma – personaja karakteristika; - yaratma-yazdırma; - yaratma – analiz (yaratmanın okumasından sora); - soşial dokumentleri: SV-i, bildirim, ofişial yazışmak.
<p>5.1. Millet filiosofiyasının hem dininnän baalayarak, yaratmanın içindekilini vatandaş istoriyasının kontekstindä kabletmää.</p> <p>5.2. Gagauz dilinin etnik hem kultura özelliklerine görä yaratmalarından kahrannarın yaptıklarını kantarlamaa.</p> <p>5.3. Kendi yaratmalarında bütüncümnä problemalarını, konfliktlerini geneldän aynalamaa.</p> <p>5.4. Gagauz literaturasının bütüncümnä soşial erini hem rolinü belli etmää.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Millet filiosofiyası hem dini vatandaş istoriyasının kontekstindä. • Gagauz dilinin etnik hem kultura özellikleri. • Cümnä problemaları, konfliktleri. • Gagauz literaturasının bütüncümnä soşial erini hem rolinü. • Yardımcı kaynaklar: yayınlar/publiştika işleri, televideniya, internet resursları. <p>Speşifika terminleri:</p> <ul style="list-style-type: none"> - milli hem genel-insannık çatırık yolları; - yardımcı literatüra; - genel; - bütüncümnä problemaları; - bütüncümnä soşial erini hem rolinü; - etnik hem kultura özellikleri; - yardımcı literatüra; - yayınlar/publiştika işleri. 	<ul style="list-style-type: none"> - kendi yaşamak/üüretim görgüsünü artıstık tekstlerin analizindä kullansınlar; - ana dilin bilmesini, ona meraklınlı gösterebilirler; - kendi yaratmalarında bütüncümnä problemalarını, konfliktlerini geneldän aynalansınlar; - gagauz dilinin etnik hem kultura özelliklerine görä kahrannarın yaptığını kantarlasınlar; - halkın istoriyasından kimi olayları bulsunlar, yaratmaların uydursunlar; - gagauz literaturasında kimi yaratmaları bütüncümnä literaturasından yaratmaların paralel yapsınlar; - dünücnä literaturasının soşial erini hem rolinü belli etsinler; - verilmiş temaya proekt düzsünler; - bütüncümnä yaşandıktan pozitiv hem negativ örneklän baalantı yapıp, konfliktleri bulsun hem onnara karakteristika versinler.

<p>5.5. Başka kaynakların yardımınan (yardımcı literatüraylan, yayınarlarlan/ publiştika işlärilän, televideniyaylan, internet resurslarlan) informaiyayı literatürada yada halkın istoriyasından, kulturasiından bulmaa hem kullanmaa.</p>		<p>Produktlar:</p> <ul style="list-style-type: none"> - verilil parametralara görä tekstlär; - grupalarda hem individual proektlär „Benim mülküm gagauz kulturasiinin ilerlemesinde“ h.b.; - ese; - rollerä görä oynunna.
<p style="text-align: center;">Yılın bitkisindä son bilgilär hem becermeklär:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Lääzımını terminneri kullanıp, literar hem nonliterar tekstlerä interpretaiya yapmaa. • Sintez hem analiz logika projeslerin yardımınan artistik yaratmasinin içindekilini annamaa hem kritika düşünmeklerin yardımınan açıklamaa • Dilin stilistikasiinin, gramatikasiinin kurallarını hesaba alıp, dialoglarda, sözleşmäk situaiyalarında, proekt korumasında pay almaa, kendi pozitiasını argumantlemää, inandırmaa. • Tekstin temel janra nişanarını/özelliklerini koruyarak, temellenip kendi yaşamak/üretim bilgilerinä, temalara görä türlü yaratmalar, ese, yaradıcılık işleri, proektlär, referatlar düzmää, yazmaa. • Soşjal dokumentlerin strukturasiını kullanarak, SV-i, bildirim, ofşjal yazışmak kurmaa, yazmaa. • Başka kaynakların yardımınan (yardımcı literatüraylan, yayınarlarlan/publiştika işlärilän, televideniyaylan, internet resurslarlan) informaiyayı literatürada yada konkret yaratmayı bulmaa hem kullanmaa. • Gagauz literatürasiinin bütündünnä projesindä erini hem rolünü belli etmää. <p style="text-align: center;">Paaliliklar:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Türlü sözleşmäk situaiyalarında aktöv pay almaa, çok dilili hem çok kulturali dünneyä meraklıını hem tolerantlıını, kişiliin bütünnüünü, kıymetliini göstermää. • Türlü yaratmalar havezlän kurmaa; kendi bakişını, argumantlär getirip, açıklamaa. • Aazdan hem yazılı tekstlerdä gramatika normalarına görä dooru yazmaa, bilgilerini yaşamakta kullanmaa. • Kabletmää hem annamaa gagauz literatürasiını bir faktor gibi, angısı gagauz halkının millet kendibilinçliini yardım eder oluşturmaa. 		

Okumak için teklif edil n tekstler

X klas

Gagauz halk yaratmaları (folklor)

Masallar

Kös  adamın dermenind 

Faydalı demekler

Gagauz legendası

Selenga der  için

Baladalar

L nka hem t rkl r

Stuyan hem t rk paşası

Oguz dastannarı

Dengiboz

Garip Kamber

Mifler

Neçin g n kauşarkan kızarmış

Pilda

Kayıp ool için pilda

Annatmalar

Dimitri Kara  oban „Talantlı muzıka”, „Hepsi isteer  iviliza iyaya” (g nn kt n yazı)

Nikolay Baboglu „Ayva  içekleri”, „G llerd  yaşlar”

Gavril Gaydarcı „İki ool”

Stepan Kuroglu „Zor yollar”, „Kemen eci”

Mariya Kuyumcu „Gel anam ev ”

Stepan Bulgar „Bitki avşam”, „Kim bilir?”

Petri  ebotar „Boba duygusu”

Todur Zanet „Zaman kanatları”

Todur Marinoglu „ Ne oldu, o oldu”

Marfiya Mercanka „Sandık” (fragment), „Menevş  – sevgili simvolu”(fragment)

Poemalar

Dionis Tanasoglu „Andrey Galaşan”

M. Kös  „Taş aalaması”

Şiirl r

Gavril Gaydarcı „Ay, Bucaam, Bucaam!”, „Kaaviysin s n”, „ B k yaamurun ardına”, „Salicaklan, ana tarafım!”, „Gel daaya”, „Afet beni”

Stepan Kuroglu „Koruyun g neşini”, „Uyuer soldat”, „Dokuz laapsız”, „Mezar başında”, „Poet yolu”, „G rl m , g k”

Kosti Vasilioglu „Cuvabını senin beklerim”, „Cuvap”

Mina Kösä „*Tarafım, çatlak erim*“, „*Toprak bana dayak*“

Petri Çebotar „*Lüzgär*“

Todur Zanet „*Nasaat*“, „*Yalannan olmaz yaşamaa*“, „*Can baarması*“

Vasi Filioglu „*Şennener canım*“, „*Hoş gelmişin*“, „*Unutulma adet*“

Lüba Çimpoes „*Eşil gözlär*“, „*Dan eri*“, „*Yaamur, paalı musaafirim*“

Vasilisa Tukan „*Dedelerin yaşaması*“

Galina Sirkeli-Kristioglo „*İlilitän duuêr salt iilik*“, „*İnan*“.

Ezber üürenmäk için tekstlär

Aşaada verili tekst tiplerini teklif ediler ezber üürenmää:

X-cu klas: 5 şiir, epika teksttän 2 fragment (1/2 sayfa);

XI KLAS

Kompetentiya (subkompetentiya) birimneri	İçindekilii birimneri	Üretim işleri hem produktlar
<p>1.1. Bütündünnä profesindä gagauz literaturasının erini hem rolünü bellietmää.</p> <p>1.2. Literatura tekstlerindä hem başka tekst soylarında kultura hem etika elementlerini tanımaa, kendi bakışını bu uurda açıklamaa.</p> <p>1.3. Lääzimni terminneri kullanııp, literar hem nonliterar tekstlerä interpretatıya yapmaa.</p> <p>1.4. Okunmuş tekstlerin olaylarına karakteristikta vermää.</p> <p>1.5. Okunmuş hem annadılmış millet kontekstin içindekilii özeliini, originalını annayıp-kabletmää.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Söz paylarının morfologiya kategoriyalari: adlık, nişannık, sayılık, aderlik, işlik; yardımcı söz paylari: baalayıcılar, ardlafıar, paycıklar. • Literatura tekstlerindä hem başka tekst soylarında kultura hem etika elementlerini. • Yazıcının individual stili. Uygun söz, ıtıtata, frazeologizm teksttä. • Artistik yaratması hem onun analizi. • Söz stilleri. Söz stillerin janralari. <p>Speşifika terminnär:</p> <ul style="list-style-type: none"> - yazıcının individual stili; - interpretatıya; - literar tekstler; - nonliterar tekstler. 	<p>Sözleşmäk hem işlerin çeşitleri:</p> <ul style="list-style-type: none"> - söz paylarını biri-birindän başkalaştırınnar, onnarın özelliklerini, morfologiya nişannarını hem sintaksis funkıyalarını açıklasınnar; - yaratmayı demekli hem akıntılı okusunnar, logika hem psihologika pazularını esaba alsınnar; - baş oyuncuların süratlerinä hem yaptıklarına hertarafılı karakteristikta versinnär; - yaratmanın dilinä karakteristikta versinnär, artistik kolaylıklarını esaba alsınnar; - analitika okuması; - okunmuşa komentar hem interpretatıya yapmak; - kendi bakışlarını personajların yaptıklarına açıklasınnar; - yaratmanın içindekilii bilsinnär da onu vatandaş istoriyasının kontekstindä kabletsinnär, içindekilii millet filsofiyasınnan hem dininnän baalasınnar; - literatura teoriyasının terminnerini bilsinnär, onnarın maanalarını açıklayabilsinnär, tekstlerdän örnekleri gösterevsinnär. <p>Produktlar:</p> <ul style="list-style-type: none"> - dialog; - monolog; - karakteristikta personajlara; - komentariy; - yaraştırmaq; - diskusiya.

<p>2.1. Lafedän kişinin informatsiyasından temayı, öz fikiri, informatsiyanın neetini annamak hem annatmaa hem annatmaa.</p> <p>2.2. Dooru intonañıyayı, logika urqusunu kullanmaa, esaba alarak logika hem psihologika pazularını, mimikaylan duyguları göstermää.</p> <p>2.3. Aazdan sözün özelliiklerini annamaa, onu yazılı sözlän araştırmaa, benzeyän hen benzämeyän taraflarını bulmaa.</p> <p>2.4. Dialog hem monolog sözündä kendi bakışlarını, fikirini yazıda açıklamaa.</p> <p>2.5. Ezber predmetin içindekiliniä görä kimi işidiimiş şiirleri yada proza yaratmalarının belliedili paylarını ürenmää.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Sözlüşmäk kulturasi. Tekstin kurulmasında babalantılık. • İnternet-saytların kullanması informatiya hem dokumentatiya erleşirmesi için. • Dialog. Monolog. Polilog. • Yaratmanın içindekilini • Aazdan sözün özelliikleri. • Lafetmäk stili. • Publiştika stili. <p>Speşifika terminnär:</p> <ul style="list-style-type: none"> - intervyu; - reportaj; - teklif; - mektup. 	<p>Sözlüşmäk hem işlerin çeşitleri:</p> <ul style="list-style-type: none"> - diskusiya, konuşmalar (dialoglarda, poliloglarda); - açkgöz lafedenin sözünü seslesinnär, onun temasını hem öz fikirini annatsinnar; - okunmuşa komentar hem interpretañıya yapsinnar; - yaratmanın dilinä karakteristika versinnär, artistik kolaylıklarını esaba alsinnar; - yaratmaların ayrı epizodlarına inştenirovka yapsinnar; - açkgöz lafedenin sözünü seslesinnär, onun temasını hem öz fikirini annatsinnar; - lafedän kişinin informatsiyasından temayı, öz fikiri, informatsiyanın neetini annasın, sözlüşmeyä katlısinnar; - kendi bakışlarını, fikirlerini yaratmanın süjetinä hem kompozitsiyasına açıklasinnar; - şiirleri yada proza yaratmalarının belliedili paylarını ezber okusunnar. <p>Produktlar:</p> <ul style="list-style-type: none"> - dialog; - monolog; - inştenirovka; - intervyu; - reportaj; - teklif; - şiiri ezber okumak; - proza yaratmalarını ezber okumak.
<p>3.1. Meydana çıkarmaa artistik yaratmasında personajın, annadıcının hem avtorun özelliklerini, onnarın arasında baalantıları esaba alarak.</p> <p>3.2. Türlü-türlü janrada konkret tekstinin hem literatūra yolunun arasında paralellär kurmaa.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Artistik yaratmasında personajın, annadıcının hem avtorun özellikleri. • Tekstin hem literatūra yolunun arasında paralellär. • Süjet, kompozitsiya hem stil. • Literatūra tekstlerindä hem başka tekst soylarında kultura hem etika elementleri. 	<p>Sözlüşmäk hem işlerin çeşitleri:</p> <ul style="list-style-type: none"> - okunmuşa komentar hem interpretañıya yapsinnar; - yaratmalarda temel konfliktini bellietsinnär hem onun analizini yapsinnar; - kendibaşına okumayı ilerletsinnär; - başka-başka yaratmalarda personajları araştırsın, paralel yapsinnar;

<p>3.3. S�j�t, kompozitiya hem stil �irenmesinin temelind� s�ret fikrini ilderletm�.</p> <p>3.4. Literatura tekstlerind� hem ba�ka tekst soylarında kultu- ra hem etika elementlerini tanımaa, kendi bakişını bu uurda �ıklamaa.</p> <p>3.5. Yaratmanın �indekiliini bilim� da onu kabletm� vatandaş istoriyasının kon- tekstind�, �indekiliini millet filisofiyasının hem dininn�n baalayarak.</p> <p>3.6. Interpretatiya yapmaa lite- ratura yaratmasına inc�za- naatn ba�ka soylarınnan (resimcilikl�n, muzıkaylan, teatraylan, kinoylan).</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Yaratmaların karakteristikasında kritikayı kullanması. • Yaratmanın �indekili. <p>Speşifika terminn�r:</p> <ul style="list-style-type: none"> - s�j�t; - kompozitiya; - stil; - kritika; - temel konflikt; - problematika. 	<ul style="list-style-type: none"> - ba� oyuncuların s�retlerin� hem yaptıklarına hertarafli karakteristikaya versinn�r; - literatura kritikasının �lesinn�r; - literatura yaratmasını ba�ka inc�zanaat soyunnan yaraştrınn�r; - yaratmalarda problematikayı �ıklasınnar; - aaratmanın dilin� karakteristikaya versinn�r, artistik kolaylıklarını esaba alsınnar. <p>Produktlar:</p> <ul style="list-style-type: none"> - kendibaşına okumak; - personajlara karakteristikaya; - yaraştrırmak; - komentariy; - interpretatiya.
<p>4.1. S�z etiketinin kurallarını yazı �lerind� dooru kullanmaa.</p> <p>4.2. S�z paylarını biri-birind�n ba�kalaştrımaa, onların �zelliklerini, morfologiya nişanlarını hem sintaksis funkiyalarını belli etm�.</p> <p>4.3. İnternet-saytların kullanmaa informatiye hem dokumenta- tiya erleştirmesi �in.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • S�z etiketinin kuralları. • S�z payları, onların �zelliklerini, mor- fologiya nişanları. • İnternet-saytların kullanması. • T�rl� yaratmalar, ese, yaratıcılık �leri, proektl�r, referatlar h.b. • Şkola yaratmaların soyları. • Lafetm�k stilin janraları. • Publiştika stilin janraları.. <p>Speşifika terminn�r:</p> <ul style="list-style-type: none"> - morfologiya �zellikleri; - reportaj; 	<p>S�zleşm�k hem �lerin �eşitleri:</p> <ul style="list-style-type: none"> - tekstlerd�n t�rl� s�z paylarına morfologiya analizlerini ger�ekleştirtisinn�r; - lingvistika hem literatura analizi yapşın; - t�rl� yaratmalar, ese, yaratıcılık �leri, proektl�r, referatlar kursun, yazşın; - dooru yazmak �in dilinin orfografiya kurallarını, literatura dilini, gramatika hem punktuatiya normalarını kullansın; - yazı �lerind� literatura dilin leksikasını kullansınnar; - tekstin stilini hem tipini onun �indekiliin� g�r� bellietsinn�r; - lafetm�k hem publiştika stillerin �zelliklerini kullanarak, mektup, g�nn�k, reportaj, statya kurmaa.

<p>4.4. Lafetmäk, publiġistik stillerinin janjararını dooru kullanimak uuruında gōstermää.</p> <p>4.5. Tekstin temel janra nişannarını/özelliġlerini koruyarak, temellenip kendi şaşamak/üüretim bilgilerinää, temalara gōrää türüü yaratmalar, ese, yaradıcılıġ işleri, proektläř, referatlar düzmää, yazmaa.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - statya; - yaratma-baalantlı analiz; - proekt. 	<p>Produktlar:</p> <ul style="list-style-type: none"> - testläř; - yaratma-fikirlemää; - yaratma-sintez; - yartama-literatura patredi; - yaratma-baalantlı analiz; - ese; - mektup; - statya; - proekt; - individual iş (portfolio).
<p>5.1. Milli hem genel insannik özelliġlerini annamaa, yaşamakta onnarı kullannmaa.</p> <p>5.2. Literaturanın hem kişinin ilerlemesinde baalantları annamaa.</p> <p>5.3. Gagauz literaturasının erini hem rolünü bütündünnää literatura proçesinin ilerlemesinde bellietmää.</p> <p>5.4. Yaratmanın içindekiliniää ardlarak, onu vatandaş istoriyasının kontekstindää kabletmää, içindekilini millet filiofiyasinnan hem dininnän baalayıp-kabletmää.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Milli hem genel insannik özelliġleri. • Literaturanın hem kişinin ilerlemesinde baalantlar. • Gagauz literaturasının eri hem rolü bütündünnää literatura proçesinin ilerlemesinde. • şkola yaratma soyları: yaratma-fikirlemää, yaratma-patret, yaratma-sintez. • Yardımcı kaynaklar: yayınnar/publiġistika işleri, televideniya, internet resursları. <p>Speşifika terminnär:</p> <ul style="list-style-type: none"> - yaratma-fikirlemää; - yaratma-patret; - yaratma-sintez. 	<p>Sözleřmäk hem işlerin çeşitleri:</p> <ul style="list-style-type: none"> - personajlara harakteristika versinnär, onnarın süretlerinää gōrää bütünnü yaşamaktan örneġ gōstersinnär; - okumayı kendibaşına ilerletsinnär, yaratmalarda etika hem kultura elementlerini bulsunnar, onnarı kendi praktika yaşamasında kullansinnär; - artistik yaratmasında personajın, annadıcının hem avtorun özelliġlerini bilsinnär, onnarı açıklayabilsinnär, onnarın arasında baalantları esaba alsinnär; - lafetmektä sade gagauz dilini kullansinnär, gagauz dilinin orfografya kurallarını, cümlelerin dooru stilini, uygun leksikayı esaba alsinnär; - monolog hem dialog kursunnar, onnarın özelliġlerini esaba alarak; - literaturanın hem kişinin ilerlemesinde baalantları annasinnär, kendi fikirlerini bu baalantlara açıklamaa becersinnär; - kendi bakışlarını pozitif hem negatif personajlara hem yaratmada verili olaylara açıklasinnär, onnarı yařatırsinnär, yaşamaktan baalantı yapsinnär;

<p>5.5. Başka kaynakların yardımınan (yardımcı literatüraylan, yayınarlarlan/ publiştika işlärilän, televideniyaylan, internet resurslarlan) informaiyayı literatürada yada halkın istoriyasından, kulturısından bulmaa hem kullanmaa.</p>		<ul style="list-style-type: none"> - kendi yaşamak/üretim görgüsünü artistik tekstlerin analizindä kullansinnar; - dünnä literatürasının profesindä gagauz literatürasının önemi erini hem rolünü bellietsinnär; - verili temaya proekt düzsünnär. <p>Produktlar:</p> <ul style="list-style-type: none"> - yaratma-fikirlemä; - yaratma-portret; - yaratma-sintez; - dialog; - monolog; - grupalarda hem individual proektlar.
<p style="text-align: center;">Yılın bitkisindä son becermeklar hem bilgilär:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Lafedän kişinin informaiyasından temayı, öz fikiri, informaiyanın neetini annamaa. • Baş oyuncuların sürretlerini esaba alarak, dünnä literatürasından örneğ göstermää, onnarı yaratırma karakteristikasını vermää. • Sintez hem analiz logika proşeslerin yardımınan artistik yaratmasının içindekiini annamaa hem kritika düşünmeklerin yardımınan açıklamaa. • Kendi bakışlarını seslenmiş tekstlerindän personajların yaptıklarına açıklamaa. • Artistik yaratıcılına individual meraklımı göstererek, onu bir proşes gibi sayarak, „içyanından” kantarlayabilmää. • Yaratmanın içindekiini millet filisofiyasınan hem dininnän baalayarak, vatandaş istoriyasının kontekstindä onu kabletmää hem bilmää. <p style="text-align: center;">Paaliliklar:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Kabletmää hem annamaa gagauz literatürasını bir faktor gibi, angısı gagauz halkının millet kendinginliini yardım eder oluşturmaa. • Gagauz dili hem iteratura üürenmesinin Moldovanın kulturasının regional baalantsına görä önemiliini (iki kultura arasında bir dialog) annamaa. • Bilim tarafını esaba alarak, yaratmaların karakteristikasında kritikayı kullanmaa. • Pozitiv tarafından milli hem genel-insannık dolaşık yollarını bakmaa hem kabletmää. • Gumanizmayı en üüsek basamak gibi sayarak, yaratmaların yazmasında genel insannık paalilikların prioritetini bellietaa. 		

Okumak için teklif edil n tekstler

XI klas

Gagauz halk yaratmaları (folklor)

Masallar

„İvançu”

„Dooruluk”

Oguz dastannarı

„Ergenekon ”

„Oguz kagan”

„Oguz bir titsi canavar hayvanınnan d üşm ş”

„Altın hem g m ş kaplar”

„Evd ”

Legendalar

„Tatar oolu hem ka kın kızı”

Gagauz t rk leri

„ s z t rk s ”

„ s z t rk s ”

„Zenko, aalama!”

Gelin t rk s 

Maanil r

Annatmalar

Nikolay Tanasoglu „Yuvanoglular”

Dimitri Kara  oban „Bobayı dolaşmak ”, „D ş r yıldız”, „Karaspandit”, „İrmi minut”,

„Bela Todurun sıtması”, „Kudal”

Nikolay Baboglu „Gaydacı”, „D n rc l k”

Stepan Kuroglu „Porezenci”

Konstantin Vasilioglu „Oimpiada”

Mariya Kuyumcu „Haratanka”

Stepan Bulgar „Vani Papazoglu – resimcinin yolu”, „Dolaşmak”

Todur Zanet „Onnar geldil r saba  karşı”

Todur Marinoglu „ m r boyunca umut”

Mariya Mercanka „Uzak yol yakın kismet ”

Roman

Dionis Tanasoglu „Uzun kerva” (roman) B k kır (romandan par a) Eni Devlet

„ ziealet” (romandan par a) Balkannardan ayırmak (romandan par a)

Poema

Dionis Tanasoglu „Stoykova bir balada”

Şiirl r

Dionis Tanasoglu „Vatanım”, „Anam”

Dimitri Kara Çoban „Läk-tık”, „Yortu oyunu”, „Ça-heys”, „Avşam üstü”

Gavril Gaydarcı „Cengä yok er”

Konstantin Vasilioglu „İstärsän – gökä çıkacam”, „Sevda için çok yazılı”

Mina Kösä „Oda ekmää”, „Yaşa Bucaam, ana topraam!”

Vasi Filioglu „Sevda dadı” „Bitki erier umutlar”

Lüba Çimpoeş „Kayıplar”, „Yorgun yolcuyum”

Vasilisa Tukan „Afganistan”

Fabula

Petri Çebotar-Gagauz „Eşek hem koç”, „Çoban hem koyun”.

Ezber üürenmäk için tekstlär

Aşaada verili tekst tiplerini teklif ediler ezber üürenmää:

XI-ci klas: 5 şiir, epika teksttän 2 fragment (1/2 sayfa).

XII KLAS

Kompetentija (subkompetentija) birimneri	İçindekiliin birimneri	Üretim işleri hem produktlar
<p>1.1. Söz zenginnin ilerletmesindä sözlüklerin hem internetin kullannasının faydalını duymaa.</p> <p>1.2. Lâzımını terimnerini kullanııp, literar hem nonliterar tekstlerä interpretatija yapmaa.</p> <p>1.3. Verbal, nonverbal, paraverbal komunikatijasını sözleşmektä adekvat kullannmaa.</p> <p>1.4. Sadä hem katlı cümlelerin soylarını hesaba alıp-başkalaştırmaa.</p> <p>1.5. Kendi sözündä dramatika janrasının terimnerini kullannmaa.</p> <p>1.6. Siiredilmiş millet kinonun hem spektaklinin içindekiliin özeliini, originalını annayıp-kabletmää.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Sözleşmää kulturalısı. • Dramatika janrası hem onun özellikleri. • Söz stilleri. Ofițial-izmetçilik stili. Bilim stili. • Verbal, nonverbal, paraverbal komunikatijası. • Artistik yaratması hem onun interpretatijası. • Şkola yaratmaların soyları. • Dialoglar sözleşmää situatıyalarında. • Sözlüklerin hem internetin kullannası. • Gagauz kinosu hem spektaklısı. <p>Speşifika terimneri:</p> <ul style="list-style-type: none"> - dramatika janraları; - pyesa; - drama; - komediya; - gözletmää proşesi; - ofițial-izmetçilik stili; - bilim stili; - verbal; - nonverbal; - paraverbal; - gagauz kinosu; - gagauz spektaklısı. 	<ul style="list-style-type: none"> - tekstin stilistika özeliini, originalını görsün, açıklasınar; - kendi sözündä dramatika janrasının terimnerini kullansınar; - kompozitija uyunnuunu koruyup, logikayca dooru kursunnar tekst; - verbal, nonverbal, paraverbal elementlerini adekvat kullansınar; - literar hem nonliterar tekstleri işletsinnär; - siiredilmiş millet kinonun hem spektaklinin içindekiliin özeliini nişannasınar; - literatıra yaratmasına incäzanaatın başka soylarınnan (resimçiliklän, muzıkaylan, teatruylan, kinoylan) interpretatija yapsınar; - dramatika janraların özelliklerini bilsinnär; - informatiya hem dokumentatija erleşirmesi için sözlükleri hem interneti kullansınar. <p>Produktlar:</p> <ul style="list-style-type: none"> - gözletmää proşesi; - sözlüklerlän hem internetlän iş; - dialog; - diskusiya; - bilirim/isteerim bilmää/üürendim; - söz temalara görä sözleşmää situatıyaları; - kino hem spektaklı kronikası.

<p>2.1. Dramatika yaratmaların özelliklerini, dominant çizgilerini belli etməə, argument getirməə.</p> <p>2.2. Kendi baxışını personajların yaptıklarına, türlü olaylara göstərip, literatura patredi verməə.</p> <p>2.3. Seslenmiş tekstlerin içindəkilini sıradan, plana görə, ayrımaqlı annatmaa, fragmentlərə inşənirovka yapmaa.</p> <p>2.4. Yaratmalarda kultura hem etika paalılıklarını tanımaa, paralel yapmaa.</p> <p>2.5. Dilin stilistikasının, sintaksis hem punktuatıya kurallarını hesaba alıp, dialoqlarda, sözləşmək situatıyalarında, proekt korumasında pay almaa, kendi pozıtyasını argumentleməə, inandırmaa.</p> <p>2.6. Ofițial-izmetçilik hem bilim stillerinin janraların speşifikasını annayıp-kullanmaa.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Stilistika. • Söz kulturaları. Dialog. Monolog. • Dramatika yaratmaların özelliklikləri. • Literatura patredi. • Dildə zənginləşməyə kolaylıqları. • Sintaksis hem punktuatıya kuralları. • Proekt koruması. • Kultura hem etika paalılıqları. • İnşənirovka yapması. • Ofițial-izmetçilik hem bilim stillerinin janraların speşifikası. <p>Speşifika termineri:</p> <ul style="list-style-type: none"> - stilistika; - ofițial-izmetçilik stilinin özelliklikləri; - bilim stilinin özelliklikləri; - ofițial dokument; - personajların sayısı; - işləyən personajlar; - perdə (akt); - dialog forması; - avtobiografiya; - literatura patredi; - inşənirovka; - remarka; - personajın replikası. 	<p>Sözləşmək hem işlərin çeşitləri:</p> <ul style="list-style-type: none"> - dramatika yaratmalarına analiz yaparkən, onun strukturasının elementlərini açıqlasınlar; - dartsımalarda kendi fikrini sərbəst açıqlasın; - personajların yaptıklarına kendi baxışını göstərsin, literatura patredi versinnər; - ofițial-izmetçilik hem bilim stillerinin janraların speşifikasını göstərsinnər; - yaratmalarda kultura hem etika paalılıklarını tanısin, paralel yapısınlar; - seslenmiş tekstlerin içindəkilini sıradan, plana görə, ayrımaqlı annatısın, fragmentlərə inşənirovka yapısınlar; - ayrılmış temaya görə kendi proektini aazdan korusunlar; - türlü dialoqlarda, sözləşmək situatıyalarında pay alsın, kendi pozıtyasını argumentlesin, inandırısın - cümələ paylarının grammatikayca diil baalı lafları sözündə kullansınlar; - türlü cümələrin konstruktıyalarını dooru kullansın; - başka-başka yaratmalarda personajları yaratısın, paralel yapısınlar. <p>Produktlar:</p> <ul style="list-style-type: none"> - dialog, monolog; - grupalarda konsultaatıyalar; - diskusiya bir belli edili temaya; - debati; - cüvaplı nota; - rollara görə oynunlar; - inşənirovka; - aazdan prezentaatıyaların/proektlerin koruması (7-10 min aazdan sözə veriler).
---	---	---

<p>3.1. Artistik tekstlerindä türlü okumak ustalını göstermää.</p> <p>3.2. Tekstleri dooru, çabuk, duy-gulu hem demekli okumasını ilerletmää.</p> <p>3.3. Dramatika tekstin okumasında personajların duygularını, düşünmelerini uygun intonaşıyaylan göstermää.</p> <p>3.4. Sintez hem analiz logika proşeslerin yardımınan artistik yaratmasının içinde-kilini annamaa hem kritika düşünmelerin yardımınan açıklamaa.</p> <p>3.5. Artistik yaratmasına interpretaşıya yaparkan, literatura kritikasını kullanmaa.</p> <p>3.6. Rollara görä hem kendibaşı-na okumayı ilerletmää.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Okumak ustalın strategiyaları. • Stilistika. • Gagauz/ana dili hem onun funksiöнал stilleri. • Sintez hem analiz nicä logika proşesi. • Literatura teoriyasından terminnär. • Literatura kritikası. • Rollara görä okumak. • Kendibaşına okumak. <p>Speşifika terminneri:</p> <ul style="list-style-type: none"> - literatura kritikası; - artistik teksti; - annamaklı okumak; - pozitiv, negativ personajlar; - kultura hem etika paalılıkları; - rollara görä okumak; - bir sadä fikir; - katlı fikir; - incäzanaat soyları. 	<ul style="list-style-type: none"> - teksttä ya tekstin fragmentindä okumak ustalını göstersiznär; - personajın karakteristikta vermesindä önemni lafları tekstän göstersiz, kendi asoşıyalarını versinnär; - literatura kritikasının işlesinnär; - literatura yaratmasını başka incäzanaat soyunnan yaraşırsinnär; - analiz hem sintez artistik yaratmalarına yapsinnär; - rollara görä hem kendibaşına okumayı ilerletsin; - teksttä cümlelerin konstruşıyalarını bulsun, onnarın farklını açıklasinnär; - sözlüklerdä hem internettä läüzimni informaşıyayı aaraşıtp-bulsunnar. <p>Produktlar:</p> <ul style="list-style-type: none"> - sintez; - analiz; - debatılar; - diskusiya okunmuşa görä; - argumentlar hem onnarın dooru sıralıı; - Sineg metodu; - rollara görä okumak.
<p>4.1. Aazdan hem yazılı tekstlerdä gagauz dilinin orfoğrafiya, orfoepiya hem punktuasıya prinşıplerini/ kurallarını korumaa, kullanmaa.</p> <p>4.2. Tekstin nişannarını/ özelliiklerini koruyarak, temellenip kendi yaşamak/ üüretim bilgilerinä, temalara görä türlü yaratmalar, ese, yaradıcılık işleri, proektlar düzmää, yazmaa.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Gagauz dilin orfoğrafiya hem punktuasıya prinşıpleri • Yalvarım. Kurikulum Vitae. Teklif. Reklam yazması. • Anotaşıya. Bilim-informaşıya. • Sadä hem katlı cümlelerin sintaksis analizleri. • Tekstlerin yazması. • Komyuter. Microsoft Office Word. • Komyuter. Microsoft PowerPoint • Şkola yaratmaların soyları, ese, yaradıcılık işleri, proektlar h.b. 	<ul style="list-style-type: none"> - lingvistika hem literatura analizi yapsinnär; - verili algoritmaya türlü tekstlar yazsinnär; - sadä hem katlı cümlelerin sintaksis analizini gerçekteştersinär; - yalvarım, Kurikulum Vitae, tekelif, reklam yazması, anotaşıya, bilim-informaşıya yazsinnär; - dooru yazmak için dilinin orfoğrafiya, orfoepiya hem punktuasıya prinşıplerini/kurallarını korusunnar, kullansinnär; - türlü yaratmalar, ese, yaradıcılık işleri, proektlar, referatlar kursunnar, yazsinnär;

<p>4.3. Siiredilimš millet kinonun hem spektaklinin hronikasını yazmaa.</p> <p>4.4. Ofițial-izmetçilik hem bilim stıllerin özelliklerini kullanarak, yalvarım, Kurikulum Vitae, teklif, reklam yazması, anotaşıya, bilim-informaşıya yazmaa.</p> <p>4.5. Sadä hem katlı cümlelerin sintaksis analizini gerçekleştmää.</p> <p>4.6. Eni bilim-informaşıyalarlan işlemää, komentariya yapmaa.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Eni informaşıyava komentariya yapmak. • Bir başpaylı cümlelerin soyları. <p>Speşıfika terminnerei:</p> <ul style="list-style-type: none"> - üüşek moral kalitelär; - yalvarım; - Curikulum Vitae; - teklif; - reklam yazması; - anotaşıya; - bilim-informaşıya; - kinonun hronikasi; - spektaklinin hronikasi; - bir başpaylı cümleä; - iki başpaylı cümleä. 	<ul style="list-style-type: none"> - problemalı soruşu (moral-etika problemasına), argumentlär getirip, genişän açıklasınnar; - siiredilimš millet kinonun hem spektaklinin hronikasını yazsınnar; - eni bilim-informaşıyalarlan işlesin, komentariya yapsınnar; - bir başpaylı cümleleri çıkarıp, ne olduunu belli etsinär. <p>Produktlar:</p> <ul style="list-style-type: none"> - komentariyalı yazmak; - sumativ testlär; - formativ testlär; - individual iş (portfolio); - yaratma-paralel; - yaratma-literatura patredii; - yaratma – baalantılı analiz; - yaratma-yazdırma; - yaratma – kinonun hronikasi, spektaklinin hronikasi; - yalvarım, Kurikulum Vitae, teklif, reklam yazması, anotaşıya, bilim-informaşıya.
<p>5.1. Dramatika yaratmalarında baş oyuncuların süretlerini hesaba alarak, dünnä literaturasından örnök göstermää, onnarın araştırma harakteristikasını vermää.</p> <p>5.2. Kendi yaratmalarında bütüncünnä problemlarını, konfliktlerini geneldän aynalamaa.</p> <p>5.3. Gagauz literaturasının bütüncünnä proşesinde erini hem rolünü belli etmää.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Cümnä problemları, konfliktleri. • Gagauz literaturasının bütüncünnä proşesinde eri hem rolü. • Yardımcı kaynaklar: yayınnar/publiştika işleri, televideniya, internet resursları, sözlükler. <p>Speşıfika terminnerei:</p> <ul style="list-style-type: none"> - milli hem genel-ınsannık çatırık yolları; - yardımcı literatura; - genel; - bütüncünnä problemları; - bütüncünnä proşesi; - etnik hem kultura özellikleri; 	<ul style="list-style-type: none"> - kendi yaşamak/üüretim görgüsünü artıstık tekstlerin analizinde kullansınnar; - ana dilin bilmesini, ona meraklını gösterisin; - kendi yaratmalarında bütüncünnä problemlarını, konfliktlerini geneldän aynalasınnar; - gagauz dilinin etnik hem kultura özelliklerini görä kahramanın yaptımı kantarlasınnar; - halkın istoriyasından kimi olayları bulsun, yaratmaylan uydursunnar; - gagauz literaturasında kimi yaratmaları bütüncünnä literaturasından yaratmalarlan paralel yapsınnar; - dünnä literaturasının proşesinde gagauz literaturasının önemni erini hem rolünü bellietsinär;

<p>5.4. Başka kaynakların yardımından (yardımcı literatüraylan, yayınarlan/ publiştika işläriän, sözlükler, televideniyaylan, internet resurslarlan) informaiyayı literatürada yada halkın istoriyasından, kulturasiından bulmaa hem kullanmaa.</p> <p>5.5. Yaratmanın içindekiliiniä ardilarak, onu vatandaş istoriyasını kontekstindä kabletmää, içindekiliini millet filosofiyasından hem dininnän baalayıp-kabletmää.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - yarıdımçı literatürä; - yayınar/publiştika işleri. 	<ul style="list-style-type: none"> - verilii temaya proekt düzsünär; - büünkü yaşamaktan pozitiv hem negativ örneklärlän baalantı yapıp, konfliktleri bulsun hem onnara harakteristika versinär. <p>Produktlar:</p> <ul style="list-style-type: none"> - verilii parametralara görä tekstler; - grupalarda hem individual proektler; - ese; - dialog; - monolog; - rollara görä oynunar; - argumentleri açıklamak; - refleksiya yazısı.
<p>Yılın bitkisindä son bilgiler hem becermeler:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Lääzimni termineri kullanıp, literar hem nonliterar tekstlerä interpretaiya yapmaa. • Sintez hem analiz logika proteslerin yardımından artistik yaratmasının içindekiliini annamaa hem kritika düşünmeklerin yardımından açıklamaa. • Dilin stilistikasının, gramatikasının kurallarını hesaba alıp, dialoglarda, söleşmäk situasiyalarında, proekt korumasında pay almaa, kendi pozitiasını argumentlemää, inandırmaa. • Tekstin temel janra nişannarını/özelliklerini koruyarak, temellenip kendi yaşamak/üretim bilgilerinä, temalara görä türlü yaratmalar, ese, yaradıcılık işleri, proektler, referatlar düzmää, yazmaa. • Soşial dokumentlerin yardımından (yardımcı literatüraylan, yayınarlan/publiştika işläriän, televideniyaylan, internet resurslarlan) informaiyayı literatürada yada konkret yaratmayı bulmaa hem kullanmaa. • Gagauz literatürasının bütündünnä protesindä erini hem rolünü belli etmää. <p>Paaliliklar:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Türlü söleşmäk situasiyalarında aktiv pay almaa, çok dilli hem çok kulturalı dünneyä meraklıını hem tolerantlıını, kişiliin bütünnünü, kıymetliini göstermää. • Türlü yaratmalar havezlän kurmaa; kendi bakişını, argumentler getirip, açıklamaa. • Aazdan hem yazılı tekstlerdä gramatika normalarına görä dooru yazmaa, bilgilerini yaşamakta kullanmaa. • Kabletmää hem annamaa gagauz literatürasını bir faktor gibi, angısı gagauz halkının millet kendibilinçliini yardım eder oluşturmaa. • Derindän ana hem bütündünnä literatüraların başarılarını esaba alarak, milli hem genel insanlık özelliklerini annamaa. • Gumanizmayı en üşsek basamak gibi sayarak, yaratmaların yazmasında genel insanlık paalilikların prioritetini bellietmää. • Lişey üretimmesini başarıları gibi sayarak, literatüranın hem kişinin ilerlemesindeä baalantıları görmää, duymaa. 		

Okumak için teklif edil n tekstler

XII klas

Halk yaratmaları

Masallar

B ü l  kavallar

Oguz dastannarı

K roglu (dastandan par alar) „K roglu evlener”, „Oolluk”

Annatmalar

Dimitri Kara  oban „Lafın paası”, „Vlah P tr Nikolaevi ”, „Savastin Dimitri İvanovi ”, „Zlata”

Nikolay Baboglu „Masallı toprak”

Stepan Kuroglu „ aar, b n gelec m”, “Girginanın kiyatları”

Mariya Kuyumcu „Bir yudum kıvılcını kraa”

Mariya Mercanka „Kadem kaynaa”

Galina Sirkeli-Kristioglou „Ecelin sınırları”

 iirl r

Dionis Tanasoglu „Bucaan e il kırlarında”, „ le tirm k”, „Gen  pazarı”, „Duygum”, „Sensizim”, „İlk  p  ”

Gavril Gaydarci „ orek”

Emelyan Bukov „S n hem b n” ( evirdi Gavril Gaydarci)

Mina K s  „Kahırım”, „Can acısı”, „A ıkla, anam...”

Petri  ebotar-Gagauz „Yollarımız”

George Ko buk „Ana  r  ” ( evirdi Petri  ebotar-Gagauz)

Todur Marinoglu „Sonet”

L ba  impoe  „Sana, sadece sana...”, „Senin adın”

Vasilisa Tukan „İlerki vakıtlarda”

Pyesa

Nikolay Baboglu „Mumnar saalık i in”

Todur Zanet „Aa lık kurbannarı”.

Ezber  renm k i in tekstler

A aada verili tekst tiplerini teklif ediler ezber  renm  

XII-ci klas: 5  iir, epika tekstd n 2 fragment (1/2 sayfa).

V. „GAGAUZ DİLİ HEM LİTERATURA” PREDMETİN METODİKA TEMELİ

Gagauz literaturasının üüretmesindä aşaadakı tradişional (aazdan hem yazılı) formaları üürenicilerin bilgi kontrol etmesindä var:

- soruş-cuvap işleri;
- monologlar-fikirlemelär;
- annatmaların çeşitli soyları;
- personajın karakteristikası;
- ezber üürenmesi;
- aazdan annatmak;
- yaratma yazması;
- takrir yazması;
- literatura temasına görä yaradıcı işlär;
- analitika karakterindä soruşların cuvap etmesi.

Ama üüredicidä läüzim olsunnar kontrol etmesinin (kantarmasının) başka da formaları (lişeyistlerin literatura bilgilerinin hem çeşitli oluşturulu kompetenşiyaların kontrol etmesindä):

- ayırı temalara görä zaçotlar;
- kontrol işleri, angılarında tekstin bütünnüünä yada bir payına analiz yapılêr;
- literatura hem kritika statyaların temelindä türlü uurda referatların yazması;
- testlemäk.

Gagauz literaturasının hem gagauz dilinin üüretmesindä çıkışların en önemli kantarmak obyektleri – lişeyistlerin seslemektä, lafetmektä, okumakta hem yazmakta oluşturulmuş bilgileri hem becermekleri.

Aazdan hem yazılı baalantılı sözlerin iki aspekti var:

- tekstin içindekilii;
- tekstin dili.

Tekstin içindekilii aşaaada verili parametralara görä kantarmalârlar:

- temanın hem ideyanın doludan açıklaması;
- lişeyistlerin logikayca dooru annatması.

Tekstin dili bu aspektlerä görä kantarmalâr bölä: kullanêr mı lişeyist gagauz dilinin literatura normalarını (leksikada, fonetikada, morfologiyada, sintaksistä).

Okumanın kantarmasında esaba alınêrlar mı okumanın hızlılı (dooru, demekli, akıntılı okuması).

Seslemektä kantarmalârlar lişeyistlerin becermekleri işidilmiş tekstin annamasında hem onun annatmasında; temasının, öz fikirinin, ideyasının bellietmesindä.

Gramatikada hem orfografiyada bilgilär hem becermeklär kantarmalârlar dooru yapılı gramatika sınışlarına görä.

X-XII-nci lişey klaslarında gagauz dili üüreniler tekrarlamak temelindä, bakalavra ekzamennlerini başarılı vermää deyni. Buna görä aşaada verili davalar çözülerlär:

- lişeyistlerdä gagauz dilinä, ana dili olarak, gogorluk oluřturulêr, neçinki bu dil başarka dillerin arasında dünnä zenginniklerin birisiydir;
- lişeyistlär oluřturêrlar kendi bilgilerini hem becermeklerini gagauz dilinin sistemasında, dil hem söz kompetenşiyalarını, gagauz dilini kullanarak, ilerletmää deyni;
- genel söz bilgilerin, becermeklerin hem kulturasının ilerlemesi hem incelemesi.

Lişey klaslarında bu davalar göstererlär neetlerin, bilgilerin, becermeklerin hem sınışların speşifika kantarlamasını.

Genel neetlerindän kaarä, angılarına girerlär dil, söz, komunikativ kompetenşiyaları, üürenmäk materialın bilmesi, üürenicilerin bilgi etişmemezliklerini esaba almak h.b., gagauz dilindä speşifika kontrolü da var. Lişeyistlär läüzım dil sistemasına görä üürensinnär, neçinki sade ozaman söz hem fikir ilerleer. Onnar läüzım tekstlerin çeşitli stillerini bilsinnär hem annasınnar.

Lişeyistlerin dil, söz hem komunikativ kompetenşiyaların kantarlamasında tekstin kompleks analizi büyük er kaplêr. Kontrolün bu forması yardım eder görmää, nicä, angıuurda üürenicilerin dil hem söz bilgileri oluşturuldular. Hep bu forma yardım eder predmetlärarası baalantılarının problemalarını çözmää, neçinki lişey üüretmesindä önemlidir, nicä kabledilmiş bilgilär hem becermeklär türlü predmetlerin üürenmesindä gerçekteştirilerlär.

Lişeydä yaradıcı işlerin dä büyük rolü bilgilerin hem becermeklerin kantarlamasında var. Bu yaratıcı işlär – takrirlär hem yaratmalar. Bundan kaarä, o lişeyistlerdä, angıları dolay teoretik lişeylerinä bulgar, moldovan hem ukrain şkolalarından üürenmää gelerlär, belliki, üç yılın içindä (X, XI hem XII klaslarında) kurikulumu görä läüzımını bilgileri hem becermekleri pek zor oluşturmaa. Bu üzerä onnarlan läüzım diktant yazmaa, bilgilerinä hem becermeklerinä kantarlamak yapmaa deyni.

Lişey klaslarında bilgilerin, becermeklerin hem sınışların kantarlaması aşaada verili kriteriyalara görä geçer:

- temanın hem öz fikirinin arasında yakışmak;
- doludan hem biri-biri ardısora fikirlerin annatması;
- stilin birlii;
- demeklik;
- sözün leksika hem gramatika çeşitlii.

X-XII-nci lişey klaslarında lişeyistlerin dil, söz hem komunikativ kompetenşiyalarına kantarlamak yapmaa deyni, aşaadakı formalar hem metodlar var:

- dildä konkret üürenilmiş temaların sonunda bilgilerä hem becermeklerä kontrol yapmak;
- semestranın hem yılın sonunda çıkış notası;
- verili literatūra olayına avtorun pozişiyasını başarka avtorların bakışlarinnan yaraştırması;

- kişinin farklı soğial yaşamasının hepsindä sferalarında aazdan hem yazılı literatūra sözlerinin ilerlemesi.

Bundan kaarä, başka da kantarlamak formaları var: testlär, tematika zaçotları, aazdan kontrol, kolokviumnar, yazı hem yaratıcı işlär.

Taa genişän bitki vakıtlarda bölä dä kantarlamak formaları kullanılêrlar:

- lekñiyalar,
- seminarlar,
- praktikumnar,
- konferenñiyalar,

neçinki onnar liñeyistlerä kendibaşlıında hem yaradıcı aaraştırmalarında taa çok kolaylık vererlär.

Buna görä liñeyistlär dä kişi gibi ilerlerlär:

- verili literatūra olayına avtorun poziñiyasını başka avtorların bakışlarınınan yarařtrabilerlär;
- kişinin farklı soğial yaşamasının hepsindä sferalarında aazdan hem yazılı literatūra sözlerini ilerledäbilerlär h.b.

**GHID
DE IMPLEMENTARE
A CURRICULUMULUI
DISCIPLINAR**

Yaşamamız git-gidä diişer. Bu üzerä üüretimin kalitesini taa üüsek uura kaldırmaa deyni, onun sistemasını diiştirmää plannandı. Elbetki,yapıldı öncä kurikulum (2019 y.), angısına görä herbir predmetin içindeli gerçeleştirilecek. Eni (2019 y.) kurikuluma görä üüretmäk proşesını kompetenşiyalara görä läüzim olacek düzmää.

Onun için gagauz dilinin hem literaturanın üürenilmesindä lişey klaslarında te bu kompetenşiyaları olur noktalayım: **serbest hem kolay sözleşmäk, annamak, becermäk kullanmaa, lingvistika kompetenşiyaları, kultura hem etiket kompetenşiyaları**. Bu kompetenşiyaları hepsini tamannanarsaydı, ozaman üürenicilär kolay bileceklär hem annayaceklar başka halkların da istoriyasını, onnarın çekilmesini, gelmesini, yaraştıraceklar Moldovada yaşayan halkların dilini, özelliklerini, adetlerini, etiket normalarını, yaraştıraceklar onnarın giimnerini, folklorunu, literatūra yaratmalarını kendi halk giimnerinnän, ana dilinin folklorunna hem literatūra yaratmalarınna.

Gumanitar dişiplinaların arasında, lişeylerdä, neredä gagauz uşakları üürenerlär, ana dili önemli eri kaplêêr, çünkü üürenicinin büütmäk, terbiyetmäk, üüretmäk hem becermeklerini kurmak proşesinde ana dilindän paalı yoktur. Ana dili üüreniciyi bilgi-terbiyetmäk tarafından ilerleder, hazırlêêr onu insan arasında yaşamaa, biri-birinnän annaşmaa, dünnää paalılıklarını bilmää sora da dooru kullanmaa.

Eni kurikulum büük fayda üüredicilerä verer, neçinki onun yardımınna türlü-türlü kullanmak kolaylıkları esaba alınêrlar, yıllık hem hergünkü urok plannarını kurmaa deyni. Bundan kaarä, bu kurikulumdan üüredicilär genel kompetenşiyaları hem subkompetenşiyaları (speşifika kompetenşiyaları) kullanırlar, urokların davalarını taa doludan gerçeleştirmää deyni, üürenicilerin bilgilerini hem becermeklerini taa üüsek uura kaldırmaa deyni.

Lişey klaslarının gumanitar profilindä, gagauz literaturasının üüretmesi dominanttır. Hep bu zamanda, belli bişey, literatürayı derindän hem genişän üürenmää deyni, läüzim gagauz dilindän dä bilgilär olsunar. Bu üzerä eni kurikulumda bir büük bölüm var, angısında dil teoriyası üüreniler. Gagauz dilinin büünkü gündä en önemli funkşiyaları:

- komunikativ funkşiyası;
- kognitiv (informativ) funkşiyası;
- estetika funkşiyası.

Üüretmenin sonunadan (XII klas) genç kızlara hem çocuklara läüzim bilgi verilsin, hem onnarın terbiyetmesinä dä, kultasına da, gelän yaşamasının zanaatlanmasına da temel koyulsun.

Burada olur taa bir fikiri çizdirelim: derindän annatmaa üürenicilerä, ki biz yaşêêrız çok milli devlettä, Moldovada. Biz bu devletin vatandaşlarıyız, onuştan lişeyistlär läüzim becersinnär korumaa kendi etnik hem kultura paalılıklarını hem da saygı göstermää başka milletlerin (moldovannarın, rusların, bulgarların, ukrainnarın h.b.) kultura paalılıklarına çokkulturalı Moldovada.

Eni yapılı kurikuluma görä üüretmäk kiyatları da diişilecek. Hem da metodika uurunda üüredicilerä yardımcı olmak için bir eni Gig hazırlamaa karar alındı.

Var umudumuz, ki bu Gid (metodika teklifleri) üüredicilerä taa bir ii orientir olacek kurikulumu kendi işindä dooru hem dolu kullanmaa. Faydalı olur bu Gid kalendar hem urok plannarını yazmakta hem da üüretmäk kiyadını kullanarkan, üüsek, profesional uurunda, lişey klaslarında üürenicilerä gagauz dili hem literaturada bilgileri vermektä. Haliz büyük fayda Gid verir herbir uroon läázımını metodlarını kullanmaa, onnarı logikayca düzmää hem da üürenicilerin bilgilerini derindän kontrol etmää hem kantarlamaa.

Bu Gidin neetleri, davaları, predmetin içindekilii, kursun metodologiyası hem kantarlamaa teklifleri gumanitar hem real profil klasların dil hem literaturada üüretmesindä sade lişey etapın speşifikasını göstermää hem da derin bilgileri vermää.

Eni metodika tekliflerindä (Gidtä) üüretmäk tehnologiyaları hem kantarlamaa strategiyaları verili.

Gidin praktika sayfalarında örnekleri üüredicilär urokların (derslerin) proektlerini düzärkän kullanabilirlär.

1. „GAGAUZ DİLİ HEM LİTERATURA” PREDMETİN KURİKULUMU

1.1. „Gagauz dili hem literatura” predmetin didaktika konteþtjyası

Gagauz dilinin hem literaturanın distjplinasını üürenärkän, yıl-yıldan okulcuların sözlerini lääzım ilerletsinnär, taa dolu, taa zengin onnarın lafetmesini leksika tarafından yapsınnar, ki okulcular bilsinnär ana dilini kullanmaa diil sade urokta, şkolada, ama sokakta da, evdä dä, herbir iştä dä, topluşlarda da, takrir hem yaratma yazmaklarında da.

Alalım esba, ki „Gagauz dili hem literatura” predmeti 2019 y. kurikuluma göre integrir formasında üürenelecek. Uroklarda gagauz artistik yaratmaların yardımınnan gagauz dilinin teoriyası verilecek, üüretmäk da taa üüsek uurda olacek.

2019 y. yapılı kurikuluma göre gagauz dilinin hem literaturanın üüretmesindä/üürenmesindä ilk erä distjplinanın speþifika kompetenþiyaları koyulêr. Gagauz dilinin hem literaturanın üüretmesindä liþeyistlerdä lääzım oluşturmaa bir kompetenþiya sisteması, angısı üç bölümdän kurulu:

- genel (öz) kompetenþiyalar, angıları genel üüretmäk içindekiliinä baalı;
- predmetlärarası kompetenþiyalar, angıları üüretmäk predmetlerin hem arealların belliedili paylarına baalı;
- speþifika kompetenþiyalar.

Bu kompetenþiyaların soyları gagauz gagauz dilinin hem literaturanın üüretmesindä speþifika kompetenþiyaların gerçekteþtirmäk etaplarını oluşturlar.

Psihologiya hem pedagogika aspektinä göre genel speþifika kompetenþiyalar yardım edler gerçekteþtirmää üüretmäk çıkışların o bilgi, becermäk hem paalılık davranmaların üüsek uurunu, angıları lääzım üüretmäk proþesindä oluşturlunnar.

Üüreniciler ana dilini dooru becersinnär kullanmaa, ana dilindä kendi fikirlerini becersinnär açıklamaa, ana dilindä kendi üüsek duygularını ürek dalgalanmasını, can sıkılığını söyleläbilsinnär, herbir adamın sözüne söz bulsunnar – budur ana dilinin, gagauz dilinin, en önemli **üüretmäk/üürenmäk printjipi**. Bundan kaarä, gagauz dilinin hem literaturasının üüretmäk/üürenmäk proþesindä başka da printjiler gerçekteleer:

- **bilim printjipininä** göre artistik yaratmaların analizi hem dil teoriyasının materialları lääzım bilim tarafından bakılınnar, üürenicilerin bilgileri üüsek uurda olunnar deyni. Buna deyni üüredicilerin dä bilgileri lääzım kaavi hem derin olunnar, angısına büyük yardım bu kurikulum verer;
- **perspektiva printjipinin** davasını çözmää deyni, üüredici lääzım uroklarda devamni işlesin o üürenicilerlä, angıları kendi yaşamasını ana dilinä baalayacaklar, angıları gelän zamannarda gagauz dili hem literatura üüredicisi olaceklar, angıları ana dili problemlerinin çözmeline katılacaklar, dil hem literatura uurunda araştırmalarlan zanaatlanacaklar;
- **teoriyanın praktikaylan baalantısı printjipi** ozaman gerçää çıkacak, açan kabul edilmiş teoriya bilgileri praktikada kullanılacaklar, açan üüreniciler onnarı hergünkü lafetmesindä kullanacaklar, dooru bileceklär hem becereceklär yazmaa;
- **yaşamanın hem incäzanaatın aralarında baalantı printjipi**. Bu printjipä göre üürenicilerdä kreativlik kompetenþiyaları terbedilecek, üüreniciler becereceklär yaşamanın gözäl taraflarını kötü taraflarından ayırtmaa;

- **göstermök prințiını.** Bu prințiına görä üüredici hem şkolacıların sözlüünü zengin-ner, hem onnari estetika tarafından terbiieder, hem üüreder kendi düşünmeklerini, bakışlarını, fikirlerini serbest hem logikayca dooru açıklamaa;
- **semantika prințiını.** Bu prințiının tamannaması gösterer ona, ki üürenicilerin sözü zenginnensin, dil birciklerinin maanaları annaşıılı olsun diil sade konteksttä, ama kontekstän ayırı da;
- **janra hem stilistika prințiını** izleer, ki üürenicilerin aazdan hem yazılı sözleşmesi ilerlensin hem düzgün olsun;
- **sözleşmök prințiını.** Kullanmaa dili nicä bir sözleşmök kolaylıını;
- **aktiv aaraştırma prințiını.** Aaraştırarkan eni informaşıayı, üürenicilär kendi bilgilerini, becermeklerini gagauz dilindä hem literaturasında üüsek uura savaşıaceklar kaldırmaa;
- **autoterbietmök prințiını** temelleneer ona, ki kabuledilmiş bilgileri üürenicilär kendikendilerinin terbiyetmesini, kendi-kendilerinin ruh, annamak, seslemök becermeklerini zenginnetsinnär.

Gagauz dili hem literatura predmeti, ana dili olarak, kişinin hertarafılı terbiyetmesindä bir büyük faktordur. O lişeyistlerdä söz hem komunikativ becermeklerini oluştürer, angıları yaşamanın türlü-türlü sferalarında läözüm. Bundan kaarä, gagauz dili predmetinin içindekiliindä var çok material gagauz halkının hem Gagauz Erindä, Moldova Respublikasında yaşayan başka halkların da istoriya ilerlemesi için.

Gagauz dili hem literatura üüretmesinin köntepşıyası belli ediler gumanist pedagogika paradigmasının yardımınan. Onun en önemni davası: üürenicilerdä üürenmeyä interesi uyandırmaa, işbirliini, saburluunu, improvizaşıya zenginniini, aaraştırmayı hem dooruluun bulmasını esaba alarak. Literaturayı üürenmök köntepşıyasının temelini düzerlär:

- a) açmalı üürenmök teoriyası (epistemologiya), angısı açıklêer estetika kanonnarını, annamaa deyni dünneyi (katarsıs, süret teoriyası, artistik yaratmanın bütünnüü hem çok uurlu ölçüsü);
- b) paalılık (kıymet) teoriyası (aksiologiya) – artistik, moral hem kulturapaalılıkları, onnarın ilişiklii kişinin strukturasına;
- c) germenevtika (ekzegetika) temellener adamın (insanın) içändaki kendi denemelerininä (prințiınlär toplumu gibi literatura olaylarına interpretaşıya, açıklamak yapmaa deyni). Ki teksti annamaa, artistik süretleri karşılaştırılêer kişinin etik, estetik intelektual denemelerininä;
- d) incä zanaat annamak psikologiyası sayıklêer ölä bir bakış artistik yaratmasına, nicä ani bir toplum (bir bölük) estetik nişannarı uyandırêer insannarda emoşıya, duygu. Bu teraftan bitkinci etapta literatura üürenmesindä temel soruş diil okadar okumaa annamaa teksti, nekadar o teksti analitik uurundan bakmaa, ki fikirmek proşesini okuyucularda ilerletmää;
- e) terbiyetmök teoriyası şkola üüretim uurunda gumanizaşıya proşesini gerçekteer, başka türlü demää, yardım eder kişinin yaradıcılık moral özünü oluştürmaa, ki kendi-kendisinä açılınsın, başka insannarı hem onnarın yaşamasını annasın.

Bu ayrılmış metodologiyaya görä baş üüretmök prințiınlari dâ üzä çıkêr, angıları bir teraftan akademik literatura bilim şkolalarına dayanêr (mifologiya, psikologiya, kultura, istoriya h.b.), öbür teraftan, zamandaş bilim teoriyasına: literatura bilim analiz köntepşıyası nicä bir dialog avtorun hem okuyucunun arasında, strukturalı poetika, dünnä millet

süreti için anlamak, hem tekst teorisi hem germevika. Bununan barabar büünkü üredici var nicä kullansın nicä tradişional bilim analiz metodlarını (istoriya-kulturologiya, yaratmaları istoriya soşiologiya, biografiya, yaratmalı-genetik), ölä enilerini dä (strukturaları, semiotika, stilistika, mikroanaliz, kuşku-dikat okumak) hem funkşional metodunu (kritikli artikollarını ürenmök, soşiolocik araştırmalarını yapmak h.b.)

Dayanarak literatūra bilim araştırmak metodlarına, uydurarak onları kendi davalarına hem neetlerinä, şindiki literatūra metodları şkolada kendi metodika sistemini çıkardı da en önemli soruşları bellietti: literatūra yaratmasını okumak, artistik tekstinä analiz, literatūra yaratmasına hem teksttän dışarı materiallara komentariya, literatūra yaratmaların gerçekenmesi incä zanaatın başka soylarına hem formalarında, literatūra yaratmaların motivlerinä görä hem yaşamak anlamalarına görä ürenicilerin kendi yaratmaları.

1.2. İnovaşiya tehnologiyalarına görä üretim

Büünkü üretim temelini önemnini – dil sade bilgi üreniciya vermää, ama kişinin soşial aktivliini yaşamının herbir situatıyasında terbiemää. Kişi läazım hazır olsun cümnä topluluuna ilin katılmaa, hem da cümnedä kendi erini bulmaa.

Tehnologiya – bütün proşeslä, metodlar, angıları rezultatı neetli edinmök için kullanılêlar.

Nicä dä gimnaziya etapında, lişey klaslarında da gagauz dili uroklarında **modulä görä üretmök tehnologiyasını** kullanêrız.

Modul üretenin tehnologiyası, verer kolaylık ilerlensin lişeyistlerin ürenmök hem özel tarafları. Bu tehnologiyanın önemni özelli – onun integratıya kalitesi, zerä modul – içindekilinin hem tehnologiyanın bütünnük birlii, onun ürenmesi gerçekenler toplam tehnologiyalarından. Modul üretenin özü: ürenän taa çok kendibaşına var nicä işlesin, verilmiş ona individual üretmök programasının, angısına girer informaşiya bankı. Bir modul var nicä sayılsın nicä üretmök programası, içindekilinä, üretmök metodlarına hem kendibaşının çalışmak uuruna görä olsun individual. Onuştan taa derindän izleyelim çeşitli tehnologiyalarını: tradişional hem da inovaşiya tehnologiyalarını.

Tradişional üretim.

Bu deyimä cevap vermök için bakalım ayırı-ayırı ne o: *tradişional üretilimi, başka laflan „desteklemek üretilimi” onun neeti tradişional uurunda bilgi vermää* hem da inovaşiya tehnologiyaların uurunda bilgi vermää (eni tehnologiyalara görä).

Desteklemek üretilimi.

O ölä üretim protezi, angısının yardımından biz kultura için, cümnä toplumu için uşakların bilgilerini sade destekleeriz (dayaklêêrız, tutturêrız).

Desteklemek üretilimi tradişional tehnologiyaların sırasına girer. Okullarda bu türlü tehnologiyalar da kullanabilirlêr.

Tradişional üretilimi, nedir o?

- Tradişional üretilimi – bu termin kendi adında maanasını taşıyêr. Başka laflan: tradişional metodları kullanarak, bilgi vermök, üretilicilerin ellerinä koymak.
- Tradişional uroon öryüşünü esaba alalım. Dersi üredici bütün klasın üretilicilerinnän örüder, götürer, eni materialı vereräk (annatmak, açıklamak, fikirlemek), onların bilgilerini hem becermeklerini oluşturêr, sora üretilicilerdän cevap aler, notalêr.

- Tradişional üüretim metodikasÄ reprodüktiv uurunda kurulu. Üüredici en öncÄ çalişêr uşaklara hazÄrlanmış bilgi vermää. Üüredici tek faydalÄ kişi bu türlü üüretim proşesindä.

İnovaşiya tehnologiyalarına görä üüretim.

Bu türlü üüretim götüürülmesi hem sonuçları eni (inovatiya) diişikliklerini, tehnologiyalarını üüretim protesinä getirmää, geçirmää yardım ederlär hem dÄ üürenici-dän türlü situaşiyalarda aktiv pozitiyasında bulunmasını isteer, kabul edilmiş bilgilerini da yaşamakta kullanmasını bekleer.

Annamak uurunda „inovaşiya” o diil sade eniliklerin yayınnanması, daadılması, ama o öla bir proşes, açan uuraşım uurunda başka düşüünmök stilindä üüretim düzüler. Bu kategoriya diil okadar vakıda, nekadar kalite uurunda diişilmeklerä baalı. İnovaşiya uurunda diişilmeklär bir kanon gibi üüretim proşesinä girdi, çünkü bunu büünkü yaşamak isteer. Bir kerä unutmaylım, ki gençlerimizi yaşamak yollarına doorutmalıyız.

İnovaşiya üüretim açıklanması:

- İnovaşiya tehnologiyaları üüretimdä.
- İnovaşiya metodları üüretimdä.

Bu terminlerin *aktuellı* belli oldu, açan üüretim bütün dünnedä *krizisä* girdi. Belli oldu, ki tradişional metodları, angıların yardımınnan bilgi eldän-elä geçiriler, kişilär okulardan sora yaşamanın soşial hem başka uurlarında bişey eniledämeräl. Başka laflan gençlär beceriklik edinmedän insan topluluuna kolverilerlär, çıkêrlar.

Seftä bu fikir *1979 yılda*, Rimda meydana çıktı. Dokladın adıydı „*Sınırsız üürenmök*” (Elmandra M., Malitza M.) Ondan sora terminnär bütün dünneyä daaldılar: Amerikaya, Yaponiyaya, Germaniyaya hem başka devletlerä, nereda üüretim proşesindä reformalar başladılar.

İnovaşiya üüretim metodların temel grupaları.

Bu metodları dört grupaya olur bölelim üürenicilerin hem üüredicinin aralarında baalatılara (komunikatiyaya) görä:

- Kendibaşına üüremnäk metodu.
- Pedagogika metodu „biri-öbürünä”.
- Üüretmök proşesi „biri-çooyuna”.
- Üüretim komunikatiya uurunda „çooyu-çooyuna”.

Kendibaşına üüremnäk metodları.

Kendibaşına üürenmök metodu ilerledi büünkü eni bilgi tehnologiyaların temelindä.

Tradişional üüretim sistemasında kendibaşına üürenmök olabilirdi sade kiyatların yardımınnan. Eni bilgi tehnologiyaları yardımcı oldular çok eni metodların peydalanmasına. Bu sistemaya görä üüredici baalı üüretim resurslarının (multimediya avadanlıkları), hem da çok aaz baalı üürediciyä, yada başka kişiyä.

- ***Tradişional üüretimi:***
 - ✓ Tiparlı sızıntıları
- ***İnovaşiya üüretimi:***
 - ✓ audio-vidio materialları;
 - ✓ kompyüter üüredici programalar;
 - ✓ elektron variantında dergilär;
 - ✓ internet hem başka üüretmök materialları kompyüterdän.

Pedagogika metodları „biri-öbürüna”.

Pedagogika metodları „biri-öbürüna”, bu metod baalı induvidual üüretima, açan üüredici üüreniciyi, yada üürenici üüreniciyi üüreder. Bu metodu tamannamak olabilir, açan üürenici bilgi ediner telefonun yardımınnan, sesli poçtanın yardımınnan, elektron poçtanın yardımınnan.

- **Üüretmak baalantıların karakteri:**
üürenici-üürediciylan;
üürenici bir başka kişiyilan;
- **Tehnologiyalar: telefon sesli poçta, elektron poçtası.**

Üüretmak protesi „biri-çooyuna”

„Biri-çooyuna”. Üüretimin temelindä üüredici klasın önündä annadêr hazır materia-
lı. İlk bakış gösterer, ki bu tradişional metodu, ama inovaşiya tehnologiyaların yardımın-
nan bu üüretim protesi eni formasında ilerleer.

Deecez, uroklarda yazılı audio-vidio kasetalarda, yada televideniyada kolverimnerä
eklenelär uroklar (elektron formasında düzülü formasında). Bu formada derslär olabi-
lirlär diil tradişiyalı uroklar (topla gazetalardan statyaları temaya görä; aara materialla-
rı, angılar seni hazırlayacak diskusiyaya h.b.) Başka laflan: tradişional formasında urok,
ama inovaşiya tehnologiyaları kullanılı.

Komunikatiya uurunda üüretim „çooyu-çooyuna”

Bu türlü metodları kullanarkan, kişilär üüretim protesinde çok aktiv biri-birinnän ba-
alı. Baalantı olabilir üüredicinin hem üürenicilerin aralarında, yada üürenicilerin arala-
rında, neredä onnar bilgileri barabar edinerlär. Bu metodların önemnilii belli oldu, açan
inovaşiya tehnologiyaları ilerlemää başladı hem da üüretim proşesinde büyük er kapladı.

Bu metodun ilerlemesi – bütün klaslan diskusiya, yada konferentiya düzmää. Audio-
vidio tehnologiyaları, temel olêlar inovaşiya tehnologiyaların metodların sırasını üüre-
tim proşesinde düzmää.

Eni tehnologiyaların yardımınnan yapılı konferentiya yardım ederlar diskusiyada
pay alannar bir vakıtta biri-birinnän baalantı yapsınnar, biri-birinä soruşları sorsunnar
hem da cuvap versinnär. Bu çok paalı bir didaktika metodu üüretim proşesinde, çünkü
lişeyistlär üürenerlär kendi bakışını açıklamaa, arkadaşların cuvaplarını doldurmaa hem
doorutmaa. Metodların sırası: debatlar, model düzmäk, rollerä görä oynunnar, diskusiya
düzän grupalar, forumlar, proekt düzän grupalar h.b.

Büünkü inovaşiya tehnologiyaların temel tipleri.

Inovaşiya üüretimini gerçekteştirmek için, aşıada gösterili tehnologiyaları kulla-
nabiliriz:

- Tıparlı materiallar.
- Audio-vidio kasetalar, disklär.
- Telefon.
- Elektron poçtası.
- Kompyüterda üüretim programalar.
- World Wide Web.

2. „GAGAUZ DİLİ HEM LİTERATURA” PREDMETİN KURİKULUMUN DİDAKTİKA PLANNAMASI

2.1. „Gagauz dili hem literatura” predmetin kurikulumu nicä bir didaktika proekti

„Gagauz dili hem literatura” kurikulumun karakteristikası hem onun eri üüretim programının strukturasında.

„Gagauz dili hem literatura” diştiplinanın Kurikulumu – normativ bir dokumenttir. Onun temelinä eski kurikulumdan en faydalı, efektif metodikalardan material alındı hem enilıklär koyuldu, ki üüredicilerä hem üürenicilerä yaradıcılık uurunda taa kolay hem meraklı olsun çalışmaa.

Lişey etapında „Gagauz dili hem literatura” diştiplinasını kompleksli başarêrız gerçeleştirmää:

- literar hem nonliterar tekstlerdä komunikativ becermeklerinin ilerlemesinde, onnara interpretatıya yapmasında;
- lingvistika hem komunikativ becermeklerin tekrarlamasında hem kaavileştirilmesinde;
- praktika sınışlarında, dayanarak tekstä, okumak, yazmak, lafetmäk becermeklerinin oluşturmalarında;
- üürenicilerin biri-birini yada kendini kantalamak becermeklerinin çalısmalarında.

„Gagauz dili hem literatura” predmeti gerçeleştirilecek üç uurda: *dil (tekrarlamak)*, *literatura*, *sözleşmäk*, angılarını üüredici uygun baalayabilir uroon etaplarında.

Literar hem nonliterar tekstleri, nicä komunikativ birimi hem informaşıya sızıntısı, üürenicilerin komunikativ kompetenşiyasını taa derindän oluşturucek. Busoy tekstlerdä dil bilgileri, komunikativ elementleri verer kolaylık annamaa, interpretatıya hem analiz yapmaa. Kurikulumda verili tekstleri ayırarkan, hesaba alındı genel kriteriyalar:

- a) üürenicinin yaşına, bilgi hem kultura uuruna görä uygunluk;
- b) çeşitlilik – başka-başka avtorların hem tekstlerin fragmentlerini kullanmak;
- c) paalılık – diil sade tekstin terbiyetmäk neetini, ama milli hem global kulturaların oluşturmalarını da hesaba almak;
- d) meraklandırmak – onun yardımınnan üürenicinin taa çok havezi olacek okumaa hem da kendi estetika duygularını ilerletmää.

Predmetin genel printiplerinä dayanarak, üüredici mutlak hesaba alêr:

- a) X-XII klaslarda „Gagauz dili hem literatura” diştiplinanın standartlarını;
- b) herbir üüreniciyä, herbir klasa hem o üüreniciyä, angısının var özel üüretim istedikleri hem zorlukları, üüretim strategiyaların uygununu;
- c) sıralı didaktika modelin kurmasını, notalamasını, sözleşmeyä pozitif davranmasını hem üürenicinin kendi komunikativ becermeklerini inandırmasını;

- d) okunmuş tekstlerde özel bakıştan dünnenin görmesinde becermelerin ilerletmesini;
- e) kritika, refleksiv hem avtonom fikirlemenin debreştirmesini, dürtmesini;
- f) notalamakta loyal olmasını;
- g) üürenicinin başarıların belliedilmesini.

„Gagauz dili hem literatura” disđiplinanın uzun zamana didaktika plannamasında kurikulumun kullanmak kolaylıklarının tanıştırmak.

Uzun zamana didaktika plannaması nicä gimnaziya klaslarında, ölä lişey klaslarında temellener konkret speçifika kompetenđiyasına – subkompetenđiyaya – temel/integrir birimlerin içindekiliinä - üüretim işlerinä – notalamak çalışmasına.

Ana dilindä üüretim proçesin ilerlemesinde baş birimi – integrir uroo, integrir kursu. Literar/nonliterar tekstleri yardımcı olêr integrir birimlerin içindekiliini gerçekteş-tirmää. Üüredicinin da hakı var didaktika plannamasında taa serbest olmaa hem o kararı bulmaa, angısını o sayêr en uygun, ki kendi klasında didaktika proçesini taa efektif oluşturmaa. Temel/integrir birimlerin içindekilii saatlarla var verili herbir klasa deyni kurikulumun strukturasında.

Üürenicilêr havezlân üürensinnêr deyni, nekadar taa çok eni informaçiya kabletsinnêr deyni, neredä hem nicä kabledilmiş informaçiyayı kullanmaa annasınar deyni, onnarı lääzım meraklandırmaa: türlü üüretmêk davalarını didaktika oyunnarın yardımınan çözmää, taa çeşitli iş vermää (krosvord, rebus, oyun, proekt, prezentaçiya, rezüme, referat, Curriculum (Kurikulum) Vitae, individual iş (portfolio) hem başka), başka kaynakların yardımınan (yardımcı literaturaylan, yayınnarlan/publiğistika işlêrlân, televideniyaylan, internet resurslarla) informaçiyayı literaturada yada konkret yaratmayı bulsunar hem kullansınar.

Lişeyistlerin moğivağiya uurunu üüseltmää deyni, bütün çalışmak sistemasını lääzım döndürmää onun kişiliinä hem istediklerinä. Uroklarda ilkin hesaba alınêr o problemalar, angılarınınan real yaşamakta üürenicilêr var nicä karşı gelsinnêr yada karşı gelerlêr. Burada yok verili söz temaları, nicä gimnaziya klaslarında, ama var modullêr: *sözleşmêk kulturası, soğial dokumentlerin kurması, şkola yaratmaların soyları h.b..*

Hesaba alarsak, ani lişeyi başardıktan sora üürenici verer BAK ekzamenlerini, neredä gumanitar profildä ana dili mutlaka veriler, *şkola yaratmaların soyları* – modülü önemni eri kaplêêr birimlerin içindekiliindä. Sıralayalım yaratma soylarını:

10-cu klasta: *yaratma* – personaja harakterisitka, *yaratma*-yazdırma, *yaratma* – analiz (yaratmanın okumasından sora).

11-ci klasta: *yaratma*-fikirlemä, *yaratma*-sintez, *yaratma* – literatura patredi, *yaratma* – baalantılı analiz (yaratmanın okumasından sora).

12-ci klasta: *yaratma*-paralel, *yaratma* – literatura patredi, *yaratma* – baalantılı analiz, *yaratma* – kinonun hronikası, spektaklinin hronikası.

Kimi yaratmaların soyları enilik gagauz dili hem literatura predmetin götürmesindä. Söz gelişi,yaratmaların yazmasını var nicä payedelim bütün üüretmêk yılın süresindä.

Kurikuluma temelleneräk, kalendar plannarı düzüler. Plannarın örnekları veriler aşada, öbür metodologiya bölümündä. Üüredicinin hakı var doldurmaa hem genişletmää bu strukturayı başka komponentlärlän ölä, nicä o sayêr lääzımını, esaba alarak klasın uurunu, üüretim materialın zorunu h.b.

Üürenmektä üürenicilär materialın içindekilini uydurêrlar, yaraştırêrlar, bu üzerä onnar lääzım durmamayca düşünsünnär; analiz, sintez yaparkan, kendi çıkışlarını, kararlarını inandırısınar; çok cuvabın arasında doorusunu bulsunnar, ayırsınar, tekstlerä interpretaçıya yapsınar. Bir derstä üürenicilerä lääzım türlü işlär hem sınışlar verilsin; iş mikrogrupalarda, individual, diferençial hem toplam bütün klaslan geçsin.

Bitki vakıtlarda internet taa geniş yayılêr hem dil üüretmêk sferalarında kullanılêr. İnternet resursları faydalı olsun deyni, üürenicilerä veriler belli iş soyları yapmaa (slydşou, proekt, elektron kiyatları okumak, elektron sözlüklärlän işlemäk h.b.). İnternet resursları bibliografiyada verili olacek.

„Gagauz dili hem literatūra” distıplınanın kurikulunun başka distıplınalarlan baalantısı

„Gagauz dili hem literatūra” distıplınanın baş neetleri – üürenicilerdä sözleşmêk kompetençiyasını ilerletmää, artistik literatūra tekstlerinä interpretaçıya yapmasında becermeklerini oluşturmaa. Kabletmää hem annamaa gagauz literatürasını bir faktor gibi, angısı gagauz halkının millet kendibilinçliini yardım eder oluşturmaa, ki yaşamakta praktika hem cümnä işbirleşmesindä yaradıcılı hem aktiv olmaa yardım edeceklär onnara.

Lişey klaslarında „Gagauz dili hem literatūra” distıplınasında üüretmêk proçesi lääzım o türlü düzülün, ani teoriya materialı çetin baalı olsun yaşamakta praktika becermeklerinnän. Bu davayı tamamnamaa var nicä ozaman, açan olacek baalantı başka şkola distıplınalarinnan. Üüretmektä olayların baalantısının önemni, lääzımını için yazardılar: Y.A.Komenskiy, F.A.Disterverg, İ.F.Gerbart, İ.G.Pestaloçi, K.D.Uşinskiy h.b.

Distıplınalararası baalantısı – birinci, predmetlerin arasında uyan neetlär hem içindekililär; ikinci, üürenärkän kimi olayları, predmetlerin arasında lääzımını materialın kullanması.

Lişey klaslarında çetin baalantı var ana dilin hem başka dillerin (romın dili, rus dili, ingliz dili) arasında. Lişeyistlär nicä ana dilindä, ölä dä başka dillerdä kurêrlar türlü *soşial dokumentlerini: CV-i, bildirim, ofiçial yazışmak* h.b. Yada, alalım, söz stillerini, angılarına akçent yapılêr lişey etapında. Var nicä üürenicilerä teklif etmää praktika sınışlarında başka dillerin üürenmesindän kabledilmiş bilgilerini kullanmaa.

Başka taraftan – dilin peydalanmasını, istoriyasını, onun ilerlemesini olur baalamaa halkın istoriyasının, neredä nişannanêr halkımızın yaşamısından oluşlar. Butakım gerçeklener istoriyaylan transdistıplınar baalantısı. Nicä insan sözü hem onun fikiri işleer, anatomiya uroklarında geçerlär. Dünnedä halkların zenginnii hem onnarlan baalı dillerin var olması – geografiya uroklarında h.b.

Yok nicä sölämemää gagauz dilin hem zamandaş informaşıya tehnologiyaların arasında büyük baalantısı için. İnformaşıya tehnologiyaları genişän kullanılêr lişey klaslarda, nicä uroklarda, ölä dä dış meropriyatılarda. Neredä biz göreriz baalantıyı, o proektlerin hazırlanmasında, açan üürenicilär proektlerini korumaa deyni, hazırlêêrlar prezentaşıyalar. Bu yaşta uşaklar büyük havezlän gözäl, zengin resimnêrlän, animatşıyaylan yapêrlar prezentaşıyalarını.

Elektron sözlüklerin kullanılması kimi zor, annaşılmaş lafların çevirmesinde genä meraklı iş üürenicilerä deyni, bu yardım eder söz zebelliini zenginetmää hem sınaşmaklarını informaşıya tehnologiyalarına kaavileştirmää.

Ana dilin baalantısını başka diştiplinalarlan, onnarın arasında bilgilerin kullanılması yardım ederlär ilerletmää lişeyistlerin lingvistika uuruunu, üüselderlär söz kulturasını, etiketini, terbiyelerlär yazmak ustalını, kırınlılıni hem genişlederlär üürenicilerin dünägörüşünü.

Gagauz dili hem literatúra uroklarında sade üüredici bütün kuvedinnän predmetlêarası baalantıyı yapabilir, hesaba alarak üürenicilerin kişiliini hem istediklerini.

2.2. Uzun zamana didaktika plannaması

„Uzun zamana kalendar plannaması“ annamanın açıklaması hem bu proşesin genel karakteristikası.

Uzun zamana kalendar plannaması:

- *önetim dokumenti*, angısını üürenmêk yılın çeketmesinde herbir üüredici kurêr/düzer herbir predmettä hem var nicä üürenmêk proşesin ilerlemesinde, üürenicilerin başarıların dinamikasına bakarak, kimi diişilmekleri yapşın;
- lăázım olsun *funkşional instrumenti*, angısı yardım edecek üürenmêk planın strukturasına görä temel/integrir birimnerin içindekiliini hem kantarlamayı gerçekleştirsın, koyarak neet üürenicilêrlän kurikulumun kompetenşıyalarını tamamnasın;
- lăázım olsun *kendili/personal karakteri*, birleştirsın didaktika normalarını üüredicinin yaradıcılınnan hem profesional kompetenşıyasınnan – angısı, ilkin, faydalı olacek üüreniciyâ; tıparlı uzun zamana kalendar plannaması yardımcı olur kendi proektlerin kurmasında/düzmesinde.

Uzun zamana kalendar plannamasına girer:

- önsöz (titul yapraa);
- predmetin administratşıya etmesinin prokti (var kurikulumda);
- temel/integrir birimnerin (modullerin) içindekiliin prokti (var kurikulumda);
- okumak için teklif edilän tekstlär (var kurikulumda).

Uzun zamana kalendar plannamasının önsözünä girer bu türlü bölümnêr:

- Titul yapraa – veriler hepsi haberlêr: praktik – üüredicinin üüretmêk kurumu, diştiplinanın adı Üürenmêk plannarına görä, bütün yılda saatların sayısı, klas h.b.

- Disziplinanın speşifika kompetenşiyaları bu klasta – çikarêrız onnarı kurikulumdan X-XII klaslara deyni.
- Bibliografiya – sıralanêr kurikulum produktları disziplinada. Kurikulum produktları: kurikulum X-XII klaslara deyni, GiD (X-XII klaslara) enilenmiş kurikulumuma görä, üürenmâk kiyadı, üüredicilerä deyni metodika kiyatları, türlü metodika teklifleri lişey klaslara deyni h.b.

Didaktika plannaması. Metodologiya hem etapların yazdırılması

Didaktika plannaması – o „üürenmâk predmetin strukturasına“ analiz yapması, o kompetenşiyaların, subkompetenşiyaların payedilmesi modullerä görä, angıları uygun dizili/koyulu/erleştirili sıravardır/ardısora, angıları gerçekleştiriler semestranın yada üürenmâk yılın süresindä.

Üürenmâk yılın çeketmesindä en ilkin üürediciler X-XII klaslara deyni kurikulumun istediklerinä görä lâüzım kursunnar uzun zamana kalendar plannaması. Bu işi çekedeceyân, üürediciler hesaba alêr hepsi uzun zamana kalendar plannamasına girân komponentleri (bak yukarı).

Bundan kaarä hesaba alınacak lişey klaslarında predmetin konşepşiyası hem speşifika kompetenşiyaları. „Gagauz dili hem literatūra“ disziplinanın baş konşepşiyası **komunikativ**. Üürenicileri lâüzım üüretmää gagauzça dooru hem gözâl lafetsinnär, türlü-türlü literatūra kolaylıklarını, lafçevirtmelerini hem orfografiya kurallarını dooru kullansınar. Buna yardımcı olacek dil teoriyası hem söz teoriyası, angıları literatūra tekstlerin kolaylınnan üürenilecek.

Lişeydä speşifika kompetenşiyaları:

1. **Verbal işbirleşmesindä kendilik, üüretim (proşesindä) hem cümnä kullanmasında azdan türlü söz situaşiyalarında sözün ilerlemesi, konstruktiv davranmasını hem kanaat olmasını göstererek.**
2. **Gagauz ruh-kultura mülkündä literatūra-artistik tekstlerinä interpretaşiya yapması, kritika düşünmeklerini, milli hem cümnä paalılıklarına baalantısını göstererek.**
3. **Aazdan hem yazılı tekstlerin kurması, dil (gramatika, leksika, stilistika) uurunda güvenniini, kendibaşına işlemesini hem özelliini göstererek.**
4. **Avtorların yaratmalarına hem literatūra kaynaklarına dayanıp, bütün yaşamasının süresindä kendi ilerlemesi için lingvistika hem okumak görgüsünün kullanması, sorumnuunu, estetika meraklıını, paalılıını kablederek.**
5. **Evropa hem global kontekstindä kendi dil hem kultura özelliin açıklaması, çok dilli hem çok kulturalı dünneyä meraklıını hem tolerantlıını, kişiliin bütünnünü, kıymetliini göstererek.**

Bu **speşifika kompetenşiyaları** teklif ederiz herbir kalendar-tematik plannarın çeketmesindä yazılı olsunnar.

Bunnardan başka: bu plannarı kurarkan, üüredicilär düşer kullansinnar herbir klasta yazdırılı subkompetenşiyalarlan, angıları verili herbir speşifika kompetenşiyasına görä. Esaba läözüm almaa, ani bir modulü plana koyarkan, var nicä 1-4 speşifika kompetenşiyası seçilsin, 1-6 subkompetenşiyası ayırılsın. Subkompetenşiyaları taa dolu, taa konkret läözüm yazmaa. Subkompetenşiyalar var verili kurikulumda X-XII klaslara deyni, onuştan yakışêr onnarı göstermää şifralarlan.

Planın ilk hem ikinci bölümneri „Speşifika kompetenşiyası” hem „Kompetenşiya birimneri (Subkompetenşiyaları)” açıklamasından sora, geçelim üçüncü bölümä „Modul”. Temel/integrir birimnerin içindekilii düzülü modullerdän. Örnek gibi 10-cu klası alalım: *Sözleşmäk kulturası*, Önemni soşial dokumentlerin kurması. Stilistika, *Fonetika* h.b. Bu bölümä onnarı gösterelim läözüm.

Dördüncü bölümün temelinä predmetin didaktika konşepşiyası koyulu. Onuştan da *Temel/integrir birimnerin içindekilii* bu türlü veriler. Onnarın sıralını uzun zamana kalendar plannamasında üüredici kendi bakışına görä var nicä erleştirsin.

Beşinci bölümündä veriler literar/nonliterar tekstlär, angıları üürediciylän seçilecek/ayırılacak okumak için teklif edilän tekstlerdän yada uygun nonliterar tekstlerdän, hesaba alarak modullerdä üürenilän temaları.

Altıncı bölümä veriler saatların sayısı, edinci bölümä – kalendar zamanı.

Uzun zamana kalendar plannamasının strukturası hem örnekleri (variantları).

Örnek gibi aşaaada veriler uzun zamana kalendar plannaması X-cu klaslara deyni (I-ci semestr).

Titul yapraa:

MOLDOVA RESPUBLİKANIN ÜÜRENMÄK, KULTURA, AARAŞTIRMAK BAKANNII GAGAUZ YERİN GENEL ÜÜRETMÄK MÜDÜRLÜÜ

TEORETİK LİŞEVİ GAGAUZ DİLİ HEM LİTERATURA KAFEDRASII

İmzalêırım: _____ Bakıldı: _____
Lişeyin müdürü: _____ Müdürün yardımcısı: _____
« » _____ 2019 « » _____ 2019

UZUN ZAMANA KALENDAR PLANNAMASI Gagauz dilin hem literatura diştiplinasında 2019-2020 üürenmäk yılına

Klas: 10-cu “A” (real) Saatların sayısı: 102

Üüredici: _____ Didaktika uuru: _____

Bakıldı hem imzalandı gagauz dili
hem literarura kafedrasının oturuşunda:
Protokol № _____ 2019
Kafedranın başı: _____

Uzun zamana kalendär plannaması X-cu klas (real, gumanitar profii)

Speţifika kompeten-ţiyası	Subkompete-nenţiyası	Modul	Literar/nonliterar tekstler	Birimnerin içindekilii	saatlar		Kalendär zamani
					real	gum	
1	1.1	Sözleşmâk kulturası	<ul style="list-style-type: none"> Sözleşmâk kulturası. Leksika kaynakları. Dooru sözleşmâk özellikleri (komunikativ kompetenţyanın normaları). Sözlüklerin tipleri. Sözlüklerin kullanması. Elektron hem internet sözlükleri. Halk masalı. Yaratmanın speţifikası, büüü hem fantastikalı elementler, personajların tipleri, lek-sikanın zenginnii. 	Masal. „Kösâ adamin dermenindâ”.	1	1	02.09 04.09
2	2.6				1	1	
3	3.1				1	1	
4	4.5				1	1	
5	5.4				1	1	09.09 11.09
5	5.2	Yaratma soyu	<ul style="list-style-type: none"> Yaratmaya hazırlanmak. Yaratma – analiz (yaratmanın okumasından sora). Yannışlıklara görâ iş. 	Masal. „Faydalı demekler”.	1	1	
1	1.6				1	1	
2	2.4				1	1	
3	3.2				1	1	
3	3.5	Önemni soţial dokumentleri kurması.	<ul style="list-style-type: none"> Önemni soţial dokumentleri. 	SV-i.	1	1	
4	4.5				2	2	
5	5.2				1	2	
		Önemni soţial dokumentleri kurması.	<ul style="list-style-type: none"> Ofiţial yazışmak. Yazmaa/doorutmaa kendi tekstini. Tekstin doorutmasında türlü kolaylıklar. 	Ofiţial yazışmak.	1	2	
					1	2	
					2	2	
					1	1	
					1	1	
1	1.6	Stilistika	<ul style="list-style-type: none"> Gagauz dili hem onun funkţional stilleri (bilgile-rin aktual etmesi). Artistik stilindâ dilin özellikleri (bütündân ba-kış). Laf zenginnii stilistika kaynakları. Legenda. Balada. 	Gagauz legendası. Selenga derâ için Baladanın biri „Stuyan hem türk paşası”, „Lânka hem türklâr”.	2	3	
2	2.1				2	3	
3	3.4				1	3	
4	4.2				1	1	
5	5.1				1	1	

3	3.1 3.4	Kontrol işi	<ul style="list-style-type: none"> • Test. • Kontrol işinā analiz (lääzimsa) 	1 1	1 1
1 3 5	1.1 1.2 3.1 5.1	Fonetika	<ul style="list-style-type: none"> • Fonetika. • Vokal hem konson garmoniyası. • Laflarda fonetika analizi. • Vokal hem konson donmesi. • V, H, Y (<i>lafın çeketmesindä</i>) konsonnarın dooru yazılması. • Dastan. • Pilda 	1 1 1 1 1	1 2 2 1 1
1 2 3 5	1.6 2.4 3.2 5.2	Yaratma soyu	<ul style="list-style-type: none"> • Yaratmaya hazırlanmak • Yartma – personaja karakteristikta. • Yannişlıklara görä iş. 	1 1 1 1	1 1 1 1
1 2 4 5	1.2 2.4 4.2 5.5	Literatura	<ul style="list-style-type: none"> • Literatura – kulturamın bir payı hem lafın incäz-naatlı (ustalı). • Literatura nicä bir ilerleyän fenomen. • Okuyucu – te o, kim kableder hem interpre-taşıya literatura yaratmasına yapêr. 	2 1 2	2 2 2
4	4.1 4.4	Ğıkış notası	<ul style="list-style-type: none"> • Test. • Kontrol işinā analiz (lääzimsa) 	1 1	1 1

P.S. Bu örnektä programaya görä hepsi saatlar verilmedi. Üredicinin var hakı eklemää orayı yada dliştirmää saatların sayısını.

2.3. Kısa zamana didaktika plannaması

Paragraf 1. „Kısa vakıda didaktik plannaması” definişyanın açıklaması. Onun prinşipleri hem karakteristikası.

Kısa zamana plannamak (uroon plannaması) – o bir konkret uroon plannaması, anğısının teması kurulêr uzun zamana didaktik plannamasına görâ. Üüredici, kısa zamana plannamasını kurarkan, zamandaş urok için istediklerini esaba alsın lââzım.

Zamandaş urok için istediklâr.

1.	Neetleri koymak	Üürenicilerâ koyulêr konkret, annaşıklı, tamannayan neetlâr. Kolayı varsa, neetlâr olur kurulsun üürenicilerlân barabar, verili problemayı esaba alarak. Üüreniciler lââzım bilsinnâr, konkret anğı bilgileri, becermekleri urokta çalışmak proşesindâ kabledeceklâr.
2.	Motivaşya	Üüredici lââzım oluştursun üürenicilerdâ meraklılık (motiv) hem üürenmâk proşesin çalışmasına, hem dâ son başarıların etişmesinâ. Efektiv motivlâr olêr aktual problemaların kararlanması, uroon içindekiliin praktik faydalı.
3.	Pratik faydalı/maanalı	Üüredici lââzım göstereyin üürenicilerâ kabledilân bilgilerin hem becermeklerin praktik çalışmasında kullanmak kolaylıını.
4.	İçindekiliin seçimi	Urok için lââzım seçilsin programada belliedili plannamış sonuçlar. Kontrol yapılêr sade bu bilgilerâ. Kalan informaşya yardımcı olsun, zorlatmasın üürenicileri. Esaba lââzım alınsın, ki en ii kablediler informaşya, anğısı: <ul style="list-style-type: none">- aktual (uzlaşêr üürenicinin interesinnân, annamalı lââzımınannan);- veriler situaşyaya görâ, dolay dünnedâ razgelişlerâ görâ, bilinir informaşyaya görâ;- konkret insanın duygularını debreştirer (informaşyaya kendili davranmak oluşturulêr);- kararların alması için temel olêr (informaşyanın praktik kullanması için davalar kurulêr);- verbal davranmasında başkalarına yayınnêr/geçer.
5.	İntegraşyalanmak/birleşmâk	Bilgilerin integraşya olması, üüretim proşesindâ metapredmet universal kolaylıkların işlettirmesi.
6.	Kurulması	Uroon herbir etapı bu shemaya görâ kurulması: üüretmâk davasının koyulması – davanın yaptına görâ üürenicilerin çalışması – çalışmanın sonuçlarını yapmak – proşesin hem davayı yapmak uurun kontrolü – refleksiya.
7.	Çalımnarın kullanması	Lââzım kullanılsın üüretmâk çalışmanın türlü efektiv çalımnarı, üürenicilerin yaş hem individual özelliklerini esaba alarak. Üüredicinin temel davası – üürenicileri çalışmaya doorudan şartları kurmaa. Üüretmâk davanın komponentleri: davanın karakteristikası, içindekili, verilân zaman, cuvabın örnââ, kan-tarlamak kriteriyaları.

8.	Sonuçları çıkarmak	Uroon herbir etapında sonuçları çıkarmak, herbir etapta feedback kullanmak. Herbir davanın yapılmasına kontrol lâazım yapılınsın, üörenicilerin üörenmök projesinä korelätiya olsun deyni.
9.	Kendibaşına bilgileri kabletmök	Üöretmök-üörenmök çalışmasında türlü informaetiya sızıntılarınan, angıların arasında bulunêr internet resursları, üörenicilerin kendibaşına bilgi kazanmak blokları lâazım olsun.
10.	Bölümnerdä hem çiftlerdä çalışmak kurması	Bölümnerdä hem çiftlerdä işlemläk yardım eder herbir üöreniciyâ komunikativ kompetenetiyelerini ilerletmää hem kolektivdä çalışmak normalarını üörenmää.
11.	Kendinä kontrol	Kendinä hem biri-birinä kontrol sisteması lâazım kullanılınsın, refleksiya hem kendi çalışması için sorumnuu oluşturmak kolaylılı olarak.
12.	Refleksiya	Refleksiya nicä çalışmak projesindä kendini annamak/tanımak.
13.	Çalışmanın pozitiv kantarlaması	Çalışmanın pozitiv kantarlaması üöretmenin pozitiv motivaetiyasını oluřturêr.
14.	Evdeki işin variantlıw hem minimum verilmesi	Evdeki iş sade üöretim programasına girän bilgilerin içindekilini lâazım kaplasın, türlü davalı olsun, üörenicilerin individual özelliklerini hem seçim isteyişini esaba alsın.
15.	Psihologika raat durumu	Urookta saalı korumak şartlarını hem psihologika raat durumun kurulması.

Paragraf 2. Didaktik plannamasının metodologiya hem etaplar yazdırması.

Uroon didaktik proektin kurması temellener bu elementlerä görä:

- neyâ isteeriz etiřmää uroon neetleri;
- ne lâazım neetlerin etiřmesinä deyni – içindekilii hem didaktik kolaylıkları (formalar, metodlar, çalımnar hem teknikalar, üöretmök araçları);
- nicä belli ederiz üöretmenin efektivliini – kantarlamak strategiyaları .

Uroon didaktik proektinä girer:

- giriş payı,
- uroon gidimi/örüyüşü.

I. Kısa zamana klasik plannamak modeli

1. Dikatın çekilmesi.

Üörenicilerin dikatını çekmää var nicä ses yada selemneşmök formasınnan, doorudarak onnarın uroon içindekiliniä. Bu ilk moment temanın girişindä; bütün urok süresindä üörenicilerin dikatını tutmak zordur, onuştan üöredicinin profesional speetişika kompetenetiyeaları lâazımnıdır. Üöredici var nicä üörenicilerin dikatını herkerä başka türlü çeksın: resim, muzıka yardımınnan; nesoyä laf yada soruş kolaylınnan; oyun kullanmasınnan. Dikatın çekilmesi etapın faydası yoktur, eer klası urookta olacaana doorutmarsa. Bu üzerä, üöredicinin davası – seçmää bu urok için yakışan metodu hem ona görä material uydurmaa. Lafta var nicä temellensin asoetiya ya serbest yazı, grafiti, oyun; laf var

nicä rebus yada krosvord içindä saklı olsun – en tecil, ki o kullanılsın, üürenicilerin dikatını uroon içindekiiliinä doorutmaa deyni, bilgilerini hem becermeklerini geçektirmää deyni. Dikatını çekmæk için material kullanabilir uroon ileri dooru çalışmasında da (serbest yazı, ese).

2. Uroon neetlerinnän tanıştırmak.

Üürenicileri uroon neetlerinnän tanıştırmaa var nicä bir motivli cümläylän: „Büün urokta biz..., çüñkü...”; „Bizim neetimiz ..., ... deyni”. Dikatını çekmæk etayı ii hazırlandıysa, üürenicilär kendileri becerecek görmää uroon ilk etayı hem neetlerin baalantısını.

3. Üürenicilerin bilgilerini üürenmiş temaya görä aktual etmæk/eniletmæk.

Uroon bu etayı var nicä herkerä plannanmasın, verilän zaman herbir urokta başkalaşsın. Önemli, ki formaları diişik olsun, uydurulsun soruşların speşifika kompetenşiyalarına görä, läüzimni bilgilerin hem becermeklerin varlıına görä. Terminär, temanın hem avtorların adları, personajların adları temel olur, neyä görä grafikayca var nicä uydurmaa poster, klaster, fişboun, zaman şkalası, angıları urokta bir modul içindä ilerlener. Bu etapta kiyatta verili shemaya görä yada evdeki işä görä diskusiya var nicä yapılsın, üürenilmiş hem eni temaların arasında baalantı olarak.

4. Eni materialın açıklaması.

Uroon materialını (resim, tekst, slayd, tablişa, audio hem video yazıları) var nicä göstereyin üüredici dä, üürenicilär dä. Tekst var nicä profesional interpretaşiyasında seslensin, bir film yada spektakli fragmenti bakılsın. Burada çekeder ortaklıkta üürenmæk, çüñkü grupalara bölünmæk taa ilerlede çalışmayı.

5. Üürenmæk/üüretmæk proşesi. Eni temanın üürenilmesi.

Bu etap taa çok vakit kaplêêr, burada “bilmemektän” “bilmeyä” geçmæk olêr. Üüredici düşüner üüretmæk işlemlerini, onnarın sonuçların etiřmesinä doorudêr. Üürenicilär var nicä kabletsinnär individual, çiftlerdä, grupalarda çalışmak için davayı; informaşiya işlettirmæk için; tekstlär okumak için, angıların annaması gösterilecek; soruşlar, angılarına görä cevaplar düzülecek; problem situaşiyalarını kararlamak için düşünmeklär. Üüredici üürenmæk çalışmasını doorudacek, götürecek yada ona katılacak, läüzim olursa. Uroon herbir momentindä üüredici biler, ne olêr klaster, nicä üürenmæk/üüretmæk proşesi geçer.

6. Başarıllara etiřtırmæk. Üürenilmiş materialı kaaviletmæk.

Kurulêr kolaylık, ki üürenici kendibaşına denesin davayı geçektirmää. şindi önemli görmää, ani o biler, nicä kendisi işleer.

7. Feedbackın gerçektlenmesi.

Feedback geçer bütün uroon süresindä, verbal hem nonverbal, pozitif yada negatif olarak. Feedback etayı yardım eder üüreniciyä görmää, angı uorda o bulunêr, uroon neetlerinä bakarak. Feedback var nicä üürenicilerin kendini yada biri-birini kantarlama-sında da gerçektleşsin.

8. Kantarlamak.

Eni materialın temelindä üürenicinin kendibaşına gerçekleştirmäk becermelerini davayı kontrol etmää – eni materialın annamak uurunu ilk inandırmak kolaylı. Üürenicilär dava kabledelär, üüredici dä kullanêr kantarlamak, kendini kantarlamak hem biri-birini kantarlamak metodlarını. Önemli, ki üürenici annasını, nedä yannışlık yapêr, nedä zorlanêr. Herkerä notalamak kolaylı var nicä olmasın, burada üüredici mutlak kullanêr verbal kantarlamasını. Tecil, ki klasın yada ayırı üüredicilerin progresini gösterilsin.

9. Üürenilmiş materialı gerçekleştirmäk becermeleri.

Bu etapta üürenicilerä başka üürenmäk kontekstindä bulunan eni davalar veriler. Burada belli olêr ideyaların plannarını kullanmak becermeleri yada metaliterar tekstin algoritma yazması. Üürenicilär eni bilgilerin gerçekleştirmäk becermelerini gösterelär, kimisindä halizdän dä kendi kompetençiyaların oluşturulması belli ediler, kimisi taa işleerlär onun ilerletmesindä.

10. Evdeki işin verilmesi.

Nekadar? hem *nesoy neetlän?* kararı almaktan sora üüredici verili temanın kontrol yapmak kolaylıını hem onun gelän urokta kullanmasını düşünecek. Bu razgeliştä tema olacak diil sade kontrol forması, ama üüretmäk/üürenmäk çalışmasının temel oluşturucu etkisi dä. Evdeki işlär var „büünkü gündän sabaaya” hem temalar/davalar, angıların hazırlaması uzun zamanda tamannanêr. Büyük tekstlerin okuması genä evdeki iş sayılêr, ama davalar, okumaklan/günnük yazmasınan, shema kurmasınan, süjet çizgileri grafikayca göstermesinnän baalı, var nicä konkret hem kantarlamaklı olsun. İndividual yada grupa proektleri, portfolio – o kantarlamak formaları, angılarına var nicä kimi uroklarda prezentaçiya yapmaa.

II. Kısa zamana plannamak modeli „Dikatı çekmäk – annamayı gerçekleştirmäk – refleksiya – genişletmäk”

Dikatı çekmäk – uroon etapı, angısında üüredici kaplêr üürenicilerin dikatını, motiveer onnarı; eni temaya yada yapılacak çalışmaya meraklıını debreştirer; uroon payı, angısında kompetençiyaların uurunda oluşturulu bilgileri hem sınaşları aktual ediler. Bu moment, angısında üürenicilerin var kolayı kendini kantarlasınnar . Üüredici var nicä bu etapın türlü çeşitlerini kullansın (dikatını çekmäk, evdeki işä kontrol yapmak yada ki-yattan sınışları yapmak). Sıkça bu etapta ideyalar toplanêr (*Brainstorming, serbest yazı, Grafik T*) yada **üürenicilerin reaksiyası** düzeler (**İkili günnük**, „*Brak bana bitki lafı!*”).

Annamayı gerçekleştirmäk etapında üürenicilär eni informaçiyaylan, tekstlärilän işleerlär, strategiya hem plan kurêrlar, läözımını sınaşları oluşturêrlar. Üürenici läözım bulsun, açıklasın informaçiyayı, koysun kuvet kendinin üürenmesini görmä. O halizdän dä üürener kendisi. Üüredici üüreniciyä kendi kompetençiyalarını kantarlamakta yardımcı olursa, sonuçları ilinnedeceklär üürenmeyi. Çoyu metodları var nicä kullanmaa bu etapta, ama onnar başkalaşêrlar uroon ilk hem ikinci etapların kullanmasında.

Okumak kompetençiyaları için taa fayfalı olacek *Sinelg, Mozaika, İkili günnük*, yazmak kompetençiyaların oluşturmasında *Kub, „6 neçin?“*, *annatmanın piramidası, tombarlak masa*, aazdan davranmak kompetençiyaları için *diskusiya, galereya, debat* h.b..

Refleksiya – en tecil moment, çünkü verer kolaylık enidän bilgilerä hem sınaşlara dönmeä, üürenicidä dä var nicä kompetençiyalar oluşturulsun. Burada var nicä işlesin hep o metodlar, angıları ilk etaplarda kullanılêr. Refleksiya yakın şindi ilk etapa, ama artık başka uurda kullanılêr: material, angısını verdi üüredici, yaşamakta, kendini ilerlemektä läüzimni.

Geniřletmäk – etap, angısı eni „dikatlını çekmäk“ etapına yada enidän dikatını çekmäk için uzanacek, ne taa genişledecek bilgileri yada kompetençiyaları ilerledecek. O kullanılêr üürenmäk proçesin annaması için/duyması için, kendi fikirlemäk strategiyalarına analiz yapmak için. Üürenmiři kullanmak herbir kolaylı, argumentlerä yada öncä informaçiyaya dönmäk, eni interpretaçiya yada kendi tekstlerin kurması var nicä işlettilsin genişletmäk etapında. Bir modul içindä ii hazırlanan urok olêr nicä bir „Dikatın çekilmesi“ gelän urok için. Bu etapta çalışmak formaları: individual, çiftlerdä, bölümnerdä, frontal.

Paragraf 3. Türlü didaktik proektlerin strukturası hem örnekleri.

Zamandaş pedagogikada veriler urokların türlü strukturaları, angılarını üüredici läüzim becersin kullanmaa hem kendibaşına kurmaa. Teklif ederiz bakışınıza birkaç kısa zamana plannamak modelini. Üüredicinin var kolayı kendisi seçsin urokların strukturasını, kursun onu detallı yada kısıdan da aşaada kullanılan materialı erleştirsın.

Klasik modelindä uroon didaktik proekti

Didaktik proektin giriş payı

Data: Klas:

Dişiplina: Modul:

Tema:

Uroon tipi:

Subkompetençiyalar:

Uroon neetleri:

Didaktik strategiyaları:

- formalar;
- metodlar hem çalımнар;
- araçlar.

Kantarlamak strategiyaları:

Bibliografiya:

Uroon gidimi/örüyüşü

Klasik modelindä uroon didaktika proekti

Data: **Klas: 10**

Disziplin: Gagauz dili hem literatura

Modul: Leksika

Tema: Eski hem eni laflar. Mariya Mercanka „Sandık”

Uroon tipi: karışık

Kompetențiya birimneri (Subkompetențiyalar):

- 1.4. Yaratmalarda kultura hem etika paalılıklarını tanımaa, yaraştırmaa.
- 2.4. Sintez hem analiz logika proşeslerin yardımınan artistik yaratmasının içindekiliini annamaa hem kritika düşünmeklerin yardımınan açıklamaa.
- 4.1. Millet filisofiyasının hem dininnän baalayarak, yaratmanın içindekiliini vatan-daş istoriyasının kontekstindä kabletmää.
- 5.1. Okunmuş hem annadılmış millet kontekstin içindekiliini özeliini, originallını annayıp-kabletmää.
- 5.4. Söz zenginini ilerletmesindä sözlüklerin kullanmasının faydalını duymaa.

Uroon neetleri:

Uroon sonunda üürenici gösterecek, ani becerer:

- eski lafların maanalarını açıklamaa;
- yaratmalarda eski lafların kullanmak neetlerini açıklamaa;
- eni lafların kurulmak sebeplerini açıklamaa;
- artistik yartamalarında eski lafları bulmaa, maanalarını sözlüklerin yardımınan açıklamaa;
- sözlükleri kullanmak sınaşlarını ilerletmää;
- lafların arasından dayma kullanmak leksikasına geçän neologizmaları tanımaa;
- ana dilinä sevgi hem meraklık göstermää.

Didaktika stratejiyalari:

- **formalar:** çiftlerdä, bölümnerdä, individual, frontal;
- **metodlar hem çalımnar:** operativ, ilüstrativ, aaraştırmak, sınış, tekstlän işlemäk, sözleşmäk, „bilerim – isteerim bilmää – üürendim”;
- **araçlar:** prezentațiya, fotoprezentațiya, fişalar, tablița, interaktiv taftası.

Kantarlamak stratejiyalari: biri-birini kantarlamak, kendini kantarlamak, üüredicinin kantarlaması.

Bibliografiya:

- Gagauz dili hem literatura, Kurikulum X -XII klaslarına deyni, Kişinäu, 2019.
- Gagauz dili hem literatura. Gid (X -XII klaslara), Kişinäu, 2019.
- Gagauz dili hem literatura 10-ncu klas, Ştiința, 2017.
- Gagauzça-romınca hem romınca gagauzça sözlüü, Komrat, 2010.

Uroon etapları	Üreducicilerin/üreencilerin çalışması	Vakit	Kantarlamak strategiyaları	Didaktika strategiyaları														
Dikatin çekilmesi	- Zaman hayır olsun! Pek sevinerim, ani buluştuğunuz sizinnän da çalışşacez barabar. Düşünerim, ani uroomuz geçecek ii, faydalı.	1 min		üredicinin sözü														
Üreencilerin bilgilerini üürenmiş temaya görä aktual etmäk/eniletmäk.	<p>1. Evdeki işi yaparken, zorluklar oldu mu? (kontrol evdeki işin yapmasına). Getirelim aklımıza üürenilmiş temadan bilgilerimizi.</p> <p>2. Okunmuş tekstä görä soruş kurmaa, çalışşarak bölümnerdä (2-3 soruş).</p> <table border="1" data-bbox="389 752 638 1380"> <tr> <td>„İncä” soruşlar</td> <td>„Kalin” soruşlar</td> </tr> <tr> <td>Kim ...?</td> <td>Verin üç argument, neçin ...?</td> </tr> <tr> <td>Ne ...?</td> <td>Açıklayın, neçin ...?</td> </tr> <tr> <td>Nezaman ...?</td> <td>Neçin siz düşünersiniz ...?</td> </tr> <tr> <td>Ne oldu ...?</td> <td>Neylän başakalaşêrlar ...?</td> </tr> <tr> <td>Nesoy adı ...?</td> <td>Var mi nicä ...? Ne olacek ...?</td> </tr> <tr> <td>Neredä ...?</td> <td>Siz kayıl mı ...? Dooru mu ...?</td> </tr> </table> <p>3. Verili terminleri kurallarla uyduurun, birer örnek gösterin (bölümner işleyär-kän, individual iş interaktiv taftasında).</p>	„İncä” soruşlar	„Kalin” soruşlar	Kim ...?	Verin üç argument, neçin ...?	Ne ...?	Açıklayın, neçin ...?	Nezaman ...?	Neçin siz düşünersiniz ...?	Ne oldu ...?	Neylän başakalaşêrlar ...?	Nesoy adı ...?	Var mi nicä ...? Ne olacek ...?	Neredä ...?	Siz kayıl mı ...? Dooru mu ...?	2 min 4 min	biri-birini kantarlamak	frontal sorularları „İncä” hem „Kalin” soruşlar, bölümnerdä
„İncä” soruşlar	„Kalin” soruşlar																	
Kim ...?	Verin üç argument, neçin ...?																	
Ne ...?	Açıklayın, neçin ...?																	
Nezaman ...?	Neçin siz düşünersiniz ...?																	
Ne oldu ...?	Neylän başakalaşêrlar ...?																	
Nesoy adı ...?	Var mi nicä ...? Ne olacek ...?																	
Neredä ...?	Siz kayıl mı ...? Dooru mu ...?																	
	<table border="1" data-bbox="719 694 1149 1418"> <tr> <td>omonimnär</td> <td>bir leksika maanasinnan olan laflar</td> </tr> <tr> <td>dialekt lafları</td> <td>birtakım yazılan hem sölenän laflar, ama leksika maanaları başka</td> </tr> <tr> <td>birmaanalı laflar</td> <td>yakın yada birtakım maanalı laflar</td> </tr> <tr> <td>sinonimnär</td> <td>birkaç leksika maanasinnan olan laflar</td> </tr> <tr> <td>antonimnär</td> <td>bir leksika maanasinnan olan laflar</td> </tr> <tr> <td>çokmaanalı laflar</td> <td></td> </tr> </table>	omonimnär	bir leksika maanasinnan olan laflar	dialekt lafları	birtakım yazılan hem sölenän laflar, ama leksika maanaları başka	birmaanalı laflar	yakın yada birtakım maanalı laflar	sinonimnär	birkaç leksika maanasinnan olan laflar	antonimnär	bir leksika maanasinnan olan laflar	çokmaanalı laflar		1 min	biri-birini kantarlamak üredicinin kantarlaması	uygunluk araştırması, individual iş interaktiv taftasında		
omonimnär	bir leksika maanasinnan olan laflar																	
dialekt lafları	birtakım yazılan hem sölenän laflar, ama leksika maanaları başka																	
birmaanalı laflar	yakın yada birtakım maanalı laflar																	
sinonimnär	birkaç leksika maanasinnan olan laflar																	
antonimnär	bir leksika maanasinnan olan laflar																	
çokmaanalı laflar																		

Uroon neetlerinnän tanıştırmaq	Uroomuzu ilerledelim Goratıyın, evelki rim poetin laflarınnan: „Kâr ölä, nicä yıldıñ yıla daalar dıñtırerler kendi yapraklarını – eskilär düşer, – hep ölä laflar da eskiyerler da kaybelerler. Ko olsun! Duuêrlar hem kaavileşerler, nicä uşaklar, onnarın erinä başkaları”.	2 min	uygun söz												
Üürenmäk/üüretmäk proşesi. Eni temanın üürenilmesi	<p>Nicä annéersınız bu lafları? Angı temaya görä çalışacez bu uroakta? (Üürenicilär kendileri uroon neetlerini kurabilirler).</p> <p>Tema „Eski hem eni laflar” sizä deyni yabancı diil, onuştan teklif ederim, işleyär-kän, tamannayasınız tabılıyı:</p> <table border="1" data-bbox="420 634 534 1496"> <tr> <td></td> <td>Bilerim</td> <td>İsteerim bilmää</td> <td>Üürendim</td> </tr> <tr> <td>Eski laflar</td> <td></td> <td></td> <td></td> </tr> <tr> <td>Eni laflar</td> <td></td> <td></td> <td></td> </tr> </table> <p>Üürenicilär cuvap ederilär soruşlara, aklına getireler bilgileri eni hem eski laflar için, yazarak kısıdan tabılıyada direciktä „Bilerim”.</p> <p>Soruşlara cuvap ettiktän sora direciktä „İsteerim bilmää” yazêrlar onu, nedä zorlukları var.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Neredä biz var nicä görelim o tertipleri, angıları artık kullanılmêr? (muzey-dä, eski evlerdä, sandıkta...) - Taa derindän açıklamaa deyni eski lafların kullanmak sferasını, okuyacez M. Mercankanın annatmasını „Sandık”. <p>Okumaa teksti, cuvap etmää soruşlara:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Ne duygular kaplamıştı Arpina babuyu, sandıı aktararkan? 2. Nelär vardı sandıkta? Bu lafların maanalarını bilersiniz mi? Taa ii annamaa deyni bu lafların maanalarını, bakalım prezentaııyayı „Malinin sandıı”. <p>(Prezentaııyada var gıimnerin fotoları, lafların maanaları: çember, şalinka, left, bariz, demirli, kundak, poyu, yorgaçı, flani, kuşak, garuz)</p> <ol style="list-style-type: none"> 3. Nesoy neetlän yazıcı gösterer sandıkta korunan tertipleri? Açıklayın bu cüm-lenin maanasını: „Sandık anıların kaynaa gibiydi”. 4. Var mı işittiiniz sölejši, ani kim yaşamasında etişer vnukaların uşaklarına, onun günahların yarısı prost olunêr? Sizin bakişınıza görä, neçin bu laflar kurulmuş? 		Bilerim	İsteerim bilmää	Üürendim	Eski laflar				Eni laflar				3 min	kendini kantarlamak biri-birini kantarlamak
	Bilerim	İsteerim bilmää	Üürendim												
Eski laflar															
Eni laflar															
		3 min	teksti okumak												
		3 min	soruşlara cuvap etmää												
		2 min	kiyatılan iş												
		4 min	prezentaııya												
		2 min	kiyatılan işle-mäk												

	<p>- Okuyun kıyatta tabliitada verilii kuralları hem örnekləri (s.199). Eski lafların nesoy çettileri var? Nicä onnar peydalanêr?</p> <table border="1" data-bbox="225 639 571 1490"> <thead> <tr> <th data-bbox="225 1062 370 1490">Arhaizmalar</th> <th data-bbox="225 639 370 1062">İstozizmalar</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td data-bbox="370 1062 505 1490">Laflar, angların kullanması diişili sino-nimnêrlän.</td> <td data-bbox="370 639 505 1062">Laflar, angları kullanmaktan çıkan tertipleri, olayları gösterer, ama onnar pasiv lafların arasında bulunêr.</td> </tr> <tr> <td data-bbox="505 1062 571 1490">Arhaizmalar peydalanêr, açan ilerleer dil, enilener sözlük, bir lafların erinä geler başka.</td> <td data-bbox="505 639 571 1062">İstozizmalar peydalanêr, açan di-işiler adetlêr, yaşamak, ilerleer tehnika, bilgi, kultura. Bir tertiplerin, predmetlerin erinä geler başka.</td> </tr> <tr> <td data-bbox="571 1062 637 1490">aarı – acı, baht – kismet; ak – biyaz; gül-gülü – pembä</td> <td data-bbox="571 639 637 1062">meşin, dimi, çukman, harman taş</td> </tr> </tbody> </table> <p>- Annatmada „Sandık“ eski lafların angı çeşitleri vardır? Istozizmaların var mı sinonimneri? Arhaizmalar neredä taa sık kullanêrlar?</p> <p>- Aklınıza getirin Goratıyın laflarını: „<i>Duuêrlar hem kaavileşerlêr, nicä uşaklar, onnarın erinä başkalar</i>“. Ne bileriz eni laflar için?</p> <p>- Okuyalım kıyatta kuralı. Uyêr mı sizin bilgileriniz kurala? Nesoy informaşıya sizä deyni eniydi?</p> <p>- Yaraştırılm eski hem eni lafları. Ne onnarı birleştire hem ne ayirêr? Cuvap edärkän, kullanın shemayı.</p> <div data-bbox="870 639 936 1490" style="border: 1px solid black; padding: 5px; text-align: center;"> <p>Eski laflar ↔ Aktív kullanılan laflar ↔ Eni laflar</p> </div> <p>- Yapalım çıkış eski hem eni laflar için. Nicä onnar peydalanêrlar? Neçin biz onnarı lâüzim bilelim?</p>	Arhaizmalar	İstozizmalar	Laflar, angların kullanması diişili sino-nimnêrlän.	Laflar, angları kullanmaktan çıkan tertipleri, olayları gösterer, ama onnar pasiv lafların arasında bulunêr.	Arhaizmalar peydalanêr, açan ilerleer dil, enilener sözlük, bir lafların erinä geler başka.	İstozizmalar peydalanêr, açan di-işiler adetlêr, yaşamak, ilerleer tehnika, bilgi, kultura. Bir tertiplerin, predmetlerin erinä geler başka.	aarı – acı, baht – kismet; ak – biyaz; gül-gülü – pembä	meşin, dimi, çukman, harman taş	2 min	
Arhaizmalar	İstozizmalar										
Laflar, angların kullanması diişili sino-nimnêrlän.	Laflar, angları kullanmaktan çıkan tertipleri, olayları gösterer, ama onnar pasiv lafların arasında bulunêr.										
Arhaizmalar peydalanêr, açan ilerleer dil, enilener sözlük, bir lafların erinä geler başka.	İstozizmalar peydalanêr, açan di-işiler adetlêr, yaşamak, ilerleer tehnika, bilgi, kultura. Bir tertiplerin, predmetlerin erinä geler başka.										
aarı – acı, baht – kismet; ak – biyaz; gül-gülü – pembä	meşin, dimi, çukman, harman taş										
	<p>- Annatmada „Sandık“ eski lafların angı çeşitleri vardır? Istozizmaların var mı sinonimneri? Arhaizmalar neredä taa sık kullanêrlar?</p> <p>- Aklınıza getirin Goratıyın laflarını: „<i>Duuêrlar hem kaavileşerlêr, nicä uşaklar, onnarın erinä başkalar</i>“. Ne bileriz eni laflar için?</p> <p>- Okuyalım kıyatta kuralı. Uyêr mı sizin bilgileriniz kurala? Nesoy informaşıya sizä deyni eniydi?</p> <p>- Yaraştırılm eski hem eni lafları. Ne onnarı birleştire hem ne ayirêr? Cuvap edärkän, kullanın shemayı.</p> <div data-bbox="870 639 936 1490" style="border: 1px solid black; padding: 5px; text-align: center;"> <p>Eski laflar ↔ Aktív kullanılan laflar ↔ Eni laflar</p> </div> <p>- Yapalım çıkış eski hem eni laflar için. Nicä onnar peydalanêrlar? Neçin biz onnarı lâüzim bilelim?</p>	3 min									
	<p>- Annatmada „Sandık“ eski lafların angı çeşitleri vardır? Istozizmaların var mı sinonimneri? Arhaizmalar neredä taa sık kullanêrlar?</p> <p>- Aklınıza getirin Goratıyın laflarını: „<i>Duuêrlar hem kaavileşerlêr, nicä uşaklar, onnarın erinä başkalar</i>“. Ne bileriz eni laflar için?</p> <p>- Okuyalım kıyatta kuralı. Uyêr mı sizin bilgileriniz kurala? Nesoy informaşıya sizä deyni eniydi?</p> <p>- Yaraştırılm eski hem eni lafları. Ne onnarı birleştire hem ne ayirêr? Cuvap edärkän, kullanın shemayı.</p> <div data-bbox="870 639 936 1490" style="border: 1px solid black; padding: 5px; text-align: center;"> <p>Eski laflar ↔ Aktív kullanılan laflar ↔ Eni laflar</p> </div> <p>- Yapalım çıkış eski hem eni laflar için. Nicä onnar peydalanêrlar? Neçin biz onnarı lâüzim bilelim?</p>	2 min	yaraştırılm aaraştırılm								

<p>Üretilmiş materialı kaaviletmək</p>	<p>- Bakalım, nicə kullanabileceğ bilgilerimizi, sınıfları yaparız. İş 1. s.199. <i>Aşadaki verili laf bölümlerini okuyun. Angi lafların maanalarını bilersiniz? Neredə karşı gellersiniz onnarlar? Var mı burada laflar, angıları ayle-nizdə kullanılır?</i> 1 bölüm – 1) hem aul 2 bölüm – 5) renklər 3 bölüm – 6) çiftçilik avadanlıkları İş 6. s. 201. <i>Okuyun, eski lafları bulun, direciklerdə yazın: 1variant – arhaizmala-ri, 2-ci – istorizmaları. Eski laflarlan 3 cümilə kurun.</i> - Yapalım çıkış: neylən zenginnettik bilgilerimizi eski laflar için? Yazın cevapları-nızı tablitedə direciktə „Ürendim“. İş 4. s.203 <i>Savaşın açıklamaa, neçin peydalandı dilimizdə eni laflar. Nicə düşü-nersiniz, bu eni laflar ne zaman peydalandı dilimizdə? Sizin bakışımıza görə, angi laflar artık başladı aktiv kullanmaa? Var mı burada laflar, angıları yakın gelecek-tə eski olaceklar? Cuvabınızı argumentləyin, örnek yaşamaktan getireräk.</i> Merçendayzer zanaatı – eni hem perspektivli, angısında kanlar üüsek uurda var nicə kendini göstərsin. Merçendayzer hazırlêr hem geçirer ölä aktıyaları, nicə degustaşıya, promouşn (snikers, kola, simkarta yada başka maasul parasız daatmak). 2. Printer, skaner hem kseroks ilinnder bizim çalışmamızı tekstürlän hem resimnärilän. 3. Vakitlan yaşlı insannar da annêrlar mobil telefonnarın kullanmak uygunnuunu.</p>	<p>3 min 3 min 4 min</p>	<p>biri-birini kantarlamak biri-birini kantarlamak üüredicinin kantarlaması argumentle mäk</p>	<p>aazdan sınış, bölümlerdä iş</p>
<p>Kantarlamak:</p>	<p>Üüredicilerin çalışması kantarlanêr, açklanêr.</p>	<p>1 min</p>	<p>üüredicinin kantarlaması</p>	
<p>Feedback'in gerçekenmesi Evdeki işin veril-mesi</p>	<p>Dönelim Goratıyın laflarına. Nesoy dişilmekler olêr dilidä? Neçin bizä iäzım eski hem eni laflar için bilgilêr? Kaldı mı sizdä annaşılmadık soruşlar? 1. Tamannamaa tablıtanın üçüncü direcini „Ürendim“. 2. İ 7, s.201(fonetika analizi). 2. Bir zanaatlan baalı aaraştırın eski hem eni lafları, tamannayarak tablıtayı: Eski laflar Eni laflar</p>	<p>2 min 1 min</p>	<p>kendini kan-tarlamak</p>	<p>soruş-cuvap</p>

3. „GAGAUZ DİLİ HEM LİTERATURA” PREDMETİN KURİKULUMUN ÜÜRETİMİN METODOLOGİYALARIN TEMELİ

3.1. Eni (2019 y) kurikulununun temelindä didaktika strategiyaların kurulmasının prințipleri

„Gagauz dili hem literatura” predmetindä didaktika strategiyaların annaması hem karakteristikası

Didaktika strategiyası – o metodların, çalımnarın, türlü materialların hem başka re-sursların katlı sisteması, angısı doorudulu neetlerin tamamnasına:

- önemni eri kaplêêr didaktika çalımasında, çünkü üüredici uroon proektini kurêr strategiyanın kararına görä;
- o benzeer katlı didaktika ştenariyasına, neredä pay alêrlar üüretmêk-üürenmêk-kantarlamak proçesin subyektleri (üüredici-üürenici, üürenici-üürenici);
- üüretmêk-üürenmêk-kantarlamak proęesindä konkret situațiyanın kararını taa uygun, taa efektif hem taa logikayca predmetin metodologiyasını dooru belli eder (butürlü koruyarak proçesin subyektlerini türlü yannışlıklardan).

Üüretmêk strategiyaların komponentleri:

- üüretim çalımasının organizațiya hem ilerlemêk sisteması;
- metodologiya sisteması, didaktika metodları hem onnarın dooru kullanmasının sisteması;
- üüretim araçları;
- operativ neetlerin sisteması.

Üüretim didaktika strategiyaların karakteristikası:

- konkret üürenmêk situațiylarında üürenicileri meraklandırêr;
- üüretmêk proçesin içindekiliini üürenicilerin psiho-individual özelliklerine uy-durêr hem rañonal yapêr;
- üüretmêk proęesindä diştiplinalararası işbirliini optimal yapmaa yardım eder;
- üüretmêk üürenmêk-terbietmêk proęesindä kontekstli, original, kimêr kerä unikal elementleri.kaplêêr.

Üüretim didaktika strategiyalarının tipleri:

1. *indukțiya strategiyaları*, özeldän genelä üürenmêk geçer;
2. *dedukțiya strategiyaları*, geneldän özelä, kanonnara yada prințiplerä görä üüren-mêk geçer;
3. *analogiya strategiyaları*, üüretmêk hem üürenmêk modellerin kullanmasınan geçer;

4. *transduktıya strategiyaları*, ölä nicä metaforaların yardımınan açıklamak;
5. *karişik strategiyaları*: induktıya-deduktıya yada deduktıya – induktıya;
6. *algoritma strategiyaları*;
7. *evristika strategiyaları*, problemayı, enilikleri, gipotezaların annamasını, evristika dialogo kullanarak, kendi fikir işleminin ilerletmää bilgileri.

Strategiyayı diil läözım kariştirmaa metodlan hem didaktika metodologiyasının. Didaktika strategiyasının hem didaktika metodun arasında var farklık. Eer didaktika metodu – bir konkret olay, didaktika strategiyası – olayların modeli, angısı düzüler uzun, orta ya kısa zamana.

Herbir strategiyanın kendi metodları var. Üüretmää–üürenmää-kantarlamak protesin ilerletmesi için var nicä bu kriteriyaları nişannamaa, angıları didaktika strategiyaların uurunu belli ederlä:

- aktiv sözleşmää;
- aaraştırın olayların evristika tanıması;
- kreativlik.

Didaktika strategiyası temel metodun adını kableder. Örnek gibi, problema situatıyasını çözmää deyni läözım kuralım problematizaıya strategiyasını, proekt çalışmasını gerçekleştirmää deyni – proekt strategiyasını.

Didaktika strategiyasının içindekiliindä metodlar kombinir var nicä kullanılsın yada diiştirilsin, hesaba alarsak:

1. *eni materialın açıklamasını*;
2. *üürenmää protesin götürmesini (nesoy davalar çözüler urokta)*;
3. *üüretmenin diferinşial kolaylıklarını (frontal, grupalarda yada individual)*.

Didaktika strategiyaların var türlü klasifikasiyası. Onnar başkalaşêr belli kriteriyalara görä. Pedagogika neetlerin dominant kriteriyalarına görä, onnar bölünerlä:

- I. didaktika strategiyaları, angıların baş neeti baalı eni materialın verilmesinnän (evristik sözleşmenin strategiyası, problemayı çözmää strategiyası, lekıya strate-giyası, algoritmalar kurmak strategiyası);
- II. didaktika strategiyaları, angıların baş neeti kabledilmiş bilgilerin hem becermeklerin funkşional verilmesinnän baalı (problematizaıya strate-giyası);
- III. didaktika strategiyaları, angıların baş neeti baalı üürencilerin kişiliin açıklamasının (didaktika oyunu, diskusiya, brainstorming).

Didaktika strategiyaların, sınaşmakların hem içindekiliin arasında baalantıların açıklaması.

Nicä gimnaziya klaslarında, ölä dä lişey klaslarında zamandaş didaktikada uroon kurmasında/metodologiya proektlerin düzmesindä var birkaç istemää, angılarını üüredici mutlaka läözım hesaba alsın:

- ✓ birinci, praktikada kullanmaa o didaktika strategiyaları, angıları uyêr predmetin kurikulumunda verilmiş integrir birimnerin içindekiliinâ;
- ✓ ikinci, üüenicilerin istemeklerinâ, yaş uurlarına uyan türlü metodları kullanmaa;
- ✓ üçüncü, kimi eni metodların (interaktiv, inovatıya) kullanmasını taa genişletmää, praktikada gerçekteştirmää, angıların yardımınnan üüenicilär taa aktiv olaceklar uroklarda, angıları meraklandıraceklar üüenmâk-üüretmâk-terbietmâk proçesindâ.

Nicâ taa ileri sölenildi, üüretmâk strategiyası baalı uroon neetlerinnän (BBS – bilgilär, becermeklär hem sınaşmaklar) hem integrir temaların içindekiliinnän. Hem onun var büyük etkili üüenicilerin başarılarına, neçinki üüenicilerin başarıları baalı onunnan, nicâ üüredici kullanêr hem doorudêr didaktika strategiyaların hem didaktika neetlerin arasında işbirleşmesini.

Şkolada Üüenmâk proçesindâ neet-içindekilii-strategiya arasında gösteriler bir algoritma, didaktika işlerinâ/uroklara hazırlanarkan, lâüzım bunu hesaba almaa:

- lişey klaslarda speşifika kompetenşiyaları, sora subkompetenşiyaları, ondan sora uroon neetleri kurulêr;
- üüenicilerin intelekt uurununu, becermeklerini, üüenmeyâ motivaşiyasını hesaba alarak, onnarın resurşlarına analiz yapılêr;
- insan hem material resurşları belli ediler.

Lişey klaslarında üüedicilär taa sık kullanêr o strategiyaları, angıları vererlär kolaylık üüenicilerin kişilik ilerlemesinâ stimül. Bu etapta taa sık kullanılan strategiyalar: problematizaşiya strategiyaları, audioylan işlemâk strategiyaları, biri-birini kantarlamak strategiyaları, okumak strategiyaları, kritika ilerlemesindâ strategiyaları h.b.

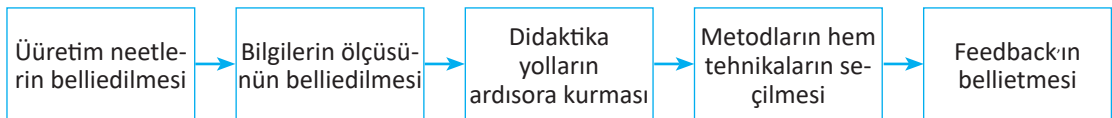
Didaktika strategiyaların düzmâk prinşipleri

Didaktika strategiyaların düzmesindâ kolaylıklar hem orientirlär.

Didaktika strategiyaların düzmesindâ iki türlü olay var:

- a) teoriya olayı, açan birkaç metod hem çalım integrir kullanılêr, üüretmâk-üüenmâk-terbietmâk proçesini efektif yapmaa deyni;
- b) praktika olayı, açan tehnologiyalar kantarlanêr (orayı girer üüredicinin stili dâ), angıları kullanılan strukturayı optimal yapêrlar.

Didaktika strategiyalarının proekt yapılması geçer birkaç etap:

Verili algoritmaya görâ didaktika strategiyaların kurulması gerçekteştirilecek.

Teleologiyaya (ne neetlän yapılêr türlü psihika proçesleri?) bakarak, lâüzım uydurmaa üüretmâk strategiyalarını predmetin speşifika/subkompetenşiyalarınnan.

X-XII-ci klaslarda speşifika kompetenşiyaların birisi – *gagauz ruh-kultura mülkündä artistik literatura tekstlerinä interpretaşya yapması, kritika düşünmeklerini, milli hem cümnä paalılıklarına baalantsını göstererek*. Üüredici koyêr önündä neetlär: ilerletmää üürenicilerin fikir düşünmeklerini, becermää işlemää türlü kabledilmiş informaşiyaylan, analiz yapmaa türlü oluşlara. Üüredici ötäâ dooru aaraştırêr metodologiya literatürasında, nesoy strategiyalar var, üürenicilerin kritika düşünmeklerini ilerletmää deyni. Kullanêr praktikada kritika düşünmeklerin tehnologiyalarını (KDT), hesaba alarak onun speşifikasını hem karakteristikasını.

Öbür payda kimi strategiyaların detalli kullanması veriler.

3.2. „Gagauz dili hem literatura” predmetin üürenmäk-üüretim didaktika strategiyaları

Didaktika strategiyası var nicä açıklansın türlü bakıştan. Metodların, kolaylıkların hem tedarıkların kullanmasında didaktika strategiyası üüretim proşesin effektiv yolları. Didaktika strategiyası nişannanêr «iki ya taa çok metodtan» grupa, angısı kullanılêr üüretim proşesin effektivliini üüseltmäk için. Bir strategiyanın metodları maasuz ayırmaa läüzim.

Pedagogika çalışmasının baş neeti – üürenicilerin milli duyguların ilerlemesi, filologiya, analitika, aaraştırmak, yaradıcılık becermeklerin ilerlemesi, angıları oluşturulêrlar pedagog hem üürenicilerin barabar çalışmasında, zorlamadaan onnarı, gerçek , hakikat meraklanmasında, angıları temellener başarılı olmakta.

Urokta Genel çalışmasına dayanarak, ayırerlar butakım didaktika strategiyalarını:

1. Didaktika strategiyaları, angıları temellener sözleşmeyä.
2. Didaktika strategiyaları, angıları temellener üürenmeyä.
3. Didaktika strategiyaları, angıları temellener praktika çalışmalarına.
4. Didaktika strategiyaları, angıları temellener özel programalara.

Litşey kursunda büyük ön veriler intensiv üüretmäk metodlara: programirovaniye, evristika, aaraştırmak. Taa geniş kullanılêr ölä çalışmalar, nicä:

- ✓ lekşiya,
- ✓ seminar,
- ✓ praktikum,
- ✓ urok-konferenşiya,
- ✓ urok-disput.

Üüredici kendi çalışmasında danışêr uroklara, angıları temellener **üüretim materialın original düzmesinä**: biri-birini üüretmäk uroo, urok-prezentaşya, urok – inştenirovka, urok-ekskursiya, urok-reşenziya.

Üürenicilär için başarılı geçêr uroklar, angıları **olaylara görä kurulmuş**:

- urok-aukçion, urok-konferençiya, urok-baaşlamak, urok-panorama.

Meraklı geçer üürenicilär için **uroklar bilinir formalara hem metodlara görä:**

- urok-intervyu, urok-diskusiya, urok-Brain storming h. b.

Formalar, angıları debreştirenlär komunikativ kompetençiyanın ilerlemesini:

- 1) Virtual ekskursiya (slyd-şou, angısında gösterili anılmış muzeyin görümneri hem ekspoziçiyaları), ekskursiya Bük Çin duvarına (rollu oyun, angısında üürenicilerin biri-ekskursovod, başkalari da- turistlär).
- 2) İnştenirovka masala, dedelerin yaşayış ştenaları.
- 3) Üürenicilerin proekt çalışması (D. Tanasoglunun yaradıcılına görä proektleri hazırlamak hem korumak, proekt – „Orhon yazıları” 11 klasta h.b.).
- 4) Üürenicilerin okul kiyatlarına reçenziya yazması h.b.

Lirika yaratmanın analizi

„Gagauz dili hem literatūra” distiplinasında, nicä bir sistemni kursunda, oluştulêr önemni becermäk – literatūra yaratmasına analiz yapmak. Gimnaziya kursunda, başlayarak 5-ci klastan, veriler ilk annamalar: literatūra kolaylı, metafora, epitet h.b. Gimnaziyanın sonunda üürenicilär literatūra yaratmasına analiz yapmakta kendi becermelerini ilerlederlär. Lirika yaratmanın analizi yardım eder oluşturmaa üürenicilerin dünnägörüşünü, terbiieder onnarın ideallarını hem inanmaklarını. Çok türlü hem ii duygular uyandırêr lirika, açan üüredici becerer dalgalandırmama üürenicileri, açmaa onnara poetik süretlerinin aslı derinniini, yardım etmää duymama hem yazıcıylan barabar geçirmää üreendän yazdırılmışı, bulmaa poeziyada cuvap kendi düşünmeklerinä hem duygularına.

Küçük lirika yaratmasının tekstinä var nicä yapmaa derindän iş. Sözün gözellii hem süretlii, çok maanalı, metaforalı ilerleder dili, terbiieder sevda literaturaya. Şiirä analiz, demekli okumaya üüretmäk, ezber okumak – bunnar hepsi yardım eder üüredicilerä zenginnetmää üürenicilerin laf zebilliini, taa ii süretli sözü annasınar. Üürenicilerin bilgi derinnii, onnarın becermekleri annamaa poetik sözünü çok baalı taa lirika yaratmaların analizinä, çalınmarına hem konkret materiala, angısını üüredici kullanêr annatmakta.

Üüredicinin giriş sözü, angısında emoçiyalı, süretli sölenler bilgilär, ani läüzım şiirin annamasına, var nicä meraklandırın üürenicileri, getirsin şiirä görä kef.

G. Gaydarcının şiirini „Afet beni” üürenirkän, giriş sözündä üüredici annadêr poetin anası için: „G. Gaydarcı büüdü çokuşaklı çiftçi aylesindä, angısında bobasın geçinmesindän sora uşakları büüttü, terbietti anası. O veräbildi uşaklarına bütün sevdasını, yalpaklıını. Yazıcının anası raametli oldu, açan oolu bulunurdu ana-boba evindän yırakta...” Üürenip poetin anası için kimi haberleri, üürenicilär annêrlar büyük sevda, yalpaklık, nazlılık duyguları anaya, duyêrlar lirika geroyun acısını hem kendini kabaatlı duymasını.

Tanışırkan T. Zanetin şiir şiklasınan „Malimä”, meraklı olêr uşaklara annatma poetin malisi için, angısı dizindä büütmüş Toduru, açmış ona deyni gagauz halk türkü hem masal dünnesini.

K. Vasilioglunun şiirini „Durgun, yolcu” okuyarkan, üürenicilär işiderlär annatma yazıcı, resimci, skulptor, kinocu, etnograf D.Kara Çoban için, onun yaşaması, tragik geçinmesi için, çok yaptıkları için gagauz halk kültürasının diriltmesinä, ilerletmesinä deyni.

Lirika yaratmasınnan işlemektä tecil er kaplêêr **demekli okumak**. Alalım nicä bir örnek T.Zanetin şiirini „Anama kiyat” demekli okumasını. Yardım etmää deyni üürenicilerä derindän annamaa poetin duygularını, ani temel olmuşlar şiirin yazmasına deyni, läüzım boldan ayırı strofalara analiz yapmaa, belli etmää lafları, angılarına düşer logika urgusu hem pauzaları. „Şiirin herbir strofasında duyulêr darsımak anaya, süünmüz acı, angılarını çizileer tekrarlanan laflar: „Anacıım, özleirim bän seni””.

Analizin taa bir faydalı çalımı – **sözleşmäk**, angısında üüredici yardım eder uşaklara annamaa şiirin poetik süretlerini da sora özel denemeklerdän gelmää şiirin ideyasını annamaya. Bölä sözleşmektä ilerlener üürenicilerin görüşü, onnar üürenelär düşünmää konkret-süretli.

Bölä, G. Gaydarcının şiirini „Tarafım diişer” okuyarkan, üürenicilerä var nicä verilsin soruşlar hem davalar:

1. Nicä poet yazdırêr Bucaa şiirin ilk strofalarında? Nesoy duygu bu yazdırma uyanırêr? Nicä annêrsınız lafları „Boralar sökardı kırlarda şüşekil büümüşkän ekineri”?
2. Nicä diişildi Bucak insannarın burada erleşmesindän sora? Nesoy epitetlär hem metaforalar yardım ederlär bizä bu diişilmekleri görmää?
3. Sesläyin körpä daa yaprakların fışırtısını. Nesoy duygular olêr sizdä bu aklınca düşünmektän?
4. Angı literatura çalımını hem neçin kullanêr yazıcı, yazdırmaa deyni Bucak kırını insannarın burada erleşmesindän öncä hem sora?
5. Şiirin angı sıralarında bulunêr onun öz fikiri?

Bu şiirä analiz yaparkan, var nasıl kullanmaa **GİD metodunu**.

Ne göreriz?	Ne işideriz?	Ne duyêrız?
Şüşekül ekinnär, çöl er, körpä daa, metin insan...	Bora sesleri, daa yaprakların fışırtısı, çiftçinin betfaları...	Can acısı, sevda, hodulluk, inan, umut...

Şiirä analiz yaparkan, üürenicilär gelerlär fikirä, ani insannar kendi zaametinnän, çalışmasınnan, saburluunnan, çetinniinnän çöl kırı çiçek açan tarafa çeviräbildi. Şiirdä duyulêr hodulluk, sevda halkına, inanmak onun geleceenä. Bu şiiri üürenirkän, var nicä araştırmaa onu V.Filioglunun şiirinnän „Bucak”.

- ✓ Ne birleştire bu yaratmaları?
- ✓ Nicä gösterer Bucaa V.Filioglu?
- ✓ Nesoy artistik kolaylıkları yardım ederlär görmää, duymaa, işitmää çöl Bucaa?

Yaraştırmak için var nicä alınsın poetin başka şiirleri bir temaya görä (G. Gaydarcı „Ay, Bucaam, Bucaam“, „Taraşım diişer“; M. Kösä „Oda ekmää“, „Ekmek“ hem T. Zanet „Ekmek için söz“ h.b.).

Bu giriřtä iki çalım kullanılêr. Birindä üürenicilerin duygulu görgüsü ilerleer. Üüredici kendi annatmasınan savařêr debreřtirmää uşakların düşünmeklerini. Bu iş var nicä dorutsun üürenicilerin bakışını řiirlän tanışmaya. İkinci çalım gösteriler bunda: kim kendisi duydu yaratmak zeetlerini, taa büyük meraklılıkları poetin řiirinä bakêr, deneyerek onu, neyi taa ileri vardı nicä görmesin.

Şiirin tekstinnän iřleyärkän, üürenicilerä var nicä teklif etmäâ bu soruşları:

1. Angı duygularla baalı her bir şiir?
2. Nesoy artistik kolaylıklarınan poet yazdırêrlar?
3. Gösteräbildiler mi yazıcılar kendi duygularını?
4. Angı yazıcının duyguları sizä taa yakın?

Tekstler klasta okunêr, yapıêr kantarlamak.

Çok meraklandırêr üürenicileri araştırmak urokları, angıları ilerlederler kendibaşlı, yaratıcılı.

T. Zanetın şiirini „Ekmek için söz“ üürenirkän, urok butakım düzöldü.

Var bu dünnedä ölä işler, angıların paası ölçülmöz. O hava, su, güneş. Onların arasında bulunêr ekmek tã – insanın en ii yaratması, angısı geçirer insanı duumasından bitki soluunadan. Büün biz savaşacez görmää, iřitmää, duymaa, ne o ekmek insana deyni, hem nesoy yolu o geçer teneciktän somunadan. Taftada yazılı soruşlar, angılarına biz savaşacez vermää cuvap, göstermäâ kendi düşünmeklerimizi.

1. „Ekmek – umut, büyük raatsızlık, şennik, saalık, kuvet“. Kayıl mı siz M. Kösenin laflarınan? Açıklayın kendi düşünmeklerinizi.
2. Nesoy zaamet döker çiftçiler, ekmää büüdüncä?
3. Nicä siz annêersınız lafları „Gevrämesin duyguları çok varlıktan“?

Üüreniciler-etnograflar hazırladılar material „Halk adetleri, baalı ekmeklän“ temasına görä hem ekmek maasulu sergisi. Kinogruba hazırladı diafilm (resimnär) „Ekmään yolu tenedän sofrayadan“. Filmin kadralarına yapıldı yazdırma. Artistler yaptılar inştenirovanie řiirä. Urokta yapıldı derin analiz artistik kolaylıklarına. Bölüklerde çalışarak, üüreniciler geldiler çıkışa, ani epitetä „aar tenä“ var derin maana: küçük tenecik „aar“, neçinki çiftçinin zaameti çok zeetli. Bu zanaat sevgili, hatırlı, ama aar, terli, tozlu. Epitetä „körpä ekin teni“ poet cannadêr tenecii, yardım eder duymaa onun sıcaanı, görmää, nicä çiftçi koruyêr ekmää...

Lirika yaratmanın üürenmesindä var nicä kullanmaa türlü metodları hem çalımınarı. Akına, üüreniciler herkerä açıklayamêr duygularını, düşünmeklerini, ama onlarda oluşturulêr ii moral kalitelär, ilerlener onların yaratıcı becermekleri, zenginler sözü.

Proekt metodu

Zamnadaş üüretim proçesindä meraklandırêr **proekt metodu**, angısı verer kolaylık üürenicilerin yaradıcı ilerlemesini hem intelektual becermeklerini oluşturmaa. Proekt tehnologiyasının özelli onda, ki üürenici kendisi bilgi kabletmesinä aktiv pay alêr, proekt çalışmasında yaradıcı düşünmää, aaraştırmaa üürener, karar aaramaa hem bulmaa, komukativlii ilerleder, kendi bakışını göstermeyä, çalışmaya üürenicileri doorudêr. Üürediciyä dä verer kolaylık türlü temalara danışmaa, prezentaşıya formalarını kullanmaa: sözlük, jurnal, gazeta, multimedia produktu, soşılogiya soruşturmanın analizini, bilim dokladı, videofilm h.b.. Proektleri var nicä kullanmaa nicä uroklarda bir modul bütünneřtirmesindä, ölä dä klastan dışarı uroklarda.

Proekt metodu – pedagogika tehnologiyası, angısının neeti şkolacılara orientir olmaa bilgileri kendibaşına integrir kazanmasında, ki eni çalışmak kolaylıkların açmasında aktiv pay almaa.

Üüretmäk proekti – üürenicilerä ölä sınış, angısı koyulêr problema gibi, onnarın neetli çalışmak, üüredicinin hem üürenicinin barabar çalışmanın forması hem onun sonucu, nica onnar buldular kolaylık proektin problema çözmesindä.

Proekt çalışmanın temel komponentleri: kurmak, aaraştırmak, toplamak, analiz, göstermäk, model olmak (kompyuterin yardımınan), proekt kurmak, barabar çalışmak, refleksiya, kendini üüretmäk. Proekt çalışması verer üürediciyä kolaylık düzmää işi türlü üürenici grupaların arasında. Butakım çalışmak açêr yol herbir üürenicinin en düşük uurdan en üüsek üüretmäk uura ilerlemesindä, reproduktiv uurdan yaradıcılı ilerlemäk.

Proekt çalışmasının iş etapları:

- I. **Hazırlamak etabı, proektä dalmak:** motivaçıya üürenicilerin çalışmasında, temanın, problemanın hem neetlerin bellietmesi.
- II. **Çalışmanın kurulması hem plannamak:** belli olêr grupalar, onnarın neetleri hem daavaları, informaşıya kaynakları, sonuçları göstermäk kolaylıkları (rapor, prezentaşıya, doklad h. b.).
- III. **Aaraştırmak. Çalışmanın oluşturması.** İnformaşıyayı toplamak: intervyyu, soruşturmak, siiretmäk, eksperiment h. b.

Aaraştırmak sonuçların açıklaması. Rapor. Prezintaşıya etabı läözım, ki çalışmaya analiz yapmää, kantarlamaa hem kendini notalamaa, rezultatları göstermää. Bu etepta üüredicinin rolu büüer, o bütünneştirer, rezüme eder hem kantarlêêr. Pek önemni, ki üüretmäk hem terbietmäk efektleri olsun maksimal.

Zamandaş metodika literaturasında var birkaç çeşitli üürenmäk proektleri. Üürenicilerin çalışmak karakterinä görä var: **informaşıya, rollu, praktika, yaradıcı hem aaraştırmak proektleri.**

Vakıdın uzunnuuna görä proektlär var:

- kısa zamannı, angıları tamannanêr birkaç urok içindä bir predmetin programasına görä;

- orta zamannı (1-4 hafta içindä);
- uzun zamannı (birkaç ayın içindä).

Proekt kurmasında çalışmak var nicä olsun individual, çifttä, bölümnerdä.

Proekt işlemedä etaplär

Etaplar	Üörenicilerin çalışması	Üöredicinin çalışması
Hazırlanmak	Proektin temasını ayırmak, netleri hem davaları bellietmök, plan kurmak.	Üörenicerdä motivaçıya kurmak, proektin tematikasına hem janrasına görä konsultaçıya yapmak, herbir üörenicinin çalışmasını kantarlamak kriteriyalarını hepsi etaplarda düşünmök.
Aaraştırmak	İnformaçıyanın toplaması, analizi hem sistematizaçıyası, intervyyu yazması, material için sözleşmök, gipoteza kurması hem kendini kontrol etmesi.	Proektin içindekiliinä görä konsultaçıya yapmak, materialı işlettirmektä hem sistematizaçıyada yardım etmök, formasını kurmakta yardım etmök, herbir üörenicinin çalışmasını gözletmök, kantarlamak.
Çıkışları yapmak	Proekti üzä çıkarmak, korumak için hazırlanmak.	Üörenicileri proektin göstermesi için hazırlamak, yardım etmök.
Refleksiya	Kendi çalışmanın kantarlaması: „Ne bana proektlän işlemäk verdi?“	Proekttä çalışan üörenicileri kantarlamak.

Lıtey klaslarında yaratma yazmak – baş becermök, angısı *ilerleder üörenicilerin baalantılı sözü, taa ii düzer onnarın söz kompetençıyasını, üöreniciyä komunikativ yolunu verer*. Yaratma – okulcunun denemeleri dünneyi kendi iç duygularından açıklamaa, göstermää kendi bakışını kimi problemnerä. Yaratma zorladër üöreniciyi sırayca düzmää kendi fikirlerini zamandaş istediklerä görä, üöreder gözäl lafetmää, zenginnder sözü, üöreder dilin gramatikasına. Bu üöretim tıklada çok türlü yaratma çeşitleri veriler. **Yaratma – fikirlemä** çalışmanın planını verelim:

Yaratma – fikirlemä yazmak için läözüm:

- 1) açıklayın tekstin temasını (problemasını);
- 2) temanın(problemanın) aktuellını gösterin;
- 3) verili tekstin baş fikirlerini nişannayın;
- 4) temel teksttä avtorun bakışını belli edin;
- 5) tekstin dil hem literatūra kolaylıklarına analiz verin;
- 6) verili teksti notalayın;
- 7) açıklayın hem argumentläyin sizin hem avtorun bakışlarınızı;
- 8) angı problemları açıklêêr avtor kendi tekstindä? Nesoy argumentleri o getirer? Nesoy çıkışa o geler? Cuvapları yazın;
- 9) okuyun lafbirleşmeleri, angıları yardım ederlär düzmää literatūra kolaylıklarının analizini.

Büük klaslarda, gagauz dilini üüretmäk sistemindä, önemli komponent yaratıdılı hem aaraştımayı kaaviletmesindä – artistik hem publiştika tekstlerin temelindä yaratmaya-fikirlemeyä üüretmäk.

Bu çalışmanın *ilk etapi* – üüretmää üürenicileri annamaa verili tekstin maanasını hem kantarlamaa onun formasını. *İkinci etap* – oluşturmaa üürenicilerdä becermeyi göstermää kendi bakışını tekstin içindeliinä, o problemlara, angıları bu teksttä kaldırılêr, oluşturmaa becermeyi kendi fikirini dolu hem kıvrak düzmää. Yaratma-fikirlemä yazmasına üürenicileri üüretmää deyni, üüredici kendisi lääzım becersin bu işi, bu uurda çalışmak onun pedagogika ustalını ilerleer, dürter onu kendi derslerini yaradıcı düzmesinä hem verer kolaylık taa kaliteli bilgileri hem becermekleri üürenicilerdä oluşturmaa.

Tekstin kompleksli analizindä çalışmak verer kolaylık oluşturmaa baalantı gagauz dilinin gramatika bölümnerin tekrarlamasını, ilerleder üürenicilerin komunikativ bilgilerini hem becermeklerini, koyulmuş neeti efektif hem optimal oluşturêr.

Üüretim tedarıkları – o bir baalantılı sincir üüredici hem üürenicilerin arasında, angısı çalışmayı kurmak metodlarla hem formalarla barabar yardım eder koyulmuş neetleri tamannamaa. Baş üüretim tedarı – **okul kiyadı**, angısı verer kolaylık diil sade üürenmişleri tekrarlamaa, ama derinnetmää kendi bilgilerini, en önemli – üürenmää kullanmaa bu bilgileri söz praktikasında. Burada açılêr yol kendibaşına çalışmaya urok-seminar, yaratma, ekzamen hazırlanmasına. Okul kiyadın praktika materialı – „tekstlerin dünnesi”, angısına daldıyan, şkolacı baalanêr kultura ortalına, üürener kurmaa dialog tekstlän, yardım eder görmää lafın yaşamasını teksttä, ilerleer dil duymasını. Üüretimin temel bircikleri: laf, tekst hem komunikativ modeli, angıları devamını baalı biri-birinä.

Uroklarda zengin kullanêriz incä zanaatın türlü janralarını: artistik teksti, muzika, resimcilik. İncä zanaatla dialog oluşturulêr fikirin incä hem dooru açıklamasında. İncä zanaatın ruh kuvedi genişleder üürenicinin hem dünnä arasında dialogun sınırlarını. Sözleşmektä oluşturarak göz, kulak (muzika, resimcilik) süretlerini, şkolacı üürener annamaa incä zanaatın zor dilini, ama bol kulturologiya konteksti genişleder gumanitar ortalını, vererek kolaylık üürenicilerä taa derin hem incä duymaa dünneyn unikal hem çeşitli olmasını. Butakım, üürenicinin intelektual, estetika, artistik hem söz çalışması gerçeklener kompleksli.

Şkolacıların yaradıcılık söz çalışması geniş verili: demekli okumak, rollara görä okumak, analiz, asoştativ hem stilistika eksperementleri, anatar lafların metodikası, teksti annatmak, monolog hem dialog sözünü kurmak, türlü yaratma soylarını hem stillerindä yazması, uydurmak, türlü situatıyaların düzmesi, instenirovka. Yaradıcılık sınışların yapmasında kantara koyulêr – başarılı olmak.

Komunikativ çalışmanın temel prinşıpleri:

- **üürenicinin ileri fikirin örümektä onaylamak prinşıpi**, angısında gösterili skolanın rolun genişlemesi uroo plannamakta, hazırlamakta hem oluşturmakta. Zamaşaş metodların hem maasuz sınışların yardımınan üürenicilerä veriler kolay-

lık yapmaa prognoz uroon temasını hem neetleri açıklamakta, üretim projesin aktiv pay almakta.

- **kompleksli intelektual çalıştırmasının printipi**, isteer ki üretici kullansın uroakta ölä metodları hem kolaylıkları, hazırlasın ölä sınışları, angıları üreticinin bilgilerini hem becermelerini hem bir arada oluştür, ilerleder onun intelektual kalitelerini.
- **üürenicinin cuvabında argumentleri inandırmak printipi**, isteer görmää dolu, sırayca kendi fikirini açıklamasını, hepsi yada çoyu gagauz dilindä sınışların yapmasında. Bu printipin baş noktası: açan üürenicilär görerläär läözümnü açıklamaa kendi bakışını, problema çözmesinde kendi variantını vererläär. Efektiv oluştürmasının baş şartı: üreticinin hem üürenicilerin barabar çalışmak printipi, partnör olmak printipi, saygı duymak şkolacının fikirinä, onun kişiliinä. Psikologiyalı serbestlik, sıcak atmosfere verer kolaylık herbir üüreniciyä açıklamaa kendi bakışını hem eni ideyaları, korkmadaan, ani geeri kabul edecek sert kritika.

Komunikativ kompetençiyaların oluştürması gerçeklener diil kendibaşına, ama maa-suz kolaylıkların hem durumnarın yardımınnan. Aktiv metodların baş neeti: kişiliin psikologiya hem soşial ölä çalıştırması, angısı yardım eder ilerletmää onun komunikativ kompetençiyasını. Çalışmanın aktuellı açıklanêr onda, ani başarılı çalışmak verer kolaylık komunikativ kişilik oluştürmasına, angısı: kendi becermelerini maksimal oluştürer, açık eni görgüyü kabul etmää için, becerer annamaa kendi seçimini türlü yaşamak olaylarda, becerer diil kolaylıkların yardımınnan çözmää komunikativ daavaları türlü sferalarda hem sözleşmää olaylarda.

3.3. Sonuçları kantarlamak strategiyaları hem instrumentleri

Bitki vakıt üretmää projesindä oldu büyük diişilmekläär. Üüredicilerdän isteniler, ki üretsinnär hem terbietsinnär becerikli, talantlı uşakları, üürenicilär dä diil sade bilsinnär, ama becersinnär faydalı kullanmaa üürenilmiş yaşamakta. Bunnar tamannansınar dey-ni, üretici türlü kantarlamak metodları, tehnologiyaları hem formaları läözüm kullansın.

Ne o kantarlamak?

- O bir sıkı baalantı üreticinin hem üreticinin arasında, angısı verer haber üreticiyä, angı uurda gerçeklendi koyulmuş subkompetençiyalar hem gösterer üreticilerin bilgilerin, becermelerin, başarıların uuru.
- O bir projes, angısı yaraştırêr real sonuçları standartlarlan hem subkompetençiyalarlan.
- Üürenicilerin aktiv çalışması üürenmää projesindä.

Kantarlamanın neetleri:

- belli etmää üreticilerin becermää uurlarını;
- annamaa yanlışlıkların sebepini;

- doorutmaa üüredicinin hem üürenicilerin çalışmasını üüretmək proşesindä;
- üürenicilerin bilgilerinä hem becermeklerinä korekçiya hem diagnostika yapmak;
- üüretmək proşesindä bir seçili etapın başarılarını kontrol etmek;
- herbir uurda üüretmektä son başarıların çıkışlarını belli etmek.

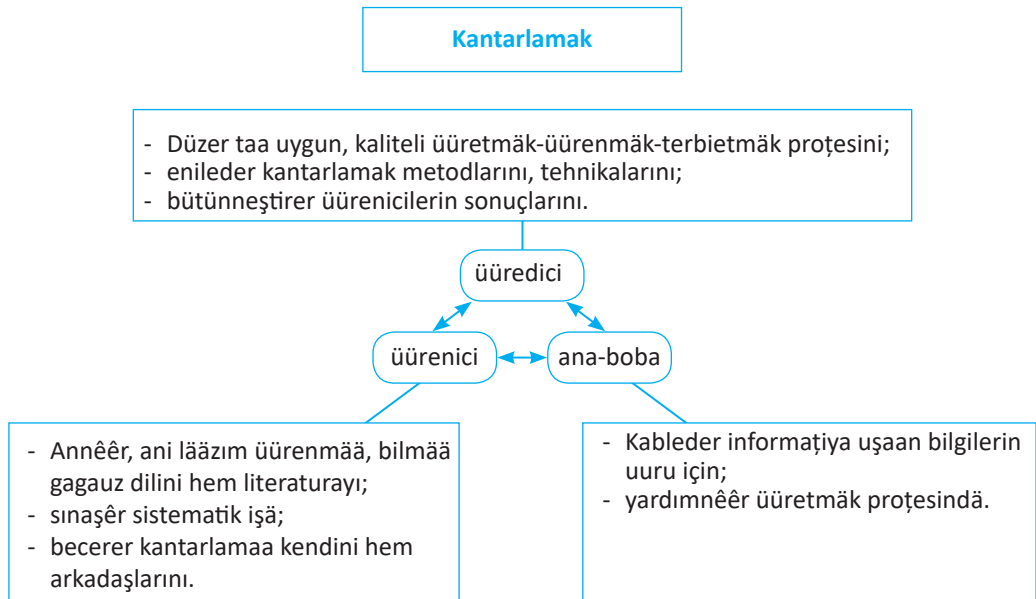
Kantarlamanın funkşiyaları:

- ✓ **Üüretmək** – verer stimül üürenmektä, yardım eder genişletmää hem zeedelemää bilgileri.
- ✓ **Terbietmək** – düzer üürenicilerdä dooru bakış üüretmək proşesinä.
- ✓ **Diagnostika** – izleer üürenicilerdä bilgilerin kalitesini üüretmək proşesin etaplarında.
- ✓ **Doorudan** – doorudêr üürenicilerin fikir çalışmasını ölä, ki annasinnar üüretmək proşesini hem kantarlasinnar kendi bilgilerini.
- ✓ **Kontrol funkşiyası** – kontrol eder üürenicilerin bilgilerini hem becermeklerini.

Kantarlamanın davaları:

- Göstermää üürenicilerin becermeklerini, ama diil yanlışlıkları.
- İzlemää üürenicilerin individual ilerlemesini.
- Üüretmää üürenicileri kendi-kendilerini kantarlamaa.
- Motivlemää üürenicileri görmää kendi yanlışlıklarını hem çözülmäk yolunu üüretmək proşesindä.
- Kurmaa baalantı üüredicinin, üürenicinin hem anaların-bobaların arasında.

En önemni üürenicilerä deyni şkolada o başarılar. Bunun için uşaklar läüzüm becersinnär kantarlamaa kendi bilgilerini hem yaratırabilsinnär üüredicinin notasinnar. Zamandaş kantarlamak läüzüm olsun annaşılı nicä üürediciyä, ölä dä üüreniciyä hem anaya-bobaya.

Üretim protesindä kullanilêr: ilkinki/diagnostika kantarlamak; formativ kanatralamak; sumativ kantarlamak. Var nica geçirilsin aazdan, yazılı hem karışıklı formalarda.

Aazdan kontrolde var nicä kullanmaa metodları: sınış, situațiya analizi, soruş-cuwap sözleşmesi, diskusiya, breinstorming, proekt, rollu oyun h.b.

Yazılı kantarlamakta aktiv kullanilêr bölä metodlar, nicä yazılı sınışlar (türlü diktantlar; yazılı işlär soruşlara cuwap etmæk, yazdırma, fikirlemä, takrir, mini-yaratma formalarında; testlär; portfolio; ese).

Diagnostika kantarlaması belli eder üürenicilerin bilgilerin, becermeklerin, sınaşların, kompetenşiyaların başlanlı oluşturmak uuruunu. Geçiriler üürenmæk yılın çeketmesindä yada modulün, temanın üürenmesinin ilk uroonda. Üüredicinin var kolayı üüretmæk planına korekşiya yapmaa, angısı uyacak üürenicilerin uuruuna hem yardım edecek ileri dooru zorlukları sökmää. Notalar diagnostika kontrol işini yapmak için jurnala koyulmêr.

Formativ kantarlaması – üürenicinin üürenmæk/üüretmæk çalışmasını gözletmenin kesilmöz proşesi. Onun neeti – üretim proşesindä üüredici hem üürenici çalışmasının korekşiya yapması. Verer kolaylık üürediciyâ üürenicilerin neetli üürenmæk ilerletmesini gözletmää hem yardım eder ilkinki etaplarda üüretmæk proşesinä korekşiya yapmaa, üüreniciyâ dä – sorumnuunu kendi üüretimi için annamaa. Formativ kantarlamak - üürenicini kantarlaması ayırı bir urokta.

Sumativ kantarlaması – sonunku kantarlamak, gösterer üürenicilerin üüretmæk başarılarını bir belliedili zaman arasında. Kantarlamak formalarını hem çalınlarını ayırêr üüredici.

Kendini kantarlamak – kendi bilmesi/bilmemesi için, becermekleri/becermemeleri için bilgi. Kendini kantarlamak olêr, açan üürenicidä oluşturulêr becermeklär:

- a) kendini bir taraftan görmää, saymayarak kendi bakışını yalnız dooru;
- ä) kendi işlemnerinä analiz yapmaa.

Üürenicinin kendini kantarlaması kurulêr işini kantarlamaktan türlü kriteriyalara görä. Kantarlayarken kendini, üürenici işini nicä bilgilerin topu görecek, angılarında herbirindä var kendi kantarlamak kriteriyası.

Kendini kantarlamak üüretmæk proşesindä kullanma deyni, hesaba läözüm alma istedikleri:

- birtakım kantarlamak kurallarını kurmaa;
- yazdırmaa, neyâ kontrol yapılacak, kantarlamak kriteriyalarını belli etmää;
- kantarlamaa sade üürenicilerin başarılarını, angılarını onnar kendileri verer kantarlamak için;
- kendini kantarlamak läözüm baalı olsun kendini kontrol etmæklän;
- üürenicilerin läözüm hakı olsun kendibaşına ayırmaa kontrol davalarını kendini kantarlamak için;
- başarılı üretim dinamikası kantarlansın sade onnarın başarılarına görä;

- sumativ kantarlaması için topluluk sistemasını kullanmaa (diil nota yapılı işlar için, ama kendi işleri, onnar için detallı informatiya).

Kendini kantarlamak obyektiv olsun deyni, lääzım:

1. **Çalışmanın motivini annamaa.** Üürenici lääzım kendi soruşlarına cuvap versin: *Neçin bana bunu lääzım bilmää, becermää? Ne bän kazanacam, bunu üürenir-säm? Ne kaybececäm, bunu üürenmärsäm?*
2. **Kendi çalışmasını plannamaa.** Üürenicilər lääzım bilsinnär cuvapları soruşlara: *Nesoy kuvet lääzım olacek bana bu üürenmäk davasını tamannamaa deyni? Ne lääzım yapayım hem işlemnerin sıralı nesoy? Nesoy araçlar bana lääzım olacek? Nesoy zorluklar var nicä olsun, nasıl onnarı üstelemää?*
3. **Etişän başarılar analiz yapmaa.** Buna deyni lääzım verilsin cuvap soruşlara: *Kab-ledilmiş sonuçlar uyêr mı koyulu neetlerä? Nicä var nicä kontrol yapmaa sonuçla-ralar? Deneyecäm mi yannişlıkları? Annayacam mı, neçin onnar oldu?*
4. **Bilmää notaların karakteristikasını:** ne için koyulêr herbir nota.

Biri-birini kantarlamak verer üürenicilerä kolaylık diil sade komunikativaya, ama üü-renilmiş materialı da biri-birini kantarlamakta kaaviletmää. Kendi arkadaşların başarılar uurunu üüseltmäk, sorumluk doorudêr üürenicileri üürenmeyä, ki taa efektif başkasını kantarlamaa deyni.

Biri-birini kantarlamak metodu tecillii:

- biri-birini kantarlamanın interaktiv karakteri var;
- üürenici, üürenicilerin bölümü, kantarlayarkan başka üürenicileri, alêr kendinä kâr ölä fayda, nicä dä onnar, kimi kantarlêêrlar;
- biri-birini kantarlamak yardım eder iileştirmää soşial hem komunikativ becermek-lerini;
- üürenicilər taa ii annêêrlar kantarlamanın lääzımını.

BİBLİOGRAFIYA

1. ANA DİLİNDÄ (diktant toplumu 5-11 klaslar için) İ. D. Bankova, F. İ. Marinoglu.
2. BABOGLU N., Güz çiçekleri: Seçmä yaratmalar (şiirlär). Kişinev, Pontos, 2003.
3. BABOGLU N., Bir öküüzümüz var N. Baboglu çevirdi T. Tahiroglu. Kişinev, 1984.
4. BABOGLU N., Publiştika yazılarından. Kişinev, 2000.
5. BABOGLU N., Bir öküüzümüz var//N. Baboglu çevirdi T. Tahiroglu. Kişinev, 1984.
6. BABOGLU N., Mumnar saalık için. Kişinev, Basım evi „Ana sözü”, 1989.
7. BABOGLU İ., VASILIOGLU K., STOLETNÄYÄ A., Metodika teklifleri V-IX klaslar için, Chişinäu, 2000.
8. BABOGLU N., BABOGLU İ., Gagauz literaturası: Hrestomatiya 7-ci klaslar için. Kişinev, Ştiința, 1997.
9. BABOGLU N., BABOGLU İ., Gagauz literaturası: Hrestomatiya 7-9 klaslar için. Kişinev, Ştiința, 1987.
10. BABOGLU N., BABOGLU İ., Gagauz literaturası: Hrestomatiya 10-11 klaslar için. Kişinev, Ştiința, 1987.
11. BANCOVA İ. D., MİLEVA V.G., Gagauz dilindä tablițalar. Chişinäu, 2010. 64s.
12. COȚOFAN M., DOBOŞ M., Chid de teorie literară. București, Polirom, 2001.
13. ÇİMPOEŞ L., Duygu Başçası (şiir toplumu).
14. FİLİOGLU V., Ha, tutunalım kol-kola: Okulda üürenicilerä peet toplumu. Komrat, 2004.
15. FİLİOGLU V., Can sızıntısı : peetlär, poyemalar. Kişinev, 2005.
16. GAGAUZ DİLİ HEM LİTERATURA, 5-nci klas, Ştiința.
17. GAGAUZ DİLİ HEM LİTERATURA, 6-nci klas, Ştiința.
18. GAGAUZ DİLİ HEM LİTERATURA, 7-nci klas, Ştiința.
19. GAGAUZ DİLİ HEM LİTERATURA, 8-nci klas, Ştiința.
20. GAGAUZ DİLİ HEM LİTERATURASI, 9-ncu klas, Ştiința.
21. GAGAUZ DİLİNDÄ control işleri, 10-uncu – 12-nci klaslara, Komrat, 2008.
22. GAGAUZÇA-RUSÇA-ROMİNCA sözlük, Pontos, 2002.
23. GUȚU V., Ghid de implementare a curriculumului modernizat în învățământul gimnazial. Основы национального куррикулума. Chişinäu, 2007. 110 s.
24. KARA ÇOBAN D., Seçmä yaratmalar. Türk kültür ve sanatları örtek önetimi. Ankara, 2004.
25. KÖCÄ S., Var neyâ yaşamaa. Kişinev, 2004.
26. KÖSÄ M. V., Gercik yerim: Şiirlär. Tiraspol, 1996.
27. KÖSÄ M.V., Gülümsemää diil günaa. Tiraspol, 1996.
28. KÖSÄ M., Düşünmeklär: peetlär. Komrat, 2000.
29. KUROGLU S., Kauş avaları: stihlar. Kişinev, 1977.
30. KUROGLU S, Üüsek kuşlar stihlar
31. KUROGLU S., Kızgın çiiar Kişinev karta moldoveneaska, 1974.
32. VASILIOGLU K., Bucak dannarı, Ştiința, 2007.
33. YALANCI P., Sünmaz yıldızlar. Şiirlär. Kişinev, Huperion, 1995.
34. ZANET T., Dramaturgiya (yaratma pyesalar hem çevirmelär). Kişinev, 2006.
35. ZANET T., Akar yıldız. Şiirlär. Kişinev, 1998.
36. БАБОГЛУ Н., Бужак ежеллери. Кишинев, 1979.
37. БАБОГЛУ Н., Гвоздики расцвели вновь: Повесть, рассказы (перевод с гагаузского). В. Измайлова, художник О. Градинарь. Кишинёв Литература артистикэ, 1986.

38. БАБОГЛУ Н., Тарафымын пеетлери. Кишинёв, Литература артистикэ, 1988 (на гагаузском языке).
39. БАЗОВЫЙ КУРРИКУЛУМ. Нормативные документы ТИРСМ, 1998.
40. БОГДАНОВА О., Методика преподавания литературы. Москва, 1995.
41. БОРОДОВСКАЯ Н. В., РЕАН А. А., Педагогика. Учебник для ВУЗов. С.-Петербург, Питер, 2001. 299 с.
42. БУЛГАР С., Жан пазары. Кишинев, 1988.
43. ГЛЕБОВА Л. С., ГРЕКУЛОВА О. Д., Педагогический энциклопедический словарь. Москва, Большая Российская энциклопедия, 2003. 527 с.
44. ГУЛЯЕВ Н.А., Теория литературы. Москва, Просвещение, 1977.
45. ГУЦУ В., КРИШАН А., Проектирование базового куррикулума. Методическое пособие, 1998.
46. ДЬЯЧУК И., Избранные произведения о гагаузской литературе. Комрат, 2003.
47. КАРА ЧОБАН Д., Азбука открытий: стихи. Кишинев, 1989.
48. КЕСĂ М., Кысмет. Кишинёв, Литература артистикэ, 1973.
49. КЕСĂ М., Топраан ўрек дўўлмеси. Кишинёв, Литература артистикэ, 1983.
50. КУРОГЛУ С., Ўўсек кушлар. Кишинев, Литература артистикэ, 1982.
51. ПАНИНА Т., С., ВАВИЛОВА Л. Н. Современные способы активизации обучения: Уч. пособие для студ. высш. уч. заведений. Москва, Академия, 2006. s. 3–175.
52. Пospelов Г.Н., Теория литературы. Москва, Просвещение, 1978. стр. 230-261.
53. СМЕЛКОВА З. С., Современный урок русского языка и литературы. Ленинград, Просвещение, 1990. 239 с.
54. ТИМОФЕЕВ Л.И., ГУРАЕВ С.В., Словарь литературоведческих терминов. Москва, Просвещение, 1974. стр. 506.
55. ТАНАСОГЛУ Д., Адамын ишлери. Кишинев, 1969.
56. ФИЛИОГЛУ В., Ыыл кушаан корафлары. Кишинев, 1985.
57. ФОНГЕЛЬСОН И., А. Урок литературы. Знания. Умения. Навыки. Творческий поиск. Книга для учителя. Материк, Альфа, 2006. 95 с.
58. ЧЕБОТАРЬ П., Жана йакын. Кишинев, Литература артистикэ, 1989.
59. ЧЕБОТАРЬ П., Гагаузская художественная литература. Очерки. Кишинев, 1993.
60. ЧИМПЕОШ Л.С., Дастанный эпос гагаузов. Кишинёв, 1987.
61. ШВАРЕВА А. М., ФОМИНА Н. Б., Учение с увлечением. Сборник практических материалов по использованию интерактивных методик в учебно-воспитательном процессе. Хабаровск, Интернэшнл, 2005. s. 3–195.
62. СОВРЕМЕННЫЙ УРОК В КОНТЕКСТЕ ФОРМИРОВАНИЯ КОМПЕТЕНЦИЙ. И.К. АКИРИ Республика Молдова, г. Кишинэу, Институт Педагогических Наук (ISE)
https://virtkafedra.ucoz.ua/el_gurnal/pages/vyp9/akiry.pdf
63. <http://www.gbm.md/>
64. <https://grt.md/>
65. <https://gagauzinfo.md/>
66. <http://anasozu.com/>
67. https://virtkafedra.ucoz.ua/el_gurnal/pages/vyp9/akiry.pdf
68. https://studopedia.su/4_1628_vidi-strategii-chteniya.html
69. <http://www.elitarium.ru>
70. <http://aee.edu.md/>
71. <https://mecc.gov.md/ro/content/invatamint-general>